KÜRT AÇILIMI

Kuzey Irlanda Perspektifi

İBRAHİM KAPAKLIKAYA

KÜRT AÇILIMI

Kuzey İrlanda Perspektifi

İBRAHİM KAPAKLIKAYA

AĞAÇ KİTABEVİ YAYINLARI: 83
Türkiye Siyaseti: 1

Kitabın adı:
KÜRT AÇILIMI
Kuzey İrlanda Perspektifi

© Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009

Yazarı:
İbrahim Kapaklıkaya

ISBN:
978-975-9044-66-4

İkinci Basım: Mart 2010, *İstanbul*

Kapak Tasarım:
Mehmet Bakır

Ofset Hazırlık:
Ağaç Kitabevi Yayınları

Baskı Cilt:
İstanbul Matbaacılık
(0212 482 51 66)
Yayıncı Sertifika No: 12866

AĞAÇ KİTABEVİ YAYINLARI
Merkez: (Kitabevi) Ağaç Kitabevi Fevzipaşa Cad.
Şehitkubilay Sk. No: 6 (Ptt yanı) Fatih/İstanbul
Tel: 0212 621 83 31 Faks: 0212 621 84 52

Şube: (Yayınevi) Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk.
Yücer Han No: 46/8 Cağaloğlu Fatih/İstanbul
Tel: 0212 514 53 54 Faks: 0212 514 53 55

www.agackitabevi.com **info@agackitabevi.com**
www.kitapalemi.com **destek@kitapalemi.com**

KÜRT AÇILIMI

Kuzey İrlanda Perspektifi

İBRAHİM KAPAKLIKAYA

AĞAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

İBRAHİM KAPAKLIKAYA

1961 yılında Çorum'un Osmancık ilçesinde dünyaya gelen İbrahim Kapaklıkaya, 1984 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Avukatlık stajını tamamladıktan sonra kaymakamlık mesleğini seçti. Anadolu'nun değişik yerlerinde on yıllık kaymakamlık döneminden sonra 1995 yılında Mülkiye Başmüfettişi oldu. 2003-2004 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü görevinde bulundu.

Yazar, 1990-1991 yıllarında İngiltere'de Brunel Üniversitesinde, Sosyal Yönetim ve Kamu Yönetimi alanında yüksek lisans yaptı. Kapaklıkaya ayrıca, 2007 yılında yine İngiltere'nin Portsmouth kentindeki Portsmouth Üniversitesinde, Avrupa Birliği'nde terörle mücadele konusunda bir araştırma projesini yürüttü. Akademik çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği doktora programı ile sürdürmektedir.

Halen İçişleri Bakanlığı Mülkiye Başmüfettişi olarak görev yapmakta olan Kapaklıkaya, aynı zamanda İngilizceden çevirileriyle tanınmaktadır. Özellikle felsefe, tasavvuf ve din alanında eserler ağırlıklı olmak üzere bugüne kadar 32 İngilizce eserin Türkçeye çevirisini gerçekleştirdi. Lev N. Tolstoy'un *Günlükler*'i, Søren Kierkegaard'ın *Günlükler ve Makalelerden Seçmeler*'i, aynı yazarın *Korku ve Titreme*, *Evliliğin Estetik Geçerliliği*, *Etik Estetik Dengesi* adlı eserleri, Akbar Ahmed'in *İslam'a Yolculuk: Küreselleşme Krizi*, Bryan S. Turner'ın *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm* adlı eseri, Raphael Israeli'nin *Çin'deki Müslümanlar*'ı, Robert Frager'in *Kalp, Nefs ve Ruh* adlı eseri, Elizabeth Özdalga'nın *Modern Türkiye'nin Başörtüsü Sorunu* adlı eseri, Kapaklıkaya'nın dilimize kazandırdığı eserler arasında yer almaktadır.

Ayrıca Kapaklıkaya, 1985 yılında yayınlanan *Uyuşturucu ve Gençlik* ve 2006 yılında yayınlanan *Ölümün Ötesinde Ne Var?* adlı iki eserin de yazarıdır.

Evli ve bir çocuk babasıdır.

İçindekiler

Giriş 9

1. Bölüm
TÜRKİYE'DE KÜRT SORUNU VE PKK 17
Hangi Kürt Sorunu? 17
Kürtler Sorunu Nasıl Görüyor? 19
Kürt Sorununun Kısa Geçmişi: İsyanlar Tarihi! 24
Diyarbakır 5 Nolu Askerî Cezaevi 28
ABD'nin PKK'yı Tasfiye Planı 33

KATİL VE MAKTÜLÜN KIZI BULUŞUNCA! 39

2. Bölüm
IRA'NIN TASFİYESİNDEN
PKK'NIN TASFİYESİNE 41
Neden Kuzey İrlanda? 42
İki Sorun Arasındaki Farklılıklar ve
Benzerlikler 45
Coğrafî Farklılık 46
Din ve Kültür Farklılığı 46
Çatışmada Olgunlaşma Noktası 47
Terörist Örgütün Hedefindeki Farklılık 47
Dış Güçlerin Çözüme Katkısı 48

BİR PROTESTAN MİLİTANIN HİKÂYESİ! 51

3. Bölüm
İRLANDA'NIN DOĞUŞU VE
ÇATIŞMALAR TARİHİ 53
İlk Yerleşim 53
İngiltere'nin İlk Girişimleri 53
Dokuz Yıl Savaşları 54
İlk İsyanlar 55
İngiliz Egemenliğine Karşı İsyan 57
İrlanda'nın Britanya Birleşik
Krallığı'na Katılması 57

Büyük Kıtlık 58
İrlanda Bağımsızlık Savaşı 59
Ada'daki İngiliz Yönetiminin Çöküşü ve
IRA'ya ilk Amerikan Yardımı 62
Savaşta IRA'nın Gücü 63
Kanlı Pazar -I 63
Bağımsızlık Savaşının Sonu 64
Kuzey İrlanda'nın Makûs Talihi:
Bölünmeyle Bitmeyen Çatışmalar (1921-1969) 66
Kuzey İrlanda'da Çatışan İki Toplum 67
Birlikçiler 67
Cumhuriyetçiler (Milliyetçiler) 68
IRA-İngiliz Ordusu Çatışmaları 68
Cumhuriyetçi-Birlikçi Çatışmaları 71
İrlanda Cumhuriyeti'nin İlanı 72

NEVZAT ÇİFTÇİ; "BEN İNSANDIM!" 75

4. Bölüm
ETNİK ŞİDDETİ ŞİDDETLE BASTIRMA
DENEMESİ VE BARIŞA GİDEN YOL (1969-1998) 77
Sivil Haklar Yürüyüşleri 77
Çatışmaların Şiddetlenmesi 78
İngiliz Ordusu Belfast'ta 78
İngiliz Politikaları 79
Enterne Etme 80
Siyasal Suçluları Adi Suçlu Sayma ve
Ulsterizasyon 81
SAS (Özel Harekat Birliği) 84
Çatışmaların Uzun Sürme Nedeni ve
Siyasal Partiler 85
İngilizlerin Yeni Çözüm Stratejisinin Unsurları 87
Sorunun İrlanda Boyutunun Kabul Edilmesi 87
Sinn Féin'in Politizasyonu 88
*Gerçeği Kabullenme: Terör Yoluyla Birleşik İrlanda'ya
Ulaşmanın İmkânsızlığı* 89
Süreçteki Amerikan Müdahalesi 89

Dış Ekonomik Yardımların Etkisi 95
Downing Street Bildirisi ve Ateşkesler 96
Çatışmanın İnsan Maliyeti 99
1998 Kutsal Cuma Anlaşması 100
Anlaşma'nın Ana Unsurları 100
Anlaşma'daki Koalisyon Unsurları 102
1- Yürütmede Yetki Paylaşımı 102
2- Orantısallık 102
3- Toplumsal Özerklik ve Eşitlik 102
4- Azınlık Veto Hakları 103
Anlaşma Sonrası Gerilimler 103
Mevcut Durum 105
PKK MİLİTANININ ÖYKÜSÜ! 109

5. Bölüm:
KUZEY İRLANDA ÇÖZÜMÜNDEN
KÜRT AÇILIMINA YÖNELİK DERSLER 111
1. Güvenlik Önlemlerinin
Yeterli Olmadığını Görme 112
2. Sorunun Gerçek Yüzüyle Tanınması ve
Kabullenilmesi 114
3. Muhatap Belirleme 117
4. Eylemlerin Durması ve Ülke Topraklarının
Silahlı Teröristlerden Arındırılması 119
5. Silahsızlanma 121
6. Af 123
7. Haklar Temeline Dayalı
Politika Geliştirilmesi 127
8. Ekonomik Kalkınma Programları 129
9. Toplumsal Kaynaşma Politikaları 131
10. Eğitim 132
Sonsöz 135
Kaynakça

Giriş

7 Şubat 1991 Perşembe günü John Major başkanlığındaki İngiliz Kabinesi, toplantı halindeyken IRA'nın havan topu saldırısına uğradı. Ben o sırada Londra'nın banliyösü olan Uxbridge'deydim. Üç havan topu mermisi fırlatılmıştı bir kamyonetten. Bir tanesi başbakanlık konutunun bahçesine, binadan yalnızca birkaç metre öteye; diğerleri ise biraz daha uzağa düşmüştü. Bir duvar yarılmış ve binanın üst katındaki camlar kırılmıştı. Körfez krizinin en yoğun olduğu, güvenlik önlemlerinin de zirvede olduğu bir sırada gelen bu saldırı, bendeki IRA imajının ilk görüntüsünü oluşturdu.

İngiltere'den dönmeme iki ay kala, Bitlis-Hizan kaymakamlığına atandığımı öğrendim. İki yıldır ülkeden uzaktaydım ve açıkçası PKK terörü konusunda pek fazla deneyimim de yoktu. İçişleri Bakanlığındaki daire başkanı bir arkadaşımı aradım:

" Hizan nasıl bir yer?" diye sordum.

" Bir ay öncesine kadar çok sakin bir ilçeydi; ama bir ay önce PKK ilçeyi bastı ve kaymakam lojmanını bombaladı" diye cevap verdi sakin bir sesle.

Bu, benim Türkiye'nin etnik terör gerçeğiyle ilk karşılaşmamdı. Türkiye'ye dönüp mehil müddetinin bitimi sonrasında Hizan'a gittim. Göreve başladığımın üçüncü günü ise terörü bizzat yaşadım: Tatvan-Hizan yolunu ke-

sen PKK'lıların eline düştüm! Hayatımın en önemli olaylarından birisi olan bu karşılaşma, nasipse ayrı bir kitabın konusu olacak. Ancak orada geçen iki yılımın, mucizevî kurtuluşlarla dolu bir terör mücâdelesi olduğunu söyleyebilirim. Maalesef o yıllarda ateş "düştüğü yeri yakmakla" kalıyordu. Otuz yılımızı alan ve 40 bine yakın insanın hayatını kaybetmesine neden olan etnik terör gerçeği; o bölgede yaşayanlarla, o bölgede askerlik yapanları ve ailelerini yaktı daha çok.

İki ülkede yaşadığım bu iki deneyim, beni etnik terörün kaynağı, çözüm yolları ve deneyimlerin karşılaştırılabilirliği konusunda uzun araştırmalara sevk etti. Geçen yüzyılın sonuna doğru İngiltere, Kuzey İrlanda sorununu çözme yolunda çok büyük bir adım attı. İmkânsız denilen oldu ve 1998 yılındaki bir anlaşma[1] ile IRA'nın tasfiyesi sağlandı.

2007 yılında Kuzey İrlanda'da bu sorunun nasıl çözüldüğünü ve buradan hareketle Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü konusunda bazı öneriler çıkarılıp çıkarılamayacağını araştırmak için İngiltere'ye gittim. Portsmouth Üniversitesinde yürüttüğüm altı aylık araştırma sonucunda hazırladığım raporda yer alan tespit ve görüşlerimi kamuoyu ile paylaşmak için kitaba dönüştürme hazırlığını tamamlamak üzere olduğum dönemde, hükümetin "Demokratik Açılım" yada kamuoyunun isimlendirdiği şekliyle "Kürt Açılımı" adımı gündeme geldi. Yaşamayanların pek farkında olmadığı otuz yıllık bu trajedinin bitmesi yolunda atılan bu adım beni ümitlendirdi.

İşte bu kitap, o adıma katkıda bulunmayı amaçlayan bir çalışmanın sonucudur.

**

İngiltere'ye ilk gidişimle ikinci gidişim arasında geçen on altı yıl içinde çok şey değişmişti. Kuzey İrlanda'daki "son İngiliz askeri adadan çıkarılana kadar" süreceği ile-

[1] 1988 Kutsal Cuma Anlaşması.

ri sürülen mücâdele bitmiş, IRA tüm silahlarını teslim etmiş; 1972'deki "Kanlı Pazar" olayı esnasında IRA'nın iki numaralı komutanı olan Martin McGuinness, hapisten çıktığı gibi, Kuzey İrlanda'nın eğitim bakanı olmuştu. Kuzey İrlanda'daki İngiliz askeri sayısı sembolik rakamlara düşmüş, kontrol noktaları kaldırılmış, hayat büyük ölçüde normale dönmüştü. İrlanda Adası'nın bu sorunlu Kuzey bölgesi bir inşaat şantiyesine dönüşmeye başlamıştı. Aynı anda yüzden fazla Avrupa Birliği projesi sürüyor, İrlanda kökenli Amerikalıların yatırımları hızla artıyordu.

İnsanlık tarihi için oldukça kısa sayılabilecek bu süre içinde bu kadar büyük bir değişim nasıl gerçekleşmişti? Sömürgeciliğini 21. yüzyıla taşıyabilmiş İngilizlerin başarısı mıydı Kuzey İrlanda'yı Birleşik Krallık içinde tutabilmek? IRA nasıl olmuştu da "Birleşik İrlanda" hayalinden vazgeçebilmişti? İrlanda Cumhuriyeti nasıl olmuştu da İngiltere'yle Kuzey İrlanda meselesinde birlikte hareket etme konusunda anlaşmaya varabilmişti? Peki, Ada'nın her anlamda birbirinden ayrılmış ve birbirine düşman haline gelmiş iki toplumu ne yapacaktı? İngilizlerin gözlüğüyle bakınca; bir dönemde her 30 Katolik'e bir asker ya da polis düşecek kadar çok güvenlik görevlisi yığdıkları halde susturamadıkları IRA'yı, nasıl susturabilmişlerdi? Bu olaya, etnik terör karşısında İngiliz devletinin kazandığı bir zafer olarak bakılabilir miydi? Eğer öyleyse, bu başarıdan ülkemizdeki etnik terörün çözümüne yönelik bazı dersler çıkarılabilir miydi?

İşte İrlanda boyutunu araştırırken bu sorulara cevap aradık. Ancak, karşılaştırmadaki farklılıkların ve ortak yönlerin daha iyi anlaşılabilmesi için genelde İrlanda Adası'nın, özelde Kuzey İrlanda'nın kısa tarihçesi ve İngiliz-İrlandalı çatışmasının geçmişini de anlatacağız. İngiliz *Special Branch* (Özel Harekat) mensubu iki terör uzmanıyla yaptığımız görüşmeden de alıntılar yer alacak. Londra'daki tarihî Victoria Tren İstasyonu'nda, casus film-

lerini andıracak şekilde gerçekleşen bu görüşmede, uzmanlara sorduğum en alıcı soru şuydu:

"Bir dönemde Kuzey İrlanda'ya her on beş Katolik'e bir güvenlik personeli düşecek kadar çok asker ve polis yığdığınız halde neden IRA'yı bitiremediniz?"

İkisi birbirlerine baktılar ve gülümsediler. Sonra dönüp bana şu cevabı verdiler:

"Etnik kökene dayalı bir örgütü, silahlı mücâdele ile yok edemezsiniz!"

İngilizler bunu anladıktan sonra başka çözüm yolları arayışlarına girmişlerdi. Türkiye'nin şu anda geldiği nokta da burasıdır. Otuz yıldır yalnızca güvenlik ve ekonomik sorunlar perspektifinden bölgeye bakışın yetersizliği açıkça görüldü. En ağır silahlarıyla bölgeye yığılan ordu birlikleri ve polis güçleriyle ne terör tehdidi azaltılabildi; ne de bölge daha güvenli ve huzurlu hale getirilebildi.

Bir piyade, bir komando, bir jandarma bölüğünün bulunduğu beş bin nüfuslu Hizan ilçesinde akşam hava kararmaya başladığından itibaren güvenlik personelinin tek yapabildiği; bulunduğu mevzileri korumak, kamu binalarının güvenliğini sağlamaya çalışmaktı. Arazi ise tamamen kontrol dışına çıkıyordu. Zaten gündüz esnaf, işçi; gece ise milis olup PKK militanları ile birlikte sağa sola saldıran sivillerle nasıl mücâdele edebilirdiniz–düzenli askerî birliklerle? Terörle mücâdele amacıyla yetiştirilen polis özel harekât timleri ise maalesef istenen verimde kullanılamadı. Bunun birçok nedeni vardı. Ancak bunlara girmeye niyetimiz yok.

Burada ağırlıklı olarak Kuzey İrlanda deneyiminden ülkemizdeki "Kürt Sorunu"nun çözümü için ne tür dersler çıkaracağımızı ele alacağız. Ülkemizdeki terörle mücâdelenin bugüne kadar sonuçlandırılamamasının nedenleri üzerinde durmayacak; bundan sonra neler yapılabileceğine ışık tutmaya çalışacağız.

**

Kitabın Birinci Bölümünde; Türkiye'deki Kürt Sorunu ve PKK'nın genel resmi çizilecek. Burada "Kürt Sorunu"nun nasıl anlaşıldığına ilişkin farklı bakış açıları, başlangıcından bu yana Kürt Sorununun tarihçesi ve gelinen nokta üzerinde durulacak. Sonrasında ise; ABD'nin PKK'yı tasfiye planı, buna ihtiyaç duyulmasının altında yatan nedenler, hükümetin bu açılıma ilişkin yol haritası, Kürtlerin ve PKK'nın beklentileri ve bundan sonra neler olabileceği ele alınacak.

İkinci Bölümde ise; Kuzey İrlanda'daki sorunla Kürt Sorunu arasındaki benzerlik ve farklılıklar, Kuzey İrlanda deneyiminin neden örnek seçildiği, bu deneyimden çıkarılabilecek temel hususların neler olduğu değerlendirilecek.

Üçüncü Bölümde de; İrlanda'nın geçmişi, İngiliz-İrlandalı çatışmasının başlangıcından bugüne kadar kısa tarihçesi ele alınacak. Bu bölümde, Türk okurunca çok fazla bilinmediği için, İrlanda'nın tarihçesi ve olaylara ayrıntılı olarak yer verilerek bundan sonraki benzeri çalışmalara da kaynaklar açısından ışık tutması hedeflenecektir. Bu bölümdeki en ilginç olaylardan birisi, hiç kuşkusuz "1798 İrlanda İsyanı" sonrasında İngilizlerin her türlü rüşvetle İrlanda Parlamentosunu satın alması ve böylelikle Parlamentodan Büyük Britanya ile birleşme kararı çıkarmış olmasıdır. Aslında biz bu taktiğe çok yabancı değiliz. İngiliz ajanı Thomas Edward Lawrence'in 1916-1918 yılları arasında Arapları, Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya kışkırtırken benzeri yöntemlere başvurduğunu gayet iyi biliyoruz.

Dördüncü Bölümde ise; "Troubles" olarak bilinen ve "sivil haklar hareketi"yle başlayıp, İngiliz ordusunun Kuzey İrlanda'ya girmesi ve IRA saldırılarıyla devam eden çatışma yoğunluklu dönem anlatılacak. Bu dönemi özetleyen kısa bir anekdot var: 1969 yılında Kuzey İrlanda'daki sivil haklar yürüyüşleri ciddi şiddet olaylarına dönüştüğünde, İngiliz ordusu savaşan hizipleri birbirinden ayırmak için Kuzey İrlanda'ya geldi. Katolikleri, Protestanların baskı-

sından kurtaracakları düşünülüyordu. Derry'ye konuşlandırılan İngiliz askerleri, kendilerine taş atan çocuklarla karşılaşınca şaşırdılar. Askerlerden birisi sekiz yaşındaki bir çocuğu yakaladı ve niye taş attığını sordu. Aldığı cevap koskoca bir tarihi özetliyordu:

"Dinle!" dedi çocuk; "Siz İngiliz piçleri, 800 yıldır bizi itip kakıyorsunuz. Biz, artık buna daha fazla katlanmayacağız"...[2]

Bu kısa anekdot, Kuzey İrlanda'daki çatışmanın iki önemli yönünü bir cümleye sığdırıyordu. Birincisi; Kuzey İrlanda'daki çatışma hali XII. yüzyıldaki İngiliz işgalinden bu yana sürmektedir ve özünde sömürgeciliğe karşı yapılan bir mücâdeledir. İkincisi ise, çocuklar bile İngilizlerin İrlanda'yı 1170 tarihinde işgal ettiğini biliyorlardı. Aynı şekilde bu olay, İrlanda'da tarihler, sloganlar ve efsanelerin ne kadar önemli olduğunu anlatıyor.

Bu bölümün ikinci kısmında ise; 1998 Kutsal Cuma Anlaşması'na uzanan süreç ve bu anlaşmanın gerçekleştirilmesi, sonrasında yaşananlar ve günümüzdeki durum yer alacak.

Son bölüm olan Beşinci Bölüm'de de; bu çatışma çözümünden–ya da devam eden çözüm çabasından–ülkemizin Güneydoğusunda devam eden etnik kökenli terör ve çatışmanın çözümüne yönelik olarak çıkarılabilecek dersler ana başlıklar halinde ele alınıp öneri ve değerlendirmelerimize yer verilecek.

Kitabın çeşitli yerlerine serpiştirilen insan öyküleri ise, asıl barışın insanlar arasında olması gerektiğine ilişkin örnekleri içeriyor. IRA saldırılarında yakınlarını kaybedenlerin, bu saldırıları gerçekleştiren IRA militanlarıyla yıllar sonra bir araya gelmesinde yaşananlar, toplumsal trajedinin insanî boyutunu gözler önüne seriyor.

---

[2] "*Intransigent Ethnic Conflicts: Prospects for Peacemaking*", Konferans bildirisi, 12 Kasım 1991, Haverford College, Philadelphia, ABD.

Temennimiz, bu kitabın "Kürt Açılımı"na ışık tutacak tespitlerinin karar vericiler tarafından yeterince dikkate alınması. Tekerleği yeniden icat etmek gereksiz. Yaşanan acı tecrübelerden çıkarılacak dersler, ülkemizde atılması düşünülen adımlardan bazılarının ne sonuçlar doğuracağını önceden gösterebilecek niteliktedir.

1. Bölüm

TÜRKİYE'DE KÜRT SORUNU VE PKK

Bu çalışmada amacımız, başlı başına Kürt sorununun ele alınarak her yönüyle değerlendirilmesi değildir. Amaç; Kuzey İrlanda örneğinin, Türkiye'ye uygulanabilirliği açısından benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır. Bu yüzden burada Kürt sorununun tarihsel gelişimi, evreleri, sorunun Türk devlet söyleminde, politik yaşamında, kültürel ve akademik alanda ele alınış biçimleri üzerinde durulmayacaktır.

Sorunun kaynağından bugüne geliş çok kısa bir şekilde özetlendikten sonra, bugün gelinen noktada sorunun görünüşü ve Kuzey İrlanda sorunu ile benzerlik ve farklılıkları değerlendirilecek; bu değerlendirmeden hareketle de karşılaştırmalı olarak Kürt sorununun çözümü konusunda bu tecrübelerden ne gibi dersler çıkarılabileceği araştırılacaktır.

Hangi Kürt Sorunu?

Türkiye'de "Kürt Sorunu" kavramı ile neyin kastedildiği bakış açısına göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu konudaki en ayrıntılı çalışmayı yapan Mesut Yeğen, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu* (1999) adlı eserinde "bakış açısı sorununu" şu çarpıcı cümlelerle özetliyor:

> Kürt sorunu, 'cumhuriyete kasteden bir kısım eşkıya ya da teröristin hep hüsranla son bulmuş kalkışmalarını' öne çıkararak çalışılabilir; tıpkı, 'Kürtlerin yenilgilerle dolu direniş tarihlerini' öne çıkararak çalışılabileceği gibi. 'Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden yirmibirinci yüzyılın eşiğine miras kalmış bir ulusal sorun' olarak da çalışılabilir; 'tasfiye edilen Osmanlı geçmişinden bugüne sarkmış toplumsal kalıntılara dair bir sorun' olarak da. 'Kültürel haklar sorunu' olarak çalışılabileceği gibi, 'bölgesel eşitsizlik sorunu' olarak da çalışılabilir.[3]

Aslında bu tanımlamaların hepsini içine alan çok yönlü bir sorun söz konusu. 2007 yılı sonunda İngiltere'deki çalışmamı tamamlayıp döndüğümden bu yana, hangi bakış açısıyla soruna yaklaşmam gerektiğini düşündüm. Kuzey İrlanda sorununa–her ne kadar sorunun kökeni konusunda objektif olmaya çalışsam da–daha çok etnik terör sorunu olarak baktığımın bilincindeyim. Ancak Kürt sorunu ile ilgili olarak bu kadar sığ bir bakış açısını benimsemenin, sorunun özünü görmezden gelmek olacağını düşünüyorum.

Bunun için, mümkün olduğu kadar, soruna çok yönlü bakmaya çalışacağım. Zaman zaman perspektifimin "etnik terörle mücâdele" yönüne kaymasını ise, şiddetin doruğa ulaştığı 1991-1993 döneminde o bölgede kaymakamlık yapmama; kurşunlarla parçalanmış masum sivillerin, gencecik Mehmetçiklerin, bakımsızlıktan kokan PKK'lı cesetlerinin hâlâ gözümün önünden gitmemesine verin.

28 Ekim 1991 tarihinde bir ikindi vakti, Tatvan-Hizan arasındaki yolu kesen PKK'lıların elinde dört saat tutsak kalmış olmamı; iki ateş arasında kalmış yoksul vatandaşların acılarını gözlerinden uzun yıllar boyu okumamı; bir

[3] Yeğen, Mesut, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 11-12. Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin özetlemenin yapıldığı bu bölümde, adı geçen esere sık sık gönderme yapılacaktır.

oğlu askerde, diğeri dağda olan babanın gözyaşlarını izlememi; dağdan kaçan birkaç genci batıya geldikten sonra kurtarmam için ailesinin yalvarışlarını ve çabalarımı; metrelerce karın altında toprak damlı evlerde yoksulluk, cehâlet ve dışlanmışlık çilesi içinde yaşamaya çalışan köylülerin anlattıklarını; omuzlarımda taşıdığım şehit tabutlarından gelen taze ölüm kokusunu; gece yarısı PKK'lılardan gelen tehdit telefonlarını; gündüz sakin ve saygılı vatandaş görünüp, gece silahı alıp terör estiren 'milis'leri; devletini seven ama ticaretini yapabilmek için örgütten izin almak zorunda kalan dertli esnafı; askeriyeye mal sattın diye ölüme mahkûm edilip, son anda kurtulan Bakkal Necmettin'i; hâlâ her fırsatta telefon edip hatırımı soran, Hizan'da çalışırken–ben farkında olmadan–örgütten beni koruduğunu sonradan öğrendiğim Kürt dostlarımı; PKK'nın gece saldırdığı küçük mezranın, ertesi sabahında yorgun ama korkusuz korucularını; dua eden yaşlı nineleri; zorla kapattırılan kepengi kırılırken ne yapacağını bilemeyen fırıncıyı; yatılı okulda devletin parasız okutup cebine de harçlık koyduğu, ancak bahar gelince her şeyi bırakıp dağa çıkan beş ortaokul öğrencisini ve daha sayısız anının kahramanı olanları, bu analize katmamaya çalıştım. Ama onlar bir yerlerden hep kafalarını uzatıp: "Bizi de unutmayın" dediler. O zor iki yılın anılarını ayrı bir kitapta topluyorum.

Kısacası; burada zaman zaman Mülkî İdare Amiri, zaman zaman duygusal bir adam, zaman zaman da olayların ve anıların hakkını vermeye çalışan bir entelektüel olarak Kürt sorununa bakmaya çalışacağım.

Kürtler Sorunu Nasıl Görüyor?

Kürtlerin "Kürt Sorunu"nu nasıl gördüğünü biliyor muyuz? Ya da başka bir ifadeyle "Kürtler ne istiyor?" Hükümetin Kürt Açılımı ile birlikte bu konudaki belirsizliklerin de netleşmeye başladığını görüyoruz. Ancak, soruyu Kürtlerin ne istediği şeklinde sorduğumuzda, onlar arasında

da bu konuda çok net bir birlik olmadığı ortaya çıkıyor. Irak ve İran'daki Kürtlerle beraber, bağımsız bir Kürt devleti kurmak gibi aşırı taleplerden eyalet sistemine; oradan etnik kimliğin tanınması ve eşit vatandaşlık haklarına kadar geniş bir yelpazede cevaplar veriliyor.

Yaptığım araştırmada "Kürtler ne istiyor?" sorusunun cevabını, en somut ve makul bir tarzda yazar Ali Bulaç'ın verdiğini tespit ettim. Yazar *Kürt Soruşturması* isimli kolektif eserde yer alan ve daha sonra *Zaman* gazetesindeki köşesinde benzer ifadelerle tekrarladığı–aslında çözüm yollarını da içinde barındıran–yazısında bu istekleri şu şekilde sıralıyor:

"1. Kürt kimliğinin tanınması ve bunun her kademe ve alanda kabul edildiğinin dile getirilmesi. Belki anayasada şu veya bu kimlik yer almaz ama şu veya bu kimlik beyanı ve talebinin önündeki yasal ve anayasal engeller ortadan kaldırılabilir.

2. Resmî dil Türkçe olmak üzere, isteğe bağlı anadil veya anadilde eğitim yapma imkânlarının Kürtçe veya başka dil konuşan gruplar için tanınması.

3. Bütün dil grupları, medya yoluyla kendilerini görünür kılmak isterken (gazete, dergi, kitap, TV, radyo, kaset, video, film, CD, DVD, internet vs.) engellerle karşılaşmaması. TRT'de Kürtçe kanalın faaliyete geçmesi, özel TV yayınlarına izin verilmesi.

4. Etnik kimliğin fırsat eşitliğine engel teşkil etmemesi; objektif liyakat, hizmet, ehliyet ve faydanın kıstas seçilmesi.

5. İnsan haklarına tam riayet. Her türlü etnik ve bölgesel ayırımlara son verilmesi. Baskı, işkence, hukuk ihlâlleri ve özel uygulamalara son verilmesi, fâili meçhullerin aydınlatılması.

6. Terör yoluyla fiilen kan dökmemiş olup dağa çıkmış herkes için kapsamlı bir af çıkarılması.

7. Bölgenin ekonomik geri kalmışlığına köklü, kalıcı ve sahici çözümler bulunması; sınır ticaretinin geliştirilmesi; bölgeler arasındaki farkın ciddi tedbirlerle kapatılması. Bölgesel, sektörel ve projeler seviyesindeki yatırımların teşvik edilmesi.

8. Türk ve Kürt halkı arasında derin ve kalıcı husûmetlere yol açan davranışlardan kaçınılması, kışkırtıcı yayın yapan medya üzerinde sivil baskıların artırılması.

9. Yerel ve tarihsel isimlerin iade edilmesi; köy, dağ, tepe, göl, bölge, nehir, otlak, mezra, ova, yayla, şahıs, aşiret vb. veya çift isim (Türkçe ve Kürtçe) kullanılması.

10. Diğer ülkelerdeki (Suriye, Irak ve İran) Kürt bölgeleriyle beşerî, turistik, ekonomik, ticarî, kültürel vb. ilişkilerin geliştirilmesi; Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'yle iyi ilişkilerin korunması; ancak yasadışı silah ve uyuşturucu trafiği üzerindeki kontrollere devam edilmesi.

11. Dört ülke arasında parçalanan ailelerin birleştirilmesine imkân tanınması; bu ailelerin ikinci ülkedeki mal ve mülkiyet varlıklarının teminat altına alınması.

12. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, merkeziyetçilikten vazgeçilmesi, merkezî politik otoriteyi zedelemeden yerinden yönetime geçilmesi.

13. İslâmî temelde bütün etnik gruplar arasında kardeşlik ve işbirliği ruhunun güçlendirilmesi; gönüllü ve eşit ortaklı birlik ve beraberliğin bölünme ve parçalanmadan daha yararlı ve hayırlı olduğu fikrinin anlatılması; bunun bir eğitim politikası olarak öğretilmesi.

14. Doğu ile Batı bölgeleri arasında başlamış bulunan sivil yardımlaşma köprülerinin güçlendirilmesi, bu etkinliklere devam edilmesi.

15. Türk-Kürt çatışmasını, ırkçılığı ve nefreti körükleyen tutum ve davranışlara karşı tavizsiz önlemler alınırken, sorunun kendisi ve çözüm yollarıyla ilgili sağlıklı tartışmalar yapılması, ifade özgürlüğünün özenle korunması."[4]

Bu talep ve öneriler arasında en temel isteğin, "Kürt kimliği"nin tanınması ve bunun her kademe ve alanda kabul edildiğinin dile getirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bunun tüm vatandaşlara sağlanması gereken bir hak olduğu âşikârdır. Nitekim, hükümetin de bu yönde açıklama ve çalışmalar yaptığı bilinmektedir.

İkinci talep ise, anadilin her alanda serbestçe kullanımına imkân sağlanması olarak ortaya çıkmaktadır. Buna; Kürtçe yayın yapılabilmesi, Kürtçe eğitime izin verilmesi ve resmî kurumlarda Türkçe bilmeyenler için Kürtçe bilen tercümanlar istihdam edilmesi de dâhildir.

Dağdaki silahlı teröristlere af getirilmesi talebi ise, PKK terörünün sona erdirilmesi için en önemli hususlardan birisidir. Ancak bu düzenlemenin, on binlerce şehit yakını başta olmak üzere, kamuoyunda tepkilere yol açmayacak şekilde yapılması açmazı hükümetin karşısında durmaktadır. Bu husus son bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu bölüme, Diyarbakırlı yazar Şeyhmus Diken'in, "Kürtler Ne(yi) İstemiyor?" listesinden alıntı ile son vereceğiz:

"Kürtler ayrı devlet istemiyor. Mevcut devleti demokratize edin, demokrasiyi içselleştirin; Kürt'e de Türk'e de, diğer bütün halklara da 'insânî' bir demokrasi uygulayacak bir sistemi hayata geçirin; fazlasına hâcet yok...

Kürtler, bu devletin adı 'Millî' vasfı ile imgelenmiş ilk mekteplerinde, Kürt çocuklarının her sabah 'namaz farzı' gibi, mutlu olmak için 'Türk olmak' gerektiğini yüksek sesle kahvaltı sonrasında da, hiçbir zamanda da telaffuz etmek istemiyor...

[4] Ali Bulaç, *Zaman*, 20 Ekim 2008.

Kürtler, ülkenin diğer bölgeleri için düşünülmeyen ayrı ve özel güvenlik birimlerinin (kasıt başa bela koruculuktur) Kürt illeri için de kullanılmasını; yani koruculuğu istemiyor...

Kürtler, yoksulluğun ve yoksunluğun diğer adıyla özdeş hale gelen 'Kürtlük eşittir yoksulluktur' kavramsallığını–kaba tabiriyle–istemiyor. Yoksulluk ve yoksunluktan kurtulmanın, asgarî insan hakları talepkârlığı ile eşit olduğunu bilerek, istiyor...

Kürtler, dağlarından silah seslerinin ve sonrasında da adı gerilla ve asker olan halk çocuklarının cenazelerinin taşınmasını ve anaların yüreklerinin daha fazla yanmasını istemiyor...

Kürtler, Kürt coğrafyasında yaşayanları tümden, batı yakadakilerin de duyarlı kesimini taammüden cinayete kurban eden ve potansiyel suçlu olarak telakki eden 12 Eylül'ün darbe anayasasını istemiyor. Yerine demokratik bir anayasa istiyor...

Kürtler...siyasal ve toplumsal değerlerine, önderlerine, şahsiyetlerine saygı gösterilmesini istiyor.

Kürtler, adı Kürt Açılımı ya da Demokratik Açılım veya her ne olursa olsun 'mesele'yi hal yoluna koyacak modellerin, adı AB veya ABD olan batı liginde olmasını istemiyor. Olsa olsa, bu tür müdahilliklerin kolaylaştırıcılığına inanarak, çözümün Ankara ve Diyarbakır eksenli olacağına inanıyor..."[5]

Peki Kürtlere otonomi verilebilir mi? Bu soruya cevap vermeden önce, bu konuda İspanya örneğinden söz etmek mümkündür. İspanya'da tüm bölgelere yönelik bölgesel otonomi düzenlemeleri yapıldı. Bu düzenlemelerin asıl amacı, Bask ve Katalan bölgelerindeki etnik çatışmaları sona erdirmekti. Bu düzenlemeler, yerel meclislere kendi bölgelerini idarî açıdan yeniden düzenleme, vergi toplama, turizmi geliştirme ve altyapı yatırımlarını yapmanın

[5] 5 Eylül 2009, http://www.koxuz.org/anasayfa/node/3961

yanı sıra yerel polis gücü oluşturma yetkisi veriyordu. İspanya resmî dil olarak Kastilya İspanyolcasını muhâfaza etmekle birlikte, yerel yönetimlere bu konuda esneklik sağladı. Örneğin, Katalanya'da işaretler ve isim levhaları yaygın olarak Katalan dilindedir.

Türkiye'nin üniter yapısı içinde böyle bir adımın atılması, birkaç açıdan uygun olmayacaktır. İlk olarak; Kürtler–Kuzey İrlandalılardan farklı olarak–coğrafî sınırları belli bir bölgede yaşamamaktadır. İkincisi; Türkiye'de yerel yönetimler zaten güçlüdür. Merkezî idare yatırımlarını, bir yerel yönetim birimi olan İl Özel İdareleri aracılığıyla yapmaktadır. Bu idarelerde ise yetki, yerel olarak seçilmiş temsilcilerden oluşan İl Genel Meclisindedir. Belediyeler de bu hükümet döneminde önemli yetki ve kaynaklara kavuşmuşlardır. Üçüncüsü; bölgenin aşiret yapısı, güçlendirilmiş bölgesel yönetimlerin belli güç odaklarının eline geçmesine izin verebilir. Bunlar ve daha birçok neden, bu tür bir adımı uygunsuz hâle getirmektedir.

Ancak, çokkültürlülük olarak adlandırılan ve aynı devlet sınırları içinde birden fazla kültürün varlığı ve gelişimine imkân sağlayan ortamın yaratılmasını içeren bir yöntem, daha yararlı olacaktır. Kirişçi ve Winrow (1997), Türkiye'de kendisini hem Türk hem de Kürt hisseden kimseler bulunduğunu; bu çok kimliklilik kavramının, çok kültürlülüğün gelişmesine yardım edebileceğini; bu konuda başvurulabilecek bir Osmanlı deneyiminin de bulunduğunu vurgulamaktadırlar. Yazarlara göre, 'Millet' sistemi bu kez, dinî cemaatlere karşıt olarak kültürel topluluklara özerklik sağlamayı amaçlayan modern, yeni bir biçimde uygulanabilir.[6]

Kürt Sorununun Kısa Geçmişi: İsyanlar Tarihi!

Kürt aşiretleri on altıncı yüzyıla kadar, Mezopotamya ve

[6] Kirişçi, Kemal ve Winrow, M. Gareth, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 239.

havalisinde emirlikle ve beylikler halinde, oldukça bağımsız bir yönetim altında yaşadılar. Osmanlı Devleti'nin on altıncı yüzyılla birlikte doğuya doğru genişlemeye başlaması, İran ve Osmanlı arasındaki bölgeye egemen olma mücâdelesi bu bağımsızlığa son verdi. Bu dönemlerde belirgin bir Kürt milliyetçiliği yapısı görülmemektedir. Barkey ve Fuller (1998), bunun en önemli nedenini coğrafî konuma bağlamaktadır. Yazarlara göre; Kürtler temelde dağlık bölgelerde yaşadıkları için birbirinden tecrit edilmiş haldeydiler ve güçlü bir merkezî yapı oluşturamamışlardı. Göçebelik yaşamı bu ayrılığı güçlendirirken, aynı zamanda farklı diyalektlerin de oluşmasına yol açtı.[7] Ayrıca Osmanlı'nın etnik köken yerine, dine dayanan tanımlaması, etnik milliyetçiliğin güçlenmesine fırsat vermedi.

On altıncı yüzyıldan itibaren Kürtler, İran ve Osmanlı egemenliğinde yaşamaya başladılar. Osmanlı Devleti ile ilişkileri, Kürt beyleri ile Osmanlı arasında on altıncı yüzyılda yapılan bir antlaşmayla belirlendi: Kürt beyleri savaş durumunda Osmanlı ordusuna katılacak ve geleneksel hediyelerini verecek; Osmanlı Devleti ise, Kürt beylerinin özerkliklerini devam ettirmelerini sağlayacak ve hatta onları düşmanlarına karşı himâye edecekti.[8] Bu yapı, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Aslında on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren durum değişmeye başlamıştı. Artık Osmanlı Devleti merkezîleşmeye gidiyordu; Rusya ve İran'la yapılan savaşlar, Kürt bölgelerinin özerk yapısını bozuyordu ve devlet, Kürt aşiretlerinin özerkliğine müdahale etmeye başlamıştı. Kürtler bu gelişmelere tepki göstermeye başladı.

İlk ayaklanma ise 1847 yılında *Botan Emîri Bedirhan Bey*'in öncülüğündeki ayaklanma oldu. Ancak bu ayak-

[7] Barkey, Henri J. ve Fuller, Graham E., *Turkey's Kurdish Question*, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, Rowman&Littlefield Publishers Inc., New York 1998, s. 6.

[8] Yeğen, *age*, s. 227.

lanma Kürtlük bilinciyle değil, merkezî devlete karşı yetki alanını genişletme amacıyla gerçekleştirilmişti. Yıllarca merkezle işbirliği içinde yöredeki Kürt aşiretlerine hükmeden Bedirhan Bey, bu gücün büyüsüne kapılmış; önce devletin Hıristiyan tebaasından Nasturîlere saldırmış; arkasından Van bölgesinde Tanzimat reformlarına karşı çıkan Kürt aşiretlerine sahip çıkmıştı.[9] Bu ayaklanma ve onu takip eden küçük denemeler, Osmanlı Devleti tarafından kolaylıkla bastırıldı.

Tahta çıkışının dördüncü yılı olan 1880 yılında karşılaştığı Şeyh Ubeydullah İsyanı'nın[10] verdiği tecrübe ile Sultan II. Abdülhamid, kendi döneminde izlediği özel politikalarla, Kürt ve Arnavut gençlerin alındığı "Hamidiye Taburları" gibi örnlemlerle Kürtlerin ayaklanmalarına ara verdirdi. Onun tahttan indirilmesiyle birlikte, 1920 yılında Koçgiri İsyanı, 1921 yılında Bedirhanîler, Şeyh Selim ve Şahabeddin ayaklanmaları yaşandı.

En önemli isyanlardan birisi de, 13 Şubat 1925'te Ergani'nin Eğil bucağında başlayan Şeyh Said İsyanı'dır. Hem dinî, hem millî, hem de aşiret bağlılığına dayanan bu isyan, iki ay içinde bastırıldı. Şeyh Said ve 47 adamı, 29 Haziran 1925'te Diyarbakır'da halkın gözü önünde idam edildi. Aynı yıl 7 Ağustos'ta Reşkotan ve Reman aşiretlerinin kısa süren ayaklanmalarını, 1926 yılındaki Pervari ayaklanması izledi. Yine aynı yıl Ağrı ayaklanması yaşandı. 1930 yılında aynı bölgede yaşanan *Zilan* ayaklanmasını (2 Haziran-12 Temmuz 1930) bastırmaya yönelik harekâta ilişkin olarak *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haber, ibretliktir:

> Ağrı Dağı tepelerinde tayyarelerimiz şakîler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı Dağı daimî olarak infilâk ve ateş içinde inlemektedir.

---

[9] Hür, Ayşe, "*Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet*", Taraf gazetesi yazı dizisi.

[10] Bozdağ, İsmet, *Kürt İsyanları*, Truva Yayınları, İstanbul 2004, s.18. Ayşe Hür, yukarıdaki makalesinde Şeyh Ubeydullah İsyanının tarihini 1880 olarak vermektedir.

> Türk'ün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Zilan Deresi ağzına kadar ceset dolmuştur. (16 Temmuz 1930, *Cumhuriyet*)[11]

Cumhuriyet döneminin en önemli Kürt ayaklanması, *Tunceli*'de (o zamanki adıyla *Dersim*) yaşandı. Aslında daha önce de muhtelif isyanlara sahne olan Tunceli'de, 21 Mart 1937'de Harçik Köprüsü'nün yıkılması ve Kahnut bucağının telefon hattının kesilmesiyle başlayan isyan hızla bölgeye yayıldı. Devletin tepkisi çok şiddetli oldu. Savaş uçaklarıyla bombalanan bölgedeki kayıpların sayısı, bugün bile bilinmiyor. Çok sayıda insan da bölgeden sürgün edildi. 13 Eylül'de isyan bitti. Ayaklanmanın lideri Seyit Rıza ve 6 kişi idam edildi. Huzursuzluk bir yıl daha sürdü.

Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt nüfusuyla ilişkisi, karşılıklı güvensizlik ve çatışma olarak başladı ve sürdü. Yeni cumhuriyetin temel ideolojisini oluşturan Atatürk ilkeleri arasında yer alan "milliyetçilik", hem sivil hem de etno-kültürel yapıda bir anlayıştı. Bu ölçütlere uymayan tüm kimlikler bastırıldı. Bunun Kürt nüfus üzerindeki etkisini Barkey ve Fuller şu şekilde özetliyorlar:

> (Türk milliyetçiliğinin) sivil karakteri asimile edilmiş Kürtlerin yükselişini mümkün kılarken, etno-kültürel yönü, zorla asimilasyonun ve "daha yüksek" Türk kimliğini kabul etmeyi reddeden Kürtlerin bastırılmasının temelini oluşturdu. Ancak bu "yukarıdan aşağıya doğru devrim" çok karmaşık ve nihai sonuçlarını tam olarak kestirmesi imkânsız bir değişim sürecini harekete geçirdi... Yeni bir Türk ulusal kimliği duygusu inşa sürecini başlattı.[12]

Demokrat Parti iktidarıyla geçen 1950'li yıllar, ülke geneline olduğu gibi, Kürt nüfusa da kısmî bir nefes alma

[11] Nakleden; Hür, Ayşe, "*Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet*", Taraf gazetesi yazı dizisi.

[12] Barkey ve Fuller, *age*, s.13.

imkânı verdi. Zaten isyan devrinin bittiğinin Kürtler de farkındaydı. Bu dönemde Kürtler için önemli bir olay; Kürt lider Molla Mustafa Barzanî'nin Irak'a dönüşüydü. Bu arada Kürt nüfusun Irak, Suriye, İran ve Türkiye'nin yakın sınırları içine bölüştürülmüş olması da, bu bölgede kaçakçılığın en önemli geçim kaynağı olmasına yol açtı.

1960 İhtilâli sonrası kurulan askerî rejim; Doğu ve Güneydoğudaki yerleşim yerlerinin isimlerinin değiştirilmesiyle ve Cemal Gürsel'in, kargaşa çıkması halinde "ordunun kasabalar ve köyleri bombalamakta tereddüt etmeyeceği" uyarısıyla, bu sorunu "devlete karşı kalkışanların bastırılması" bakış açısıyla gördüğünü ortaya koydu.[13]

Altmışlı yıllarda yükselen sağ-sol politik yelpazesi içinde birçok Kürt siyasetçi, çizgisini solda belirledi. Bu arada Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (TKDP) kuruldu. Diğer bazı örgütlenmeler de olduysa da, PKK bu örgütlerin en etkini ve halen de sorunun temelini oluşturanı oldu.

2 Ekim 1978'de, Diyarbakır'ın Lice ilçesi Fis köyünde Abdullah Öcalan tarafından kurulan PKK (Kürdistan İşçi Partisi), 1980 İhtilâli'ne kadar olan dönemde diğer solcu silahlı örgütler gibi bireysel eylemler yaptı. Ancak Öcalan'ın Suriye'ye geçtiği 1979 ila 1984 yılları arasında Bekaa Vadisi'ndeki eğitim kamplarında, çok sayıda militan yetiştirdi. 1984 yılında ise PKK, Güneydoğuda terör metotlarına başvurmaya başlayan bir terör örgütüne dönüştü. 1984 Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla, otuz beş yıldır inişli çıkışlı süren kanlı terör dönemi başladı.

Diyarbakır 5 Nolu Askerî Cezaevi

Bu arada, 12 Eylül İhtilâli sonrasında Diyarbakır 5 Nolu Askerî Cezaevi'nde yaşanan dehşet verici kötü muâmele ve işkence öyküleri de örgütün kuruluşu ve gelişimine büyük ölçüde katkıda bulundu.

Babası Bedîî Tan'ın bu cezaevinde yaşadıkları üzerin-

[13] *Age*, s.15.

den yaşananları anlatan Altan Tan, orada bulunanlardan şöyle naklediyor:

"İlk ve müteakip yirmi gün, ranzalardaki yataklar boş olmasına rağmen yerde, beton üstünde yattık. İlk üç gece üstümüze su döküyorlardı, bidonlarla su... Üç gün beton üstünde, su içinde yatınca hepimiz ishal olduk. Hepimiz ayakta, sırada bekliyoruz; eller popomuzda, kaçırmamak için... Dayak korkusu! Altına bir kaçırdın mı dayak... Önünde dizüstü çökertir ya da 'hazır ol'a geçirtir, sonra da derler ki: 'Annen, bacın elimizde; her şeyi yaparız!' Pis sular, çatıdan gelen yağmur oluğuna bağlanmıştı. Pislik tıkanınca taşardı. Plastik bidonlara doldururduk. Aynı bidona su doldurur getirirler, suyu ondan içerdik. Yemek çok az verilirdi. Bir bakarsın, bir gün tamamen tuzlu. Ve yemeği bitirmek zorundasın. Bundan sonra da üç gün su yasağı koyarlardı. Tek tip eşofman verdiler. Numaralı hepsi. Kırmızı ve mavi renkli. Eşofmanlar üstünde ıslak kalırdı. İshal olursun. Gece tuvalete çıkma yasağı vardı. Gece gidersen, bunu ihbar etmeyen daha çok dayak yerdi.

Bir bakarsın, gece beş-on asker ansızın gelir: 'Kule yapın!' En alttakinden yukarı doğru huni biçiminde, giderek azalır tarzda üst üste yığılırsın. En alttakinin bazen kaburgası kırılır, bayılır. Ya da bir başka komut verilir: 'Kaybol!' Bu durumda bir anda ranzaların altına yüz beş kişi sıkışmak zorundasın, hiçbir el ayak gözükmeyecek...

Gardiyanlar hep küfürle başlardı konuşmaya. Seni psikolojik olarak çökertmek, yıkmak için her şey yapılırdı. Kapının önüne çıkartarak cop sokmak... Seyredene de o copu yalatırlardı. Kusarsan, öbürüne yalatarak temizletirlerdi...

Dişlerimin çoğu sallanıyordu. Neden mi? Çünkü hep kalas dayağı vardı ceza olarak. Aç ağzını

derlerdi; kalası getirir, iki elleriyle tutar ve küt diye çenenin altından yukarı doğru vururlardı. O kalın kalası çenene alt taraftan yedin mi, eğer tecrübesizsen dilini ısırırdın. Tecrübeliysen dilini ısırmazsın, ama bu sefer de dişlerin birbirine girer.

Bana da bir gün bir avuç bok yedirdiler de, bu sallanan dişlerimden kurtuldum! Tek ayak üstünde, duvar dibinde duruyorum; ceza! Ama bir süre sonra yoruluyordum. Ayağım düşüyor yere, tutamıyorum. Emre itaatsizlik! Cezası: Duvarın dibinde, kanalizasyonun kapağını kaldırdılar, bir avuç bok alıp ağzıma attım. Sonra ağzımda pislik, 'hazır ol'a geçtim; öylece duruyorum. Kıpırdamak yok; temizlemek yok; yere tükürmek yok. Öylece ağzın kapalı, kımıldamadan ayakta, 'hazır ol'da bekliyorsun...

Ertesi gün yine işkence seanslarına gidip gelirken, çok acı bir yalvarma ve yakarış sesi duydum. İşkence bittikten sonra bu şahsı yanımıza getirdiler; gizliden baktım ve on dört yaşlarında bir çocuk olduğunu gördüm. Bu çocuğa işkence yaptıklarında sordukları soru şu idi: 'Örgüt arkadaşlarını söyle!'... O anda yanımda duran çocuk çıplaktı; gelip bir daha işkenceye aldılar. Çocuğun donuna el atınca çocuk, 'Ne olur bana karışmayın, ne diyorsanız yaparım' diye yalvarmaya başladı. 'Ha şöyle yola gel!' deyip çocuğu bıraktılar..."[14]

Bütün bunları bizzat nezaret ederek yaptıranın, cezaevinin iç güvenlik amiri olan yüzbaşı olduğunu iddia ediyor tanıklar. Bir de yanından hiç ayırmadığı, tutukluların karşısında tekmil vermek zorunda olduğu köpeği "Co" vardır. Bu anlatılanlar, yaşanan dehşetin yalnızca küçük bir örneği.

O dönemi yaşayanlar, Diyarbakır 5 Nolu Askerî

[14] Nakleden; Tan, Altan, *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik ya Hep Birlikte Kölelik*, Timaş Yayınları, 3. bs. İstanbul 2009, s.384-386.

Cezaevi'nde yaşananların PKK'ya eleman kazandırmaya büyük katkı yaptığını anlatıyorlar.

Bu uzun süren etnik kimlik bilinçlenmesi, terör ve teröre karşı devletin verdiği silahlı bastırma mücâdelesi, bir yandan Kürtlerin bir halk olarak birçok açıdan yabancılaşmasına; öbür taraftan ise, Türk-Kürt ayrımı ve gerginliğinin doğmasına neden oldu.

Bu dönemde yurt savunmasına odaklı askerî birliklerin iç güvenlikte kullanılmaya başlanılması, koruculuk sisteminin kurulması, PKK'nın eylemlerini yalnızca askerî personele değil, Kürt ve Türk sivillere de yöneltmesi, zaman zaman terörün şiddetinin artarak tüm ülkeyi sarması sorunu kanayan büyük bir yaraya dönüştürdü. Köyler boşaltıldı; yaylalar örgüte lojistik destek sağladığı gerekçesiyle yasaklandı. İki ateş arasında kalan Kürt nüfusun önemli bir kısmı batıya göç etti.

Bu dönemde Kürt nüfusun önündeki seçenekleri İçduygu, Romano, Sirkeci (1999) şu şekilde özetliyordu:

> Türkiye Kürtleri için dört geniş stratejik seçenek mevcut. Birincisi; statükoya teslim olup daha önce olduğu gibi, etnik kimliklerini bastırmaya çalışan devlet ile onu siyasallaştırmaya çalışan etnik milliyetçi hareketler arasında kalarak yaşamaya devam edebilirler. İkincisi; Türkiye'nin batısına veya başka bir ülkeye göç edebilirler. Üçüncüsü; Türk devleti ile, özellikle koruculara katılarak işbirliği yapmayı seçebilirler. Son olarak; Kürtler PKK gibi muhâlif gruplara katılarak veya başka yollarla Türk Devletine karşı muhalefet edebilirler.[15]

1998 yılında Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak–veya ABD'den teslim alınarak–Türkiye'ye getirilmesi, bu örgütün hemen dağılacağı yönünde beklentiler yarattıysa

---

[15] İçduygu, A., Romano, D. ve Sirkeci, İ., "*The ethnic question in an environment of insecurity: the Kurds in Turkey*", içinde yer aldığı eser: *Ethnic and Racial Studies*, c. 22, sayı 6, 1999, s.995.

da, bu beklentiler gerçekleşmedi. Öcalan'ın talimâtıyla, saldırmazlık hali 1999 yılında sona erdi. Öcalan halen İmralı'da tutulduğu hapishaneden, örgütü, avukatları aracılığıyla yönetmeye devam ediyor. Örgüt ise, 1991 Körfez Savaşı'ndan itibaren kontrolsüz kalan Kuzey Irak'taki kampları vasıtasıyla varlığını sürdürüyor.

Bu dönemde devletin öngördüğü önlemler; genelde askerî önlemlerle terörün bastırılması, ekonomik teşvik paketleriyle–güvenliğin olmaması nedeniyle kimsenin iş yapamadığı–bu bölgeye yatırımların teşvik edilmesi, koruculuk sistemi yoluyla halkın yerinde geçim kaynağına kavuşturulması ve güvenliğinin sağlanmasına odaklanmaktaydı.

2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, bu konuda sosyal ve kültürel hakların tanınması yoluyla sorunun görünür hâle gelmesi sağlandı. PKK'nın 2004 sonrası hızlandırdığı eylemleriyle kesintiye uğrayan çabalar, yine de ilerlemesini sürdürdü. Bunun en son örneği ise, TRT'nin Kürtçe yayın yapan TRT Şeş'i yayına başlatmasıydı.

Aslında bu noktada, Irak'ta kontrolü elinde bulunduran ABD'nin, Kuzey Irak'taki PKK varlığına karşı Türkiye ile işbirliği yapmadaki isteksizliğinden vazgeçip, anlık istihbarat paylaşımına geçmesi; öbür yandan PKK'yı silah bırakmaya ikna çabalarına girişmesi, sorunda önemli bir noktaya gelindiğini gösteriyor.

Bu gelinen aşamada, 2009 yılıyla başlayan yeni döneme de dikkat çekmek gerek. Barack Obama'nın ABD Başkanlığına seçilmesinden sonra hızlanan süreç, önce Dışişleri Bakanı Clinton'un Türkiye ziyaretinde sunduğu ileri sürülen, sonra da Obama ziyaretiyle gündeme gelen PKK'nın tasfiyesi planlarıyla daha da hız kazandı.

Bu plan hangi unsurları içeriyor? Gerçekleştirilme şansı ne kadar? Bunları kısaca özetlemek istiyoruz.

ABD'nin PKK'yı Tasfiye Planı

1991 Körfez Savaşı'ndan bu yana bölgede bulunan ABD, on sekiz yıllık bu kaos dönemini sonlandırma niyetinde. Bu dönemde olup bitenlere bakıldığında, ABD'nin ikinci bir Vietnam felâketini kısmen yaşadığı söylenebilir. ABD bugün çekilmiş dahi olsa, geriye on binlerce masum insanın öldüğü; ülke içi çatışmaların, kargaşanın, mezhep kavgalarının harap ettiği bir ülke bırakmış olacak. Zaten ABD, dünyanın en önemli enerji kaynağı olan petrolün kontrolünü elinden bırakma niyetinde değil. Bu yüzden çekilirken, hem kendi güdümünde bir Irak yönetimi, hem de Kuzey Irak'ta kendisine sadık bir özerk yönetim bırakmak istiyor.

Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nin ise, himayesiz olması halinde, uzun ömürlü olmasının imkânsız olduğunu herkes biliyor. Irak'ın Sünnî ve Şiî nüfusu da Kürtlerin o bölgedeki varlığından rahatsız. Ayrıca çok önemli petrol rezervlerine sahip Kerkük'ün, Kürtlerin elinde olmasına da izin verme niyetinde değiller.

Coğrafî açıdan da Kuzey Irak Yönetimi, varlığını sürdüremez bir bölgede yer alıyor. Avrupa ve Akdeniz ile bağlantısını ancak Türkiye üzerinden sağlayabilir.

Böyle bir durumda, ABD sonrası Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nin varlığı, büyük ölçüde Türkiye'ye bağlı. Bu yönetimi, tamamı düşman komşularından koruyabilecek tek ülke Türkiye. Yani, ABD'nin Irak politikasının geleceğinde, Türkiye ile Kuzey Irak Yönetimi arasındaki ilişkiler hayatî önem taşıyor.[16]

İşte bu ortamda, Türkiye'ye sunulduğu iddia edilen PKK'yı tasfiye planı devreye giriyor. Yani Türkiye'ye, PKK'nın tasfiyesi karşılığında, Kuzey Irak Kürt Yönetimini himaye etmesi öneriliyor.

Bu önerinin ipuçları, planın temelini oluşturan Henri

---

[16] Barkey, Henri J., *Preventing Conflict Over Kurdistan*, Carnegie Endowment for International Peace, New York 2009, s.20.

J. Barkey'in hazırladığı *"Kürdistan Üzerinde Çatışmanın Önlenmesi"* başlıklı raporda yer alıyor.

Raporu hazırlayan Henri J. Barkey ilginç bir isim. İstanbul'da doğup büyüdü. Pennsylvania Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde doktora yaptı. 1998-2000 yılları arasında ABD dışişleri bakanına bağlı olarak Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs ve Irak konularında çalıştı. Eski CIA görevlisi Graham Fuller'la birlikte Kürt Sorunu adlı eseri yazdı. Şimdi ABD yönetimlerini hep etkilediği bilinen Carnegie Endowment Enstitüsü'nde görev yapıyor. Bölgeyi gayet iyi bilen ve değerlendiren Barkey'in hazırladığı raporda PKK'nın tasfiyesine yönelik olarak yer alan önerileri, bir sonraki bölümde Kuzey İrlanda deneyiminden çıkarılacak derslerle karşılaştırdığınızda, ilginç benzerlikler göreceksiniz.

ABD, Türk kamuoyunda Irak politikası nedeniyle sevilmeyen bir ülke olduğunun farkındadır. Aynı zamanda Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt yönetimi oluşturulmasının, Türkiye Kürtleri üzerinde olumsuz etki yapması kaygısını taşıdığımızın da bilincindedir. Barkey, söz konusu raporunda, Türkiye'nin bu kaygısını abartılı buluyor:

> "Türkler, Kürtlerin bağımsızlığı potansiyelini abartıyor. (Kuzey Irak'ta) Bir Kürt devleti gerçekleşse bile, bunun Türkiye'nin toprak bütünlüğüne oluşturacağı tehdit sınırlıdır; çünkü toprak talebi içeren hareketlerin başarılı olması nadirdir".[17]

Tasfiye planına temel teşkil eden bu raporda ilk olarak; Kuzey Irak Kürtleri ile Türkiye'nin karşılıklı durumu değerlendiriliyor. Bu değerlendirmeye göre; Türkler ve Irak Kürtlerinin birbirine ihtiyacı var:

> Irak Kürtleri, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal desteği olmaksızın hayatta kalamaz. Türkiye ise, Irak'ın diğer komşularının aksine çok daha demokratiktir, zengindir; Batı ile ittifak içindedir ve

[17] *Age*, s.20.

Avrupa ve ötesi ile doğrudan ticaret fırsatları sunmaktadır. Halen Kerkük petrolünü Akdeniz'deki Ceyhan limanına taşıyan iki boru hattı vardır. Kuzey Irak Yönetimi halen Doğu-Batı enerji koridoru olarak tasarlanan Nabucco veya diğer boru hatlarına doğal gaz vermek istiyor... Kuzey Irak Yönetimi'nin istikrarının sürmesinde, yalnızca ticari potansiyel bakımından değil, aynı zamanda kuzeydeki istikrarsızlığın tüm Irak'a sıçrayarak, Irak'ı zayıflatan ve Türkiye ile ilişkilerin iyileştirilmesini önleyen bir engel haline gelmesini önlemesi bakımından da Türkiye'nin çıkarları vardır. Irak Kürtleri de, tıpkı Türkler gibi geleceklerini Batı'da görmektedir."[18]

Ancak, Kuzey Irak Yönetimi ile Türkiye arasındaki yakınlaşmada en büyük engelin PKK olduğu açıktır. Bu yüzden raporun "ABD'li Politika Yapıcılara Tavsiyeler" başlıklı bölümünde; ilişkilerin düzeltilmesinin temelini oluşturacak bu tasfiyeye ilişkin önerilerde bulunuluyor. Bu önerilerin, Clinton tarafından Türk hükümetine sunulan plana aynen yansıdığı biliniyor.

Bu tasfiye için, bir kısmı aynı anda yürümesi gereken, beş aşama öngörülüyor:

1- Kuzey Irak Yönetimi-Türkiye ilişkilerinin güçlendirilmesi. Buradaki amaç, PKK üzerindeki baskıyı artırarak, mümkün olduğu kadar çok örgütten kaçmaya imkân sağlamak. Aynı zamanda ABD dahil üç tarafın, PKK'ya karşı ortak bir siyasal ve askerî politika belirlemesi.

2- PKK militanlarının büyük bir kısmının, yargılanma korkusu olmaksızın Türkiye'ye dönmesini veya Kuzey Irak'ta kalarak Peşmergelere katılmasını sağlayacak kapsamlı bir af yasası çıkarılması. Bu af yasasının PKK liderlerini dışlaması kaçınılmaz. Ama onlara da bölgeden uzak bir yerde güvenli

[18] *Age*, s.23.

yaşam önerilmesi, silahsızlanmayı kolaylaştırır. Bu konuda Avrupa, lider kadronun nihai yaşama yeri olarak belirlenebilir. Ancak bu bireylerin, bu aşamadan sonra tekrar siyasal faaliyetlere karışması engellenmeli.

3- Iraklı Kürtler ve ABD askerî makamlarının, silahsızlandırılmış sıradan PKK militanlarına gelecekleri hakkında güvence vermesi. Silahsızlanma süreci, ABD'nin gözetiminde gerçekleşmeli. PKK militanları, kamplarını terk ederek silah ve teçhizâtı Türk subaylarının da gözetiminde ABD'li subaylara teslim etmeli. Silah teslimi, Türk kamuoyunu ikna etmek için–örneğin TV naklen yayını yoluyla–herkese duyurulmalı.

4- Bu adımlar atıldıktan sonra Iraklı Kürtler, artık kendi topraklarında kalmış hiçbir silahlı PKK'lıya hoşgörü göstermeyeceklerini ilan etmeli. ABD ordusu da gerekli istihbarat desteği sağlayarak, kalan militanların temizlenmesine yardım etmeli.

5- PKK'nın büyük çoğunluğu tasfiye edildikten sonra, geride kalanlara karşı ABD hava gücünü kullanabilmeli.

6- Silahsızlanma sürecinin başlamasından sonra ABD, Avrupa devletlerini, PKK'nın Avrupa'daki gelişmiş destek altyapısını, ticârî faaliyetlerini sona erdirecek daha katı önlemler almaya teşvik etmeli.[19]

Bu planın, ancak ABD'nin samimi olması halinde işleyeceği açık. Ancak bu hususta Türkiye'nin–sonraki bölümdeki önerilerde de değerlendirileceği üzere–kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sıkıntıları var. Bunları; kamuoyunun affa karşı tepkisi, ordunun çözüme ilişkin tavrı, PKK'nın tasfiyeye bakışı, ülke içindeki Türk-Kürt

[19] *Age*, s.36-37.

nüfus kaynaşması, sorunun kökeninde yer alan özgürlük, hukukun üstünlüğü, sosyal ve kültürel haklar, ekonomik farklılıkların giderilmesi, Güneydoğuda istihdam ve gelişme imkânlarının artırılması gibi başlıklarda özetlemek mümkün.

Kısacası; Türkiye'nin Kürt sorunu, PKK'nın silahsızlandırılması ve tasfiyesi ile bitmeyecektir. Bu aşama, yalnızca asıl sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır. Asıl çözüm; Türkiye sınırları içinde yaşayan tüm vatandaşların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal bakımlardan eşit, özgür, hukukun güvencesi altında yaşar hale getirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu konudaki değerlendirme ve kanaatlerimizi sonuç bölümünde ele alacağız.

KATİL VE MAKTÜLÜN KIZI BULUŞUNCA!

Jo Berry: 1984 yılında Muhafazakâr Parti'nin Brighton'daki kongresinde IRA bombalaması sonucu hayatını kaybeden milletvekili Sir Anthony Berry'nin kızıydı. Çocukken ölmüştü babası. O zamandan bu yana İrlanda'yı birçok kez ziyaret etti ve tüm taraflardan mağdurlar ve faillerle çalıştı. Ve nihayet 2000 yılı Kasım ayında, babasının ölümünden sorumlu olan IRA eylemcisi Pat Magee ile tanıştı.

"İçimde bir ses düşmanın öyküsünü de dinlemem gerektiğini söylüyordu. Kendime, 'Suçlama ihtiyacını içimden atabilir ve kalbimi Pat'in öyküsünü dinleyecek, onun nedenlerini anlayacak kadar açabilir miyim?' diye soruyordum.

O bomba ile birlikte benim de bir parçam öldü. Nedense bu travmadan olumlu bir şeyler doğacağına ilişkin küçük bir umudum vardı. Bu yüzden İrlanda'ya gittim ve şiddete tutsak olmuş birçok cesur insanın öyküsünü dinledim. İlk kez içimdeki acının sesinin duyulduğunu hissediyordum.

Önceleri 'affetme' sözcüğünü çok cömertçe kulla-

nıyordum. Bu sözü bir gün televizyonda kullandığımda, ülkeme ve babama ihanet ettiğimi söyleyen bir adamdan ölüm tehdidi aldığımda, şok oldum.

Pat'le buluşmak, düşmana bir yüz giydirmek ve onu ete kemiğe bürünmüş insan olarak görmek istedim. İlk buluşmamızda çok korkmuştum; ama yine de onu, benimle görüşme cesaretinden dolayı tebrik ettim. O bana öyküsünü anlatırken, ben de ona babamı anlattım. İki yıl geçti aradan. Şimdi o bombayla kaybettiğim bazı insanlık parçalarının iyileştiğini hissediyorum. Pat de kendi insanlığını tedavi etme yolculuğunda. Onun da, kendi terörist eylemi sonucunda ölen birinin kızıyla ilgilenmenin güçlüğünü yaşadığını biliyorum. Hepsinden de önemlisi, çatışmanın hangi yanında olduğunuzun bir öneminin olmadığını; hepimizin birbirimizin yaşamını yaşadığımızı; onların yerinde bizim de olabileceğimizi fark ettim. Eğer Cumhuriyetçi bir geçmişten gelseydim, ben de kolaylıkla Pat'in yaptığı seçimleri yapabilirdim."

Pat Magee: Belfast doğumlu eski IRA militanı. Brighton bombalamasından dolayı birçok kez ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Barış anlaşmasıyla 1999 yılında tahliye edilmesinden bu yana, toplumsal barış için çalışıyor.

"Hâlâ eylemlerimin arkasındayım; ama başka insanlara zarar vermenin yükünü hep taşıyacağım. Af dilemiyorum. Eğer Jo, benim gibi birisinin neden silahlı mücâdeleye katıldığını anlarsa, o zaman bir sonuç elde edilmiş demektir. İngilizlerin küçük bir milliyetçi gruba yaptığı kötü muameleleri görünce, 19 yaşında katıldım silahlı mücâdeleye. 28 yıl mücâdele ettim.

Jo, bana ilk görüşmemizden sonra kızının, 'Yani artık büyükbabam Tony geri gelecek mi?' dediğini anlattı. Bu beni çok etkiledi. Korkunç bir olaydan sonra iki insan olarak buluşmakla neyi başarmış olursak olalım, kayıplar duruyor ve affetme o kaybı geri getirmiyor."

2. Bölüm

IRA'NIN TASFİYESİNDEN PKK'NIN TASFİYESİNE

Türkiye'de artık mevcut durumun sürdürülmesi mümkün değildir. Kürt sorununun ülkemize verdiği zarar her geçen yıl artıyor. Sorun uzadıkça boyutları da değişiyor: etnik milliyetçilik kökleşiyor; Türk-Kürt husûmetinin artması, batı bölgelerinde de iki etnik grup arasında çatışmalara yol açmaya başlıyor; sorun uluslararası boyuta taşınıyor; dış güçlerin bu örgütü daha fazla kullanarak, ülkemizdeki istikrarı bozma çabalarına katkı sağlanıyor; Kürt nüfusun–öldürülen militanlardan dolayı–devlete karşı husûmeti artıyor.

Yıllardır sürdürülen yoğun askerî güç kullanımının, "terörün kökünü kurutması"nın imkânsızlığı artık açıkça görülüyor. Güvenlik güçleri operasyon yaparken, gizli sığınaklarına çekilen militanların, operasyonlar bitip herkes karargahına döndükten sonra, bölgeyi yeniden kontrol altına alması çok kolay olmaktadır.

En son Sri Lanka'da yaşananlar bizi yanıltmamalıdır. Tamil Kaplanları askerî olarak yenildi. Ordu birlikleri, sivil-silahlı ayrımı yapmaksızın aylarca bomba yağdırdı. Yoğun bir askerî harekâtın sonunda, coğrafî olarak zaten sıkışmış durumda olan örgütü bitirdi. Peki sorun bitti mi? Ülke içinde 2 milyon Tamil yaşıyor. Çoğu bu savaşta

yerlerinden edildi, sevdiklerini kaybetti. Ayrıca bir o kadar Tamil de ülke dışında yaşıyor. Yani asıl sorun şimdi başladı. Örgütü bitirmekle barış imkânları arttı şeklinde düşünülebilir. Ama bu kez de hükümetin bu sorunu yok sayması; Tamillerin sosyal, kültürel ve siyasal haklarını, bu mücâdele döneminin etkisiyle tanımaması; hatta sivil Tamillere, örgüte geçmişte yardım ve yataklık ettikleri düşüncesiyle husûmet beslemesi, daha büyük bir sorunun doğmasına neden olacaktır.

Sorunun çözümü için silahların susması temel şarttır. Evet, ama bu durum çözüme ulaşmak için yeterli ortamı sağlamaya yetmez.

Öyleyse çözüm bir paket halinde olmalıdır. Kuzey İrlanda'da çözümün aşamalarını önceki bölümlerde değerlendirdik. Bu aşamaların Türkiye için de örnek alınabileceklerini ayrı ayrı ele alacağız.

Ancak ilk olarak, "Neden Kuzey İrlanda?" sorusuna cevap bulmamız gerekiyor.

Neden Kuzey İrlanda?

Kuzey İrlanda'da varılan 1998 Kutsal Cuma Anlaşması, siyasal psikoloji açısından kapsamlı bir barış anlaşması olmasına rağmen, barışa geçişte karşılaşılabilecek güçlükler konusunda önemli ipuçlarını da barındırmaktadır. Kuzey İrlanda barışı, "kırılgan" bir barıştır. Tıpkı sivil savaş ve barış süreci yaşayan diğer toplumlar gibi, Kuzey İrlanda'da da düşük düzeyli şiddet, zaman zaman görülen toplumsal huzursuzluklar, siyasal uzlaşmazlıklar ve elit düzeydeki barış anlaşmasından kamuoyunun duyduğu hoşnutsuzluklar, görülmeye devam ediyor. Benzer eksik barış yapma veya "ne savaş ne barış" örnekleri; Assam (Hindistan), Abhazya (Gürcistan), Kıbrıs, Fildişi Sahili, Keşmir, Moldova ve Mindanao (Filipinler)'da da sürmektedir. Bu yüzden Kuzey İrlanda örneği, diğer sorunlu barış çabalarına güncel bir ders oluşturabilir.[20]

[20] Roger Mac Ginty, Orla T. Muldoon, Neil Ferguson, *No War, No Peace:*

Ancak, Kuzey İrlanda deneyimini başarılı bir barış süreci örneği olarak seçmeye layık kılan birkaç neden bulunmaktadır.

Birincisi; Kuzey İrlanda'nın barış süreci çok iyi incelenmiş ve belgelenmiştir. Süreç, Militanlar ile İngiltere ve İrlanda hükümetleri arasında 1990'lı yılların başlarında gizli müzâkerelerle başlayarak, siyasal partiler arasındaki çok taraflı müzâkerelere dönüşmüş ve sonunda 1998 yılında, kapsamlı bir barış anlaşmasına ve güç paylaşımına dayalı hükümetin kurulmasına kadar ulaşmıştır. Barış süreci ve anlaşma, birçok şok ve engelleme (bozulan ateşkesler, güç paylaşımı hükümetinin çöküşü, toplumsal gerilim ve şiddet) yaşamış olmasına karşın ayakta kalmayı başardı. Bunun en büyük nedeni, peş peşe gelen İngiliz ve İrlanda hükümetlerinin barış sürecinin muhafızlığını yapması ve militan gruplar ve onları destekleyen toplumların, yeniden 1970'li ve 80'li yılların kapsamlı çatışma ortamına dönme isteksizliğidir. Buradaki kilit nokta, Kuzey İrlanda örneğinin uzun süreli bir barış süreci oluşturması ve böylece araştırmacıya oldukça uzun bir zaman dilimini inceleme imkânı sağlamasıdır.

İkinci neden; bu "çatışma çözümü" ve "barış süreci"nin araştırmacıya sağladığı bir dizi avantajdır. Derin biçimde bölünmüş toplumlarda yapılan araştırmalarda duyarlılık gereklidir. Kuzey İrlanda ise oldukça açık bir toplumdur ve Darfur, Çeçenistan, Burma ya da diğer çatışma ve gerilim alanlarına göre daha kolay ulaşılabilir bir bölgedir.

Üçüncü neden ise; bu çatışmanın derin bölünmüşlükler yaşayan toplumlara tipik bir örnek oluşturmasıdır. Çatışma motivasyonları dinî, sömürgecilikten kaynaklanan ve etnik milliyetçiliğe dayanan motiflerdi. Çatışma, iktidar ve kaynak adaletsizlikleriyle tahrik edildi. Yalnızca politikacılar ya da örgütlerin oluşturmadığı toplumsal dayanışma, çıkar ve kimliklere dayanıyordu.

Northern Ireland after the Agreement, Political Psychology 28 (1), 1-11, 2007.

Kuzey İrlanda'ya odaklanmak için dördüncü neden ise; uzun süreli bir sivil çatışmadan çıkmak isteyen diğer toplumlar için olumlu ya da olumsuz dersler çıkarılabilecek bir barış ve barış inşa laboratuarı olmasıdır. Genellikle barış süreci inşa eden aktörler, başka yerlerdeki en iyi uygulamalardan örnek alırlar. Kuzey İrlanda, sivil savaştan kurtulmaya çalışan diğer toplumlara kıyasla, ekonomik canlandırma paketleri, yeni siyasal ve insan hakları kurumları ve gruplar arası işbirliğini destekleyici yardımlar biçiminde, muazzam bir, barışı destekleyici finansmana muhatab oldu. Bazı eleştirmenlere göre, bu finansmanın çoğu gözlemlenen bulgulara değil, inanç ve umuda dayalı olarak dağıtıldı ve bölünmüş toplumlar arasındaki görünmez bariyerleri ortadan kaldırma konusunda pek az etki yaptı.

Kuzey İrlanda'da (örneğin; Bougainville veya Burundi'ye kıyasla) barış inşası için harcanan oldukça yüksek rakamlar dikkate alındığında, neyin işe yaradığını sormak doğru olacaktır. Bir başka deyişle, Kuzey İrlanda'nın barış inşa deneyimleri, sivil savaştan çıkmaya çalışan diğer toplumlar için olumlu ya da olumsuz dersler sunmakta mıdır? Bu trajik olaylar terörle mücâdele konusunda neler söylemektedir? Çatışmanın dışarıdaki taraflarının rolü nedir? Bu derslerden herhangi birisi, dünyanın diğer yerlerindeki sivil çatışmalara uygulanabilir mi? Kısacası; Kuzey İrlanda, diğer çatışmalar için barışçı bir çözüm modeli işlevi görebilir mi? Araştırmamız açısından bakarsak; bu barış inşası, Türkiye'deki etnik terörün sona erdirilmesine yönelik herhangi bir olumlu ders oluşturur mu?

Bu açıdan Kuzey İrlandalı gazeteci, yazar ve televizyoncu Malachi O'Doherty'nin, bu çatışmadan genel olarak çıkarılabilecek derslere ilişkin oldukça doğru tespitleri var:

> Birincisi; en katı siyasal ideoloji bile, iktidar için ödün vermeye hazırdır. Onlarca yıldır muhâlif militanların taleplerinin çok yüksek olması nedeniyle, Kuzey İrlanda çatışmasının çözümünün

imkânsız olduğu düşünüldü. Ama yine de her bir taraf, içinden doğduğu toplumun liderliğini üstlendiğinde anlaşma mümkün hale geldi.

İkinci ders; bizzat siyasal militanların kendileri içindir. Siyasal popülerliği korumak için, temsil ettikleri toplum üzerinde çok büyük baskılar uygulamamalılar. İnsanlar evrensel sevgiyi destekleyecektir. Mağdur toplumlar inanılmaz derecede affedicidir.

Üçüncü ders; militanlar ve devletin güvenlik güçleri içindir. Mutlak bir zorunluluk olmadıkça kimseyi öldürmeyin. Özellikle de militan grupların liderlerini öldürmeyin. Eğer liderlerin kendi yönetimleri altındaki hareketi kontrol altında tutmasını bekliyorsanız, o zaman itibar ve etkilerini korudukları sürece dokunmayın.

Dördüncü ders; yenemediğiniz aşırıları dâhil etmek zorundasınız. Onları dışarıda bırakarak çözüme varamazsınız. Başka bir seçenekleri olmadığı için sonunda dâhil olacaklardır.

Beşinci ders ise; çözüm süreci ancak pragmatik siyasal değerlendirmelerle gerçekleştirilebilir. Barış yapıcıların, pragmatistlerle çalışması çözüme ulaşmanın temel şartıdır.[21]

Bu noktaya gelindiğinde, ikinci bir sorunun cevabı aranmalıdır: Kuzey İrlanda deneyimi, Türkiye'nin Kürt sorunu için örnek olabilecek kadar benzerlikler taşımakta mıdır? Ya da farkları nelerdir?

İki Sorun Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

Çatışmanın doğası, altında yatan kaygılar, dâhil olan toplumlar, coğrafî şartlar ve siyasal ortamlar bu iki çatışma örneğinde birbirinden çok farklıdır. Her bir çatışmanın kendi yerel şartları mevcuttur.

[21] O'Doherty, Malachi, "*Lessons from Northern Ireland*", The Guardian, 8 Mayıs 2007.

Coğrafî Farklılık

Her şeyden önce Kuzey İrlanda, Britanya anakarasının bir parçası değildir; İrlanda Adası'nın bir parçasıdır. Yani İngiltere, sorunu çoğu zaman bu coğrafî bölge ile sınırlayabildi. Belfast'taki savaş ortamı çoğu kez Londra'da hissedilmedi. Ne zaman ki IRA, eylemlerini anakaraya taşımaya karar verdi; o zaman İngiltere sorunun şiddetini hissetti. Bu, coğrafî bakımdan tecrit edebilme imkânı, barış sonrası düzenlemelere de yansıdı. Kuzey İrlanda'da–belli konularda özerk–ayrı bir meclis ve hükümetin olması barış çabalarının oraya yoğunlaştırılmasına imkân verdi. Türkiye'de ise böyle bir imkân yoktur. Güneydoğuda yaşayan Kürt nüfustan daha fazlası, Anadolu'nun batısında yaşamaktadır. Ne sorunun, ne de çözümün bir coğrafî bölgeye hasredilmesi söz konusu olamaz.

Din ve Kültür Farklılığı

Kuzey İrlanda'da yüzyıllardır çatışan iki farklı dinî-etnik toplum bulunmaktadır. Her iki toplumun mensupları, kendilerini hem iki ayrı ulusun, hem de iki ayrı dinin (Katolik ve Protestan Hıristiyanlık) mensupları olarak hissetmektedir. Etnik köken ile dinî kimlik özdeşleşmiş haldedir. Kiliseler, okullar, bayraklar, gelenekler ve hatta türküler bile farklıdır.

Türkiye'de ise ayrım bu kadar net değildir. Türk ve Kürt toplumları, yüzyıllar boyu ortak bir Osmanlı kimliği ve o kimliğin temelini oluşturan İslâm bağı içinde birlikte yaşamışlardır. Osmanlı'nın esnek merkeziyetçiliği, Kürt nüfusun özellikle aşiret düzeni içinde kendi yerel düzenini kurmasına; ama Osmanlı padişahına sadakat gösterip savaşlara katılmasına, vergilerini ödemesine imkân vermiştir. Bu aşiret yapılanması, bölgenin sosyal ve kültürel hayatını da büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Ortak tarih, ortak din ve ortak ülke birliği, iki etnik grup arasında dil farklılığı, gelenek farklılığı ve sosyal fark-

lılıklardan doğan farklılaşmayı önleyememiştir. Özellikle Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlayan Türk etnik kimliğine dayalı bir ulus inşa etme projesi kapsamında, Kürt kimliğinin her alanda yok sayılması, bu kimliğin Kürt nüfusça daha çok sahiplenilmesine neden olmuştur.

Dolaysıyla Kuzey İrlanda'daki gibi bir din farklılığı olmamasına karşın, birçok nedenden doğan kültür farklılığı iki etnik köken arasındaki ayrımı keskinleştirmiştir.

Çatışmada Olgunlaşma Noktası

Kuzey İrlanda'da insanlar, terörizmin onlara birleşme ve barış getirmeyeceğini anlamış ve çatışmadan bıkmışlardı. Ayrıca terörist faaliyetlerin faili olan örgütler de, şiddet yoluyla birleşme hedefini gerçekleştiremeyeceklerini ve kendi toplumlarının desteğini kaybetmekte olduklarını gördüler. İngiltere ise, IRA'nın ne yenebilecek ne de yenilebilecek bir örgüt olmadığının bilincine, yirmi beş yıl önce vardı.

Sonuç bölümünde değerlendirileceği üzere, Türkiye'de de etnik çatışmanın tarafları, bu yöntemle sonuca varılamayacağının bilincine varmıştır. Ancak ortada statükonun devamından yana olanların engellemeleri vardır ve hep olacaktır. Buna karşın, gerek Kürt toplumu ve gerekse Devlet, bu sorunu çözüme ulaştırmanın gerekliliğine inanır hale gelmişlerdir ve hükümet, gayet kararlı bir şekilde çözüm sürecini işletmeye devam etmektedir.

Terörist Örgütün Hedefindeki Farklılık

Kuzey İrlanda'daki terörist gruplar genellikle halkı değil, İngiliz ve Kuzey İrlanda ordu ve polisi ile resmî binaları hedef almıştır. Bombalama olaylarında sivillerin zarar görmemesi içinse, önceden uyarıda bulunmuşlardır.

Türkiye'de ise PKK, genellikle ayrım yapmaksızın masum vatandaşları da hedef almaktadır. Bu konuda sayısız örnek bulunmaktadır. Örgüt birçok olayda, Türk güvenlik

güçlerinin safında PKK'ya karşı savaşmaktan caydırmak için, Kürt kökenli vatandaşlarımıza da saldırmıştır.

Dış Güçlerin Çözüme Katkısı

Kuzey İrlanda sorununun çözümünde Serbest İrlanda ve ABD'nin politika değişikliğinin büyük etkisi oldu. İrlanda Cumhuriyeti, İngiltere ile yaptığı anlaşmaya sadık kalıp, IRA'ya olan desteğini kesti. John Hume ile başlayan, Amerikalıları IRA'yı desteklemekten caydırma çabaları da başarılı olunca, ABD soruna olumsuz katkı yapan ülke olmaktan çıkıp olumlu katkı yapan, zaman zaman arabuluculuk yapan ülke konumuna geldi. Buna Avrupa Birliği de, Kuzey İrlanda'yı yeniden canlandırmaya, toplumlar arası barış sağlamaya yönelik projelere verdiği mâlî destekle katkıda bulundu.

Kürt sorununda ise, çeşitli ülkelerin PKK'ya verdiği gizli ya da açık desteğin azalması, süreci hızlandıran bir unsur oldu. Obama yönetiminin PKK'nın tasfiyesi planında da görüldüğü gibi, ABD bu konuda arabuluculuk rolünü üstlenmeye–kendi gerekçelerine dayalı olarak da olsa–hazırdır. Suriye zaten uzun süre önce bu örgüte desteğini çekmiş durumda. PKK'nın İmralı'daki liderinin Şam'da uzun süre açıkça itibar gördüğü günler çok geride kaldı. İran'ın da kendi PKK'sı PJAK ile başı dertte olduğundan, PKK'ya destek vermesi pek mümkün görünmüyor. Avrupa'da bu örgüt yanlılarını koruyup kollayan, ticârî faaliyetlerine göz yuman ülkeler ise, özellikle 11 Eylül saldırılarından bu yana daha ihtiyatlı davranma ihtiyacı hissediyorlar. Özellikle Almanya ve İngiltere'nin bu örgüte yönelik hoşgörülü tavrı, Amerika'nın baskısıyla yavaş yavaş kayboluyor.

Bu ortamda bu örgüte yönelik dış desteğin azalması ve bölgesel şartlar, Kuzey İrlanda'da olduğu gibi sorunun çözümünü kolaylaştıracak bir aşamaya geldi.

Bu farklılıklara birçok başka farklılık eklenebilir.

Ancak, bununla birlikte Kuzey İrlanda barış sürecinden–ve aslında tüm başarılı barış süreci örneklerinden–alınabilecek bazı ortak dersler vardır. Şimdi bu ortak unsurları soru biçiminde ele alacak ve Kuzey İrlanda'daki barış sürecinden hareketle bu sorulara, Kürt sorununu dikkate alarak bazı cevaplar bulmaya çalışacağız.

BİR PROTESTAN MİLİTANIN HİKÂYESİ!

Alistair Little, 14 yaşındayken Protestan milislere katıldı. Üç yıl sonra ömür boyu hapis cezası alamayacak kadar küçük yaşta olduğu için, bakanın takdiriyle 13 yıl hapse mahkûm oldu. Tahliye olduğundan bu yana, şiddetin nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapıyor. Kosova, Bosna, Sırbistan ve İngiltere'de geçmişin yaralarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar düzenledi.

"Arkadaşımın Cumhuriyetçiler tarafından vurulup öldürülen babasının intikamını almak için katıldım örgüte. Sıranın babama geldiğini düşündüm. Ve 14 yaşında intikam almak için her yola başvurmaya yemin ettim. Bana göre insanlar, seslerini duyuramadıkları ya da kendilerini tehdit altında hissettiklerinde kolaylıkla şiddete yönelebiliyor.

17 yaşındayken bir eve girdim ve kim olduğunu bilmediğim sahibini vurdum. Çünkü bana öyle emredilmişti.

Şiddetten pişman olmam için Maze Cezaevi'nde 12 yıl geçirmem gerekti. Yalnızlık ve tecrit olarak bedelini ödemiştim yaptıklarımın. Buradayken–ben dahil–şiddete başvuranların, olaylara yalnızca tek açıdan baktıklarını fark ettim.

Şimdi her gün eylemlerimin sonuçlarını yaşıyorum. İç huzurumu kaybettim. Eğer o günlere dönme imkânım olsaydı, her şeyi farklı yapardım. Şimdi af isteme hakkım olduğunu sanmıyorum. Çünkü af istemek hem benim aşağılanmama, hem de kurbanın ailesi ve akrabalarına yeniden acı yaşatmama neden olacak.

Üç yıl önce kocasını militanların vurduğu bir Katolik kadınla karşı karşıya oturuyordum. Öykümü dinledikten sonra, en çok korktuğu şeyle karşılaştığını ve en çok da nefret etmiyor olmaktan rahatsız olduğunu söyledi. Birkaç ay sonra Kuzey İrlanda'da gerilim yüksekken, iyi olup olmadığımı öğrenmek için telefon eden ilk o oldu."

İRLANDA'NIN DOĞUŞU VE ÇATIŞMALAR TARİHİ

İlk Yerleşim

İrlanda'da ilk yerleşimin, M.Ö. 8000 yıllarında İngiltere ve Avrupa'dan gelen avcı topluluklarla başladığı düşünülmektedir. Bu avcı toplulukların, o dönemde Avrupa-Britanya Adası-İrlanda Adası arasında var olduğu ileri sürülen kara köprüsünden geçtiğine dair, nadir kanıtlar bulunmaktadır. Daha sonra cilalı taş devrinde, özellikle İber Yarımadası'ndan göçler olmuştur. Bu gelenlere ait kalıntıların en önemlisi, Newgrange'daki kalıntılardır.[22]

5. yüzyılın ortalarına doğru Aziz Patrick ve diğer Hıristiyan misyonerlerin Ada'ya gelişinden sonra yerli putperestliğin yerini, Hıristiyanlık almaya başladı.

İngiltere'nin İlk Girişimleri

İngiltere Kilisesi'nin 16. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi ve papanın otoritesinden uzaklaşarak kendi Protes-

[22] Karbon-14 ölçümlerine göre, buradaki anıt mezar kalıntıları Mısır'daki Giza Piramiti'nden 500 yıl daha yaşlı olup, M.Ö. 3300-2900 dönemine aittir. Bu bölge daha çok, törenlerin yapıldığı bir bölgeydi. Pasajın sonundaki daire şeklindeki oda, yılın en kısa gününde, ince bir güneş ışığı huzmesinin zemini kısa süreliğine aydınlatacağı bir tarzda inşa edilmişti.

tan Kilisesi'ni kurmasıyla sonuçlanan İngiliz Reformuna (1532) kadar İngiltere, İrlanda Adası'nın tam kontrolünü ele geçirme yönünde önemli bir girişimde bulunmadı. Bu dönemde önce İngiltere, sonra da Galler ve İskoçyalılar, Protestanlığı kabul ederken; İrlanda, Katolik olarak kaldı. Bu durum, İngiltere'nin İrlanda ile ilişkilerini sonraki beş yüz yıl boyunca hep etkileyegeldi. Zira bu reform, İngilizler namına Ada'nın yeniden fethi ve sömürgeleştirilmesine yönelik kararlı çabalarla aynı döneme denk geldi. Bu çabalar ve İrlandalı derebeylerin sadakatine ilişkin kuşkular, 1534 ila 1691 yılları arasında bir dizi askerî harekâtı doğurdu. Bu dönem aynı zamanda, VIII. Henri tarafından başlatılan ve daha sonraki dönemlerde de sürdürülen; işgal edilen toprakların, Britanya'dan gelecek göçmenlere verilmesi, böylelikle İrlanda Adası'nın "İngilizleştirilmesi" planının uygulanmasına tanık oldu. Önce küçük koloniler olarak "İrlandalılara çiftçiliği öğretecek model çiftçi toplulukları" halinde göçmenler geldi. Daha sonra, İrlandalı arazi sahiplerinin ellerinden alınan arazilerin İngiltere, İskoçya ve Galler'den gelen binlerce göçmene verildiği büyük bir göç akımı başlatıldı.

Dokuz Yıl Savaşları

1594-1603 yılları arasındaki Dokuz Yıl Savaşı, İrlandalı lordlar O'Neill ve O'Donnell'in İngilizlere teslim olmasıyla sona erdi. Böylelikle Ulster, İngilizlerin kontrolüne girdi. Bu dönemde çok sayıda İngiliz aile, bu vilayete getirildi. Bu bölgedeki altı vilayete gelen göçmenlerin en az yarısı İskoçyalı idi.

I. James'ın krallığı döneminde (1603-1625) İngiliz hükümeti, Ada'nın özellikle kuzey kısımlarında, daha kapsamlı bir sömürgeleştirme planını uygulamaya koydu. Daha çok İskoçyalı olmak üzere, muazzam sayılardaki yerleşimcilere Ada'nın kuzeyinde arazi tahsis etti. 17. ve 18. yüzyıllarda gelen bu yerleşimciler, genel olarak yerli İrlandalılarla

kaynaşmadılar. Bunun kısmî nedeni, yerleşimcileri yerlilerden ayrı tutmaya yönelik kasıtlı İngiliz stratejisiydi ve bu nedenle başlangıçta yerleşimcilere, arazilerinde ve evlerinde yerli İrlandalıları çalıştırma izni verilmedi.

Bir diğer neden ise; yakın dönemde gerçekleşen Reformasyon[23] sonrası, yerleşimciler Hıristiyanlığın farklı bir mezhebi olan Protestanlığı yaşarken, toprakları sömürgeleştirilen İrlandalılar büyük oranda Roman Katolik idi ve dinî merkez olarak Vatikan'ı kabul ediyorlardı. Yerleşimcilerin büyük bir kısmı ayrıca, İngiltere ile endüstriyel bağlara sahipti ve bu bağı koruyarak Ada'nın kuzeyinde çok başarılı bir endüstriyel üs oluşturdular.

Kaçınılmaz olarak yerli İrlandalılar yerleşimcilere karşı büyük bir direniş gösterirken, yerleşimciler de kendilerini sürekli olarak İrlandalıların tehdidi altında hissettiler. Arazi yerleşimleri bağlamında Ulster'in[24] sömürgeleştirilmesi kısmen başarılı oldu. Örneğin 1703 yılında Ada topraklarının genelinde, toprakların yüzde 14'ü İrlandalıların elinde iken; Ulster bölgesinde, arazinin yalnızca yüzde 5'i yerli İrlandalıların kontrolündeydi.[25]

1630'larda Ulster'de, 20.000 erkek İngiliz göçmen bulunuyordu.

Bu arada Protestanların çoğunluğu oluşturduğu çok sayıda yeni seçim bölgesi oluşturulmuştu. Bunun sonucu, 1613 yılında İrlanda Parlamentosu'ndaki Katolik çoğunluğun devrilmesi oldu.

İlk İsyanlar

Bu yerleştirmeler ve baskılara karşı, özellikle 1641 yılında İrlanda'da meydana gelen iki isyan önemliydi. Bunlardan

[23] On altıncı yüzyılda İngiliz Kilisesi'nin Papa ve Roman Katolik Kilisesi'nin otoritesinden koptuğu bir dizi olayı ifade etmektedir.

[24] İrlanda Adası'nın kuzey kısmında kalan ve dokuz vilayetten oluşan bölgenin adı.

[25] Darby, J., *Scorpions in a Bottle: The Case of Northern Ireland.* Minority Rights Group, Londra 1997.

birisi, Pale Beyi'nin, Dublin'i ve Katolik çıkarları koruma-yı amaçlayan ayaklanması; diğeri ise, Ulster'de, geçen 30 yıl boyunca toprakları ve onurları ellerinden alınanların korkunç intikamıyla sonuçlandı. Özellikle Ulster'deki isyan, "İrlanda İsyanı" olarak tanındı ve bu isyanda Katolikler, Protestan göçmenlere saldırdılar. Bu dönemin İngiliz yazarları, kaybı 100.000'in üzerinde belirlerken; William Petty, 1650'lere ilişkin araştırmasında bu sayıyı 30.000 civarında belirlemektedir. Birkaç ay içinde erkek, kadın ve çocuk 3.000 kişi öldü ve birçok İngiliz göçmen, Britanya Ada'sına geri kaçtı. Bundan sonraki 20 yıl boyunca İngilizler, tam bir şiddet kasırgası başlattılar. Cromwell, 1649 yılında İrlanda ve İskoçya'yı işgal ettikten sonra 1641 yılında Ulster'de katledilen Protestanların intikamını almak için Drogheda'da 3.000, Wexford'da 2.000 kişiyi katletti ve bu katliamı, "elini masum kanına bulayan barbar haydutlara Tanrı'nın adaletini uygulamak" olarak adlandırdı. Ayrıca Rump Parlamentosundan (o dönemde İngiliz Parlamentosunun adı), 100.000 kişinin idamına, aynı sayıda kişinin sürgüne gönderilmesine ve İrlanda'nın 32 vilayetinden 23'ünde doğan tüm Katoliklerin uzaklaştırılmasına imkân verecek bir yasa çıkardı.[26] Cromwell'in bu harekâtı iki yıl sürdü. Aynı zamanda Cromwell, 1650'li yıllarda binlerce İngiliz askerinin İrlanda'da yerleşmesini sağladı. Bu askerlere maaş yerine İrlanda'da toprak verildi. Bir kısmı topraklarını sivil yerleşimcilere satsa da, önemli bir kısmı kaldı. Bu yerleştirmeler, İrlanda nüfusunun yapısı, özellikleri, gelenekleri, ticareti ve toplumsal yapısını da değiştirdi. Özellikle Ulster'de, o dönemde her iki tarafın gerçekleştirdiği katliamlar, bu bölgedeki yerleşimcilerle yerliler arasındaki ilişkileri hâlâ onarılamayacak kadar zehirledi.

Bu dönemdeki çatışmalar öncesinde, İrlanda'daki top-

[26] Morrill, John, *The Irish Rebellion of 1641: Origins, Course, Consequences.* Ulaşılabilecek adres: http://www.hist.cam.ac.uk/undergraduate/part2/2008-2009/special-subject-f.pdf

rakların yüzde 60'ı Katoliklere ait iken, savaşlar sırasında yüzde 8-9'a düştü ve 1662 yılındaki Yerleşim Yasası ile tekrar yüzde 20'ye yükseldi.

İngiliz Egemenliğine Karşı İsyan

Göçmen İngilizlerin, İrlandalıların yaşamındaki egemenliği, 1541 yılında İngilizlerin İrlanda Parlamentosunda egemen olmaya başlaması ve 1542 yılında İrlanda Taht Yasası ile İngiltere Kralı VII. Henri'nin İrlanda Kralı ilan edilmesiyle başladı ve ilerleme sürecini 18. yüzyılın sonlarına kadar sürdürdü. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, 1789 Fransız Devrimi, "Birleşik İrlandalılar" adlı bir cumhuriyetçi gruba ilhâm kaynağı oldu. 1793 yılına gelindiğinde, grubun İrlanda genelinde 100.000 üyesi olmuştu. 1798 yılının 24 Mayıs'ında ilk çatışmalar başladı. İsyancılar kısa sürede bazı bölgelerin kontrolünü ele geçirdiler. Ama ardı ardına gelen çatışmalarda güçlü İngiliz ordusu karşısında tutunamadılar. Duruma hâkim olan İngilizler, ayaklanmanın tüm önde gelenlerini asarak idam ettiler. Ayrıca, isyancılara destek oldukları gerekçesiyle çok sayıda masum insanı da katlettiler. Yine bu ayaklanma esnası ve sonrasında "Yeomanry" adı verilen milis grupları, isyancı olduğundan kuşkulanılan sivilleri ve isyana katılmakla birlikte affedilmiş olanları hedef alan yaygın bir öldürme kampanyası yürüttüler.

Bu ayaklanma, İngilizleri bir an önce İrlanda'yı Büyük Britanya'ya katmaları gerektiğine ikna etti. Katoliklerin bağımsızlık elde etmeleri halinde, Britanya'dan uzaklaşıp Fransızlarla ittifak kurabileceklerini düşünüyorlardı.

İrlanda'nın Britanya Birleşik Krallığı'na Katılması

Kendi kontrollerinde olmasına rağmen, İrlanda Parlamentosundan birleşme yasasının geçmesinde sorun çıkmasından korkan İngilizler, tarihleri boyunca en iyi bildikleri şeyi yaptılar; rüşvet, asil unvanlar ve toprak dağıtarak muhâlifleri ikna etmek. Bu sayede ilk denemede birleşme

yasası 104 kabul oyuna karşı 109 oyla ile reddedilirken, ikinci oylamada 115 red oyuna karşı 158 oyla kabul edildi. Sayılardan anlaşılacağı üzere, çeşitli entrikaların yanı sıra, aradan geçen zaman içinde Protestanların baskın olduğu yeni seçim bölgeleri kurularak, milletvekili sayısı da artırılmıştı.

1800 yılı Ağustos ayında İrlanda ve İngiltere parlamentoları tarafından kabul edilen Birleşme Yasası'nda şu temel esaslar yer alıyordu:

1- İrlanda, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı'na katılacaktır.

2- Dublin Parlamentosu feshedilecektir. İrlanda, İngiliz Parlamentosunda 100 milletvekili, 4 daimi ve 28 geçici lord tarafından temsil edilecektir. (hepsi de Anglikan olacaktı)

3- İrlanda ile İngiltere arasında serbest ticaret yapılacaktır.

4- İrlanda, Birleşik Krallığın genel harcamalarının on yedide ikisinden sorumlu olacak ayrı bir maliye bakanı istihdam edecektir.

5- İrlanda kendi mahkemeleri ve memuriyet sistemini koruyacaktır.

6- Hiçbir Katolik, memur olamayacaktır.

Böylece İrlanda, bir kısmında hâlen süren İngiliz boyunduruğu altına girmişti. Ama alelacele yapılan bu birleşme, İrlanda'nın hiçbir sorununu çözmedi. Aksine, sorunlar ağırlaştı. Özellikle ekonomik sorunlar görmezden gelindi.[27] Katoliklerin yeniden İrlanda Parlamentosuna girmeleri, ancak 1829 yılında gerçekleşti.

Büyük Kıtlık

İrlanda tarihinde, bir milyon kişinin ölümüne ve bir milyon kişinin de ülkesini terk ederek büyük çoğunluğunun Amerika'ya göç etmesine yol açan büyük kıtlık önemli bir yer tutmaktadır.

[27] Bloy, Marjie, *Britain and Ireland 1789-1801*, the Victorian Web. Ulaşılabileceği adres: http://www.victorianweb.org/history/ireland1.html

1845 yılında patates mantarı olarak bilinen bir hastalığın yol açtığı patates kıtlığı, yaklaşık dört yıl sürdü. Bu dönemde İrlanda halkının üçte biri gıda bakımından tamamen patatese bağımlı idi. Bu yüzden kıtlık, Ada'nın demografik, siyasal ve kültürel yapısını tamamen değiştirdi. Bir yandan yaygın göçe neden olurken, öbür yandan milliyetçi hareketlerin de çıkış noktası oldu. Bunun nedeni, bu dönemde ülkeyi egemenliği altında bulunduran İngiltere'nin kıtlık karşısındaki tavrı idi. Başlangıçta Londra hükümeti hiçbir şey yapmamaya karar verdi. İrlandalıların daha önce de patates kıtlığı çektiği, dolaysıyla bu kıtlığı aşmak için gerekli tecrübe ve bilgiye sahip olduğu düşünülüyordu. Ancak 1846 yılına gelindiğinde, bunun sıradan bir kıtlık olmadığı anlaşıldı. Yine de İngiliz hükümeti gereken yardımı yapmadı.

Londra hükümetinin kıtlığa çare olmak için hiçbir şey yapmadığını gören İrlandalılar, bilendiler. İrlanda halkına ancak İrlandalıların yardım edebileceğini gördüler. Bu durum bir yandan milliyetçi hareketlerin hızla yayılmasına yol açarken, öbür yandan–daha sonra göreceğimiz gibi–İrlanda Bağımsızlık Savaşı'nda; kıtlıkta Amerika'ya göç eden İrlandalıların IRA'yı tüm imkânlarıyla desteklemesini sağladı.

İrlanda Bağımsızlık Savaşı

İrlandalıların İngilizlere karşı verdiği en büyük bağımsızlık savaşı, 1919 yılı Ocak ayı ile 1921 yılı Temmuz ayı arasında yaşandı.

Bu savaşın temelleri 1905 yılında, ondan sonraki yüzyıl boyunca İrlandalı Katoliklerin bağımsızlık mücâdelesine damgasını vuracak olan, *Sinn Féin* partisinin kuruluşuyla başladı. İrlanda cumhuriyetçiliğinin ana partisi olan *Sinn Féin*, Paskalya Ayaklanması sonrasında, özellikle 1. Dünya Savaşı esnasında güçlendi ve popüler hâle geldi. Bu arada 1918 yılındaki Alman bahar saldırısı esnasında, İngilizlerin

zorunlu askerlik hizmetini İrlanda'da da uygulamak istemesi, İrlandalıları kızdırdı ve 1918 yılında kitlesel gösteriler yapıldı. 1918 yılı Kasım ayında İngiliz Parlamentosu için yapılan seçimleri kazanan 73 İrlandalı milletvekili, İngiliz Parlamentosunu tanımayarak, kendileri "Dáil Éireann" adlı bir devrimci parlamento kurdular. Parlamentonun ilk işi, İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmek oldu. İngiliz hükümeti yeni kurulan bu devleti reddetti. Böylece parlamentonun açıldığı gün, aynı zamanda İrlanda Bağımsızlık Savaşı'nın da başlangıç günü oldu.

Yeni kurulan bu devletin ordusu, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) idi. Bu savaşa katılan IRA, daha sonraki aynı adlı örgütlenmelerden ayırt edilmek üzere, "Eski IRA" olarak adlandırılmaktadır.

1919 yılı başına gelindiğinde, birkaç IRA mensubu, patlayıcı madde nakline eskortluk yapan iki İrlanda Kraliyet polisine saldırdı ve öldürdü. Bu militanlardan birisi olan Dan Breen, bu saldırının nedenini şöyle açıklıyordu:

"Kasıtlı olarak eylem yaptık. Treacy (diğer saldırgan) bana, savaşı başlatmanın yolunun birisini öldürmek olduğunu söyledi ve biz bir savaş başlatmak istiyorduk. Bu yüzden düşman güçlerinin en önde ve en önemli dalından olan polisleri öldürmeye karar verdik."[28]

Breen'in, olayı bireysel kararları gibi göstermeye çalışmasına karşın, bunun, örgütünün direnme kararının bir sonucu olduğu açıktı. Artık 79 yıllık kanlı bir çatışma döneminin fitili ateşlenmişti.

Üç gün sonra, olayın meydana geldiği Güney Tipperary vilayetinde sıkıyönetim ilan edildi. Aynı gün "Dáil Éireann" ya da bilinen ismiyle First Dáil, Dublin'de toplanarak 1916 tarihli bağımsızlık ilanını onayladı ve yeni bir Bağımsızlık Bildirisi yayınlayarak, İngiliz askerî garnizonunun tahliyesini istedi ve "dünyanın hür ülkelerini"

[28] *History Ireland*, Mayıs 2007, s.56.

İrlanda'nın bağımsızlığını tanımaya çağırdı. Ancak bu Parlamento, İngilizlerle savaşın başladığını resmen tanımadı. Bu tanıma ancak iki yıl sonra, 1921 yılının 11 Mart'ında geldi. Askerî ve siyasî realitelerin dengelenmesi bu kadar zaman almıştı.

Gönüllü militanların İngiliz hükümetine ait tesislere saldırıları başlamıştı. Saldırılarda silah ve cephane elde ediliyor ve ayrıca bölgedeki İngiliz yönetiminin önde gelen şahsiyetleri öldürülüyordu. Bunların ilki, gönüllüleri yasa dışı toplandıkları gerekçesiyle hapse gönderen Westport yargıcı John C. Milling oldu.

Bazı cumhuriyetçi liderler, yeni cumhuriyeti dünyanın gözünde meşrûlaştırabilmek için klasik savaş yöntemlerine başvurulmasını savunurken, IRA liderliği buna karşı çıktı.

Şiddete başvurulması, başlangıçta İrlanda halkında derin rahatsızlıklar yarattı ve İngilizler de bu rahatsızlığı artırmak için elinden geleni yaptı.

Çatışmaların ilk dönemini oluşturan 1919 Nisan'ından 1920 yazına kadar olan dönemde, şiddet oldukça sınırlı idi. Milliyetçilerin faaliyetleri, daha çok halkın harekete geçirilmesi ve İngiliz yönetimine muhâlif bir cumhuriyetçi devlet kurulmasına yönelikti.

Çatışmalarda IRA'nın başlıca hedefi, İrlanda Kraliyet Polisi (RIC, Royal Irish Constabulary) idi. Bu güç, İngiliz hükümetinin İrlanda'daki gözü ve kulağı idi. RIC'ın İrlanda'nın geneline yayılmış 1.500 karakolunda, 9.700 personel görev yapıyordu.[29] 10 Nisan 1919'da, RIC personeline karşı savaş politikası ilan edildi. Bu gücün hedef seçilmesinin bir nedeni de halkın İngiliz baskısıyla özleştirdiği bir güç olması idi. Teşkilâttan hızla istifalar başladı ve yeni polis bulamaz oldular. Esnaf, ancak silah zoruyla mal satar hâle gelmişti. Bazı RIC personeli, korkudan

[29] Collins, M.E, *Ireland 1868-1966*, Edco, The Educational Company of Ireland, 1993 s. 254.

ya da sempatisinden dolayı IRA ile işbirliği yaparak, çok önemli istihbârî bilgiler sağladılar. Yine de RIC personeline yönelik saldırılar, 1919 yılında toplam 15 personelin ölümüyle sınırlı kaldı.

Ada'daki İngiliz Yönetiminin Çöküşü ve IRA'ya ilk Amerikan Yardımı

1920 yılı Nisan ayı başında IRA, terk edilen 400 RIC karakolu ile yüz vergi dairesini yakarak yerle bir etti. Bunun iki etkisi oldu: Öncelikle RIC'ın kırsaldan çekilmesi, IRA'nın kırsala egemen olmasına yol açtı.[30] Güney ve Batı İrlanda'da jüri üyeleri toplanamadığı için mahkemeler çalışamadı.

İkinci olarak; İngilizlerin İrlanda'da vergi toplama sistemi çöktü. Halk İngilizlere vergi vermek yerine, genç hükümeti ve ordusunu finanse etmek üzere kurulan 'Ulusal Kredi'ye bağışta bulunuyordu. Toplanan para kısa sürede 380.000 sterline ulaştı. Bu arada yeni Cumhuriyeti finanse etmek üzere İrlanda kökenli Amerikalıların toplayıp gönderdiği para, 5 milyon doları bulmuştu.[31] Ayrıca yerel belediyeler de topladıkları vergileri İngiltere'ye göndermeyi reddettiler.

1920 yılı ortasına gelindiğinde, İrlanda Cumhuriyeti kendi parlamentosu, yasaları, silahlı güçleri ve maliyesiyle birlikte bir gerçek haline gelmişti.

İngiliz güçleri bir türlü bu savaşı kontrolü altına alamıyordu. Bunun üzerine ilk kez 1919 yılı Aralık ayında gayrı resmî şiddet politikasını başlattı. Cork vilayetinin Fermoy kasabasında, 200 İngiliz askeri, bir arkadaşlarının yerel IRA güçleri tarafından öldürülmesi üzerine kasabayı yağmaladı ve tüm binaları ateşe verdi. Çatışmaların ilk 18 ayında İngiliz güçleri 38.720 evi basmış, 4.982 şüpheliyi tu-

---

30 *Age*, s. 258.

31 Hopkinson, Michael, *Irish War of Independence*, Gill&Macmillan Ltd., Mart 2004, s. 43.

tuklamış, 1.604 silahlı saldırı gerçekleştirmiş, 102 kasabayı basmış ve 77 silahsız sivili öldürmüştü.

Mart 1920'de Cork'un cumhuriyetçi belediye başkanı öldürüldü. Siyah maskeli saldırganlar, olaydan sonra yerel polis karakoluna kaçmışlardı.

Savaşta IRA'nın Gücü

1920 yılında IRA'nın resmî üye sayısı 100.000'den fazla idi. Ama aktif olarak çatışmalara katılan personel sayısı 15.000 oldu. Ayrıca IRA militanlarına silah ve istihbârât taşıyan ve yiyecek ve barınak temin eden kadın ve gençlik grupları vardı.

IRA, asıl desteği İrlanda halkından buldu. Halk, RIC ve İngiliz ordusuna bilgi vermeyi reddediyor, eylem sonrası kaçan IRA timlerine güvenli evler ve bakım sağlıyordu.

İngilizler gittikçe artan bir güçle bu mücâdeleye karşılık verdiler. Düzenli orduyu bu bölgeye göndermek istemeyen İngiliz hükümeti, RIC'a yardımcı olarak milis polis güçleri (Black and Tans) kurdu. I. Dünya Savaşı sonrası terhis edilen eski İngiliz askerlerinden oluşan 7.000 kişilik bu birliğin büyük çoğunluğu, İngiliz ve İskoçyalılardan oluşuyordu. Hiçbir kural tanımayan bu birlikler, 1920 yazında sayısız küçük kasabayı yakıp yıktı.

İngiliz Parlamentosu, 9 Ağustos 1920'de, İrlanda'da Düzenin Yeniden Sağlanması Yasası'nı çıkardı. Askerî mahkemeler kuruldu. Bu mahkemelere ölüm cezası verme yetkisi ve hâkim önüne çıkarmaksızın süresiz gözaltı yetkisi verildi.

Sonuç; 1920 yılı Kasım ayından 1921 yılı Temmuz ayına kadar şiddetin hızla artması oldu.

Kanlı Pazar -I

21 Kasım 1920'de IRA, anlamsız bir saldırı ile, İngiliz askerlerinden 14'ünü öldürdü ve 5'ini yaraladı. Bunun üzerine ihtiyat birlikleri, Dublin futbol sahasına bir maç esna-

sında araçlarıyla daldılar ve kalabalığa ateş açtılar. On dört silahsız masum sivil ölürken, 65 kişi yaralandı. Aynı gün yine Dublin'de üç cumhuriyetçi mahkûm vuruldu. Bu olay 'Kanlı Pazar' olarak tanınmaktadır.

IRA bu saldırıya, 17 İngiliz askerini öldürerek karşılık verdi.

Şiddet artık önlenemez bir tırmanış içindeydi. Yalnızca 1921 yılının Ocak ila Temmuz ayları arasında asker-sivil, iki taraftan toplam 1.000 kişi öldü.[32] Yeni İrlanda Parlamentosu artık resmen savaş ilan ediyordu.

Yeni kurulan askerî mahkemenin kararıyla, 1 Şubat 1921 tarihinde ilk IRA savaşçısı idam ediliyordu. 28 Şubat'ta altı militan daha idam edildi. Bu savaş boyunca toplam 14 IRA militanı resmen idam edildi.

Çatışmalar karşılıklı saldırılarla sürüp gitti.

İngilizler, 13-15 Mart 1921 tarihlerinde Güney İrlanda Parlamentosu için yapılan seçimde, 128 sandalyeden 124'ünün Sinn Féin tarafından kazanılması, ama bu milletvekillerinin meclise gitmeyi reddetmesi karşısında şaşkına döndü. Hemen Güney İrlanda Parlamentosu feshedildi.

İngilizler, artık İrlanda politikalarının çöktüğünün farkına varmıştı. Sinn Féin ile müzâkere yapılmaksızın bir anlaşma olması ve IRA'nın susturulması imkânsızdı. Can havliyle son çare olarak yeni bir İrlanda Hükümeti Yasası çıkardılar. İrlanda'daki parlamento, güney ve kuzey olarak ikiye ayrılıyordu. İrlanda'nın güneyinden farklı olarak çatışmanın Cumhuriyetçi Katoliklerle, İngiliz yanlısı Protestanlar arasında sürdüğü Kuzey İrlanda'da Protestanlar ayrılmayı kabullenmiş ve kendi hükümetlerini kurma hazırlıklarına başlamıştı.

Bağımsızlık Savaşının Sonu

1921 yılı yaz ortasında çatışma artık çıkmaza girmişti.

[32] Hart, Peter, *The IRA at War 1916-1923*, Oxford University Press, Oxford 2003.

Bir yıl önce başlayan barış müzâkereleri, İngiliz Başbakanı David Lloyd George'un, IRA'nın öncelikle silahlarını bırakması şartı yüzünden kesilmişti. Tekrar başlayan müzâkereler, 11 Temmuz 1921'de ateşkesle sonuçlandı. İki taraf da çatışmayı daha fazla sürdürmenin kendi yararlarına olmadığını anlamıştı. İngilizler bir yandan can ve mal kayıplarının süreceğini, öbür yandan da ülke içi ve dışında, İrlanda'daki İngiliz ordusu eylemlerinden dolayı daha ağır eleştirilere maruz kalacağını görmüştü. IRA da, gittikçe daha fazla İngiliz askerinin Ada'ya yığılması, silah ve mühimmât bulma güçlükleri yüzünden dayanmakta güçlük çekiyordu.

24 Haziran 1921'de İngiliz hükümeti, Sinn Féin lideri ile görüşmelere başlamaya karar verdi. İngilizlerin, IRA'nın silahsızlanmasındaki ısrarı yüzünden uzun süre tıkanan görüşmeler, bu talebin geri çekilmesiyle yeniden açıldı. İngiliz birliklerinin üslerinde kalmasına karar verildi.

Nihayetinde barış görüşmeleri, İngiltere-İrlanda Anlaşması'nın (1921) müzâkere edilmesini sonuç verdi.

Protestanlar, Birleşik İrlanda'da yaşamaya zorlanmaları halinde güç kullanma tehdidinde bulundular ve böyle bir ihtimale karşı özel ordular kurdular. Bir uzlaşma çabası içinde olan dönemin İngiltere Başbakanı Lloyd George, Ada'nın ikiye ayrılmasında ısrar etti. Kuzeydoğudaki altı vilâyet ile Ada'nın geri kalan kısmı birbirinden ayrılacaktı ve her bir kısım kendi parlamentosuna sahip olacaktı. İrlandalı Katolik liderler bu öneri konusunda fikir birliğine varamadılar; ama teklif, sonunda Londra'da İngilizlerle anlaşma müzâkereleri yapmak üzere gönderilen ve İrlanda'da gittikçe yayılan kanlı çatışmayı durdurmak isteyen liderlerin baskısı altında kabul edildi. Ada'nın bölünme önerisi, isteksizce de olsa Birlikçiler tarafından da kabul edildi. Hâlbuki onların ilk isteği, bütün Ada'nın Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı içinde kalması idi.

Böylece İrlanda Adası üzerinde yüzyıllardır süren İn-

giliz emperyalizminin kısmen sona erdirilmesinin yolu açılmıştı. Yüz binlerce insanın ölümüne, milyonlarca insanın yüzyıllar boyu ezilmesine ve sömürülmesine yol açan İngiliz açgözlülüğü, artık taşınamaz hâle gelmişti.

Kuzey İrlanda'nın Makûs Talihi: Bölünmeyle Bitmeyen Çatışmalar (1921-1969)

1921 yılında imzalanan İngiltere-İrlanda Anlaşması, Kuzey İrlanda'nın dilemesi halinde, bu anlaşmada belirlenen şartlar dâhilinde Serbest İrlanda'dan ayrılabileceğini hükme bağlıyordu. Bu ayrılma, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir ay içinde gerçekleşebilecekti. Ancak Serbest İrlanda ile Kuzey İrlanda arasındaki sınırı, İrlanda Sınır Komisyonu belirleyecekti. Bunun anlamı, komisyonun, sınırı yerel Cumhuriyetçi veya Birlikçi çoğunluklara göre yeniden çizeceği idi. Ancak anlaşma çerçevesinde, Serbest İrlanda'nın İngiltere'ye olan borcunun silinmesi karşılığında sınırlar değiştirilmedi. İlk iki yıl boyunca, birisi Kuzey, diğeri Güney İrlanda meclislerine karşı sorumlu iki hükümet birlikte var oldu.

İrlanda bağımsızlık hareketinin liderlerinin büyük bir kısmı, bu uzlaşmayı kabul etmeye hazırdı. Ama birçok militan Cumhuriyetçi buna hazır değildi. Özellikle ateşkes öncesi bağımsızlık mücâdelesine aktif olarak katılmış IRA savaşçıları, İngilizlerin Ada'dan tamamen çıkarılmasını sağlamayan bu anlaşmayı desteklemiyordu. İşte bu grupla, anlaşmayı kendisine yönelik bir tehdit olarak algılayan Birlik yanlıları, Kuzey İrlanda'yı barışa hasret bıraktılar. Kuzey İrlandalı Protestanlar bu bağımsızlık anlaşmasından korkuyorlardı. Çünkü, büyük ölçüde Katolik olan İrlanda'da dinî özgürlüklerinin sınırlandırılacağına inanıyorlardı. Aynı zamanda kendilerinin daha zengin ve daha sanayileşmiş bölgelerine kıyasla, daha fakir durumda olan Ada'nın geri kalan kısmına benzemekten çekiniyorlardı. Böylece onlar da silahlandılar. Çatışmanın taraflarını biraz daha ayrıntılı bir şekilde incelemek yararlı olacaktır.

Kuzey İrlanda'da Çatışan İki Toplum

Birlikçiler

Kuzey İrlandalı Birlikçiler şu ana amaçta birleşmektedir: İrlanda Cumhuriyeti'nden bağımsız, Protestanların kontrolü altında ve Birleşik Krallık'ın bir parçası olan bir Kuzey İrlanda. "Ulster Unionist Party" (Ulster Birlikçi Parti) ve "Democratic Unionist Party" (Demokratik Birlikçi Parti) iki ana birlikçi siyasal partidir. Bu iki parti, iç sosyal ve siyasal sorunlar konusunda farklılık gösterse de, İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmenin reddi ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık içinde bir vilâyet olmaya devam etmesi konusunda birleşmektedir. Ancak Birlikçiler arasında İngiltere'ye karşı tavır konusunda karmaşık bir durum vardır. Joseph Ruane ve Jennifer Todd'a göre; *"bazıları Britanya dünyası ve İngiliz ırkdaşlarına karşı derin bir sadâkat ve bağlılık duyarken, bir kısmı "Birlik fikrine" bağlılık hissetmektedir. Bir kısmı, belli İngiliz kurumları ya da geleneklerini veya İngiliz ekonomik uygulamalarını önemsemektedir. Bir başka grup için ise birlik, yalnızca savunma amacına–Protestan çıkarlarının Roman Katolikliğine ve Birleşik İrlanda'ya karşı korunmasına–hizmet etmektedir. Buna göre, birçok birlikçinin desteği şartlıdır; çıkarları ortadan kalkarsa, sadâkat te kalmaz".*[33]

Bir dizi Birlikçi milis grubu bulunmaktadır. En büyükleri Ulster Savunma Cemiyeti (Ulster Defence Association-UDA)'dır. Önceleri IRA saldırılarına karşılık veren Birlikçi milisler, 1990'lı yıllarda Cumhuriyetçilerden daha fazla adam öldürmeye başladılar.

Birlikçiler arasında barış anlaşmasını kabulde de farklı gerekçeler egemen oldu. Ama temelde hepsi de Kuzey İrlanda'ya kaderini belirleme yetkisinin verilmiş olmasını

[33] King, Kevin, "*The Role of International Mediation in the Northern Ireland Peace Process*", içinde yer aldığı eser: Melanie C. Greenberg, John H. Barton ve Margaret E. McGuinness (editörler), *Words Over War: Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, Rowman&Littlefield, 2000, s.182-212.

ve Birleşik Krallık içinde kalmış olmasını olumlu bir sonuç olarak değerlendirdiler.[34]

Cumhuriyetçiler (Milliyetçiler)

Kuzey İrlandalı Milliyetçiler ya da Cumhuriyetçilerin ana hedefi, İrlanda'nın birleştirilmesi ve İngilizlerin Ada'dan tamamen çıkarılmasıdır. Milliyetçi hareket hemen hemen tamamıyla Katoliklerden oluşmaktadır. Birleşmenin nasıl olacağı konusundaki farklılıklar, iki ana milliyetçi parti arasındaki farkı oluşturmaktadır. Bu partiler Sosyal Demokrat Liberal Parti (SDLP) ve IRA'nın siyasî kanadı olan Sinn Féin'dir. SDLP, Kuzey İrlandalı Protestan nüfusun da ikna edilerek birleşmenin gerçekleşmesini isterken; Sinn Féin, hemen birleşme ve İngilizlerin Ada'dan atılmasını istemektedir. IRA, en büyük Cumhuriyetçi milis grubudur. Çok iyi finanse edilen örgütün 400 asıl militanı bulunmaktadır.

IRA-İngiliz Ordusu Çatışmaları

11 Temmuz ateşkesi ile Güney İrlanda'daki çatışmalar büyük ölçüde sona ererken, 1922 yazına kadar kuzeydeki öldürmeler devam etti. Katolik ve Protestanlar, kendilerine yönelik saldırıları diğer cemaatten biliyor ve hemen karşılık veriyordu. Belfast'ta 1921 yılının Ağustos ayı ile Kasım sonu arasında 50 kişi öldürüldü. Bu kez İngiltere yanlısı olan Loyalistler, Katolik bölgelere ateş açmaya ve bomba atmaya başladılar. IRA buna, Protestan işçileri işyerlerine taşıyan tramvayları bombalayarak karşılık verdi.

1922 yılı başlarında bazı IRA personeli, Monaghan Galik futbol takımı ile birlikte seyahat ederken Derry'de tutuklandı. Bunun intikamını almak için IRA, kırk iki Loyalisti rehin aldı. Bu olaydan hemen sonra bir IRA timi, özel harekâtçı polislerle karşılaştı. Timin lideri vuruldu ve dört özel harekât polisi de öldürüldü. Bu olay üzerine, İn-

[34] Farrington, Christopher ,"*Unionism and the Peace Process in Northern Ireland*", British Journal of Politics and International Relations, c. 8, s. 284.

giliz askerlerinin bölgeden çekilmesi işlemi durduruldu. İki gün sonra Belfast'taki bir Loyalist bombalamasında, altı Katolik dahil olmak üzere 30 sivil hayatını kaybetti. Mart ayında ise 60 kişi hayatını kaybetti. Nisan ayında ise beşi üniformalı polisler tarafından vurulanlar olmak üzere 30 kişi öldürüldü.[35]

Anlaşma karşıtı IRA grupları saldırılarını yoğunlaştırdı. İngilizlerin güneydeki yeni İrlanda ordusu için gönderdiği silahlar, doğrudan IRA'ya gitti. 22 Mayıs 1922'de birlik yanlısı politikacı William Twaddell'e yapılan suikast, 350 IRA militanının tutuklanmasıyla sonuçlandı. Özellikle Loyalistlerin saldırganlığının artması sonucu 1922 yılının Mayıs ve Haziran aylarında toplam 105 kişi öldürüldü. Binlerce Katolik kentten kaçtı.

Artık, anlaşma karşıtı IRA yanlıları ile anlaşma yanlısı Geçici Hükümet Başkanı Michael Collins komutasındaki IRA grupları arasında iç savaş başladı. Bunda, Winston Churchill'in anlaşma karşıtlarının bastırılması yönündeki baskılarının da rolü büyüktü.

İç savaşla sona eren 1919-1921 arasındaki gerilla savaşında toplam 1.400 kişi öldü. Bunların 200'ü sivil, 261'i İngiliz askerî, 550'si IRA gönüllüsü, 363'ü polis idi.[36]

1921 yılı Ekim ayına gelindiğinde, İrlanda'daki İngiliz askeri sayısı 57.000 idi. Buna 14.200 RIC polisi ile 2.600 kişilik milisleri de eklemek gerekiyordu. Anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte, Güney İrlanda'daki birlikler 12 Ocak 1922 tarihinden itibaren çekilmeye başladı. Kalan askerler de kuzeyde yoğunlaştırıldı.

Anlaşma yanlıları ile karşıtları olan IRA grupları arasında çıkan iç savaş, 1923 yılı ortalarına kadar sürdü ve bağımsızlık mücâdelesi liderlerinin çoğu bu çatışmalarda

[35] Parkinson, Alan F., *Belfast's Unholy War: The Troubles of the 1920's*, Four Courts Press, 2004, s.316.

[36] Hopkinson, Michael, *The Irish War of Independence*, Gill&Macmillan, 2002, s.251.

öldü. Serbest İrlanda Ordusu adı verilen ve daha sonra Serbest İrlanda'nın resmî ordusu konumuna gelen Collins'in komutanlığını yaptığı ordu, İngilizler tarafından silahlandırılıp finanse edilerek, anlaşma karşıtı IRA gruplarının üzerine sürüldü. Yani iç savaş, aslında İngilizlerin İrlandalı Katolikleri birbirine kırdırma taktiklerinin ürünü idi. Nitekim tarihçiler bu iç savaşın, IRA'nın Birlikçi Loyalistlere karşı planladığı büyük çaplı saldırıları önlediğini ve IRA kendi içinde çatışırken, Birlikçilerin güçlenmesini sağladığını belirtiyor. Collins, çatışmaları sona erdirmek amacıyla bizzat gittiği kendi kasabası Cork'ta, 31 yaşında öldürüldü.

Bu iç savaş sürerken, bir yandan da fiilî Serbest İrlanda Devleti ile İngiltere arasında müzâkereler sürüyordu. Serbest İrlanda Devleti, 6 Aralık 1922 tarihinde resmen kuruldu ve W.T. Cosgrave, bağımsız İrlanda hükümetinin uluslararası alanda tanınan ilk başkanı oldu.

Bundan sonraki süreçte gelinen nokta, çok hızla güçlenen Serbest İrlanda Ordusu karşısında, anlaşma karşıtı IRA gruplarının yenilmesi oldu. 1923 yılı ortasına gelindiğinde, iç savaş tamamen bitmişti. Bu savaşta toplam 4.000 kişi hayatını kaybetti. Yaklaşık 12.000 anlaşma karşıtı, Cumhuriyetçi toplama kamplarına alındı ve 1924 yılına kadar orada tutuldu.

Ama asıl önemli olan, Serbest İrlanda Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, anlaşmaya uygun olarak Kuzey İrlanda'nın durumunun belirlenmesiydi. 32 vilâyet Serbest İrlanda'yı oluştururken, kuzeydeki Protestan ağırlıklı 6 vilâyet Kuzey İrlanda'yı oluşturuyordu. İngilizler, anlaşmanın verdiği hakkı kullanan Kuzey İrlanda'nın hemen Birleşik Krallık'a katılacağından emindi. Nitekim anlaşmanın hemen ertesi günü, İngiliz Kralı'na verilen bir dilekçe ile bu gerçekleştirildi. Böylece Kuzey İrlanda, Serbest İrlanda Devleti'nden koparılarak Birleşik Krallık'ın bir parçası haline getirildi. Yine parlamentosu olacaktı; ama

bu parlamento yalnızca Kuzey İrlanda'nın içişleri ile ilgili yasama yetkisini kullanabilecekti.

Artık İngiltere, tüm İrlanda'yı kontrolü altında tutamayacağını anlamış; hiç değilse, Protestan Birlik yanlılarının nüfus olarak yoğunlukta olduğu altı vilâyetten oluşan Kuzey İrlanda'yı elinde tutmayı hedefliyordu.

Cumhuriyetçi-Birlikçi Çatışmaları

İç savaşın sona ermesi; Kuzey İrlanda'nın, Serbest İrlanda Devleti'nden ayrılarak Britanya Birleşik Krallığı'na dâhil edilmesiyle birlikte, Protestanların yoğunlukta olduğu bir Kuzey İrlanda ortaya çıktı. Bu yeni otonom bölgenin ilk yılları, özellikle Belfast'ta, Cumhuriyetçi Katoliklerle Birlikçi Protestanlar arasındaki şiddet olaylarıyla geçti. Aynı zamanda güneydeki Serbest İrlanda'da da Protestanlar baskıya maruzdu. Böylelikle güneyden kuzeye Protestan ve kuzeyden güneye Katolik göçleri başladı.

İlk Kuzey İrlanda Başbakanı Sir James Craig'ten itibaren gelen Birlikçi hükümetler, milliyetçi/Katolik azınlığa karşı ayrımcı politikalar uygulamaya başladı. Kamu sektörünün üst düzeylerine ve ekonominin gemi inşa ve ağır mühendislik gibi önemli kısımlarına Katoliklerin alınmaması yaygın bir uygulama idi.

1929 yılında orantılı temsil sisteminin de kaldırılmasıyla, elli yıl sürecek Birlikçi tek parti iktidarının yolu açıldı.

Ayrılmadan sonraki ilk büyük şiddet olayı Belfast'ta meydana geldi. Kuzey İrlanda'da kurulu bir Protestan Kardeşlik Örgütü olan Orange Tarikatı ya da Locası, Orange'lı Prens William'ın, 1690 yılında Katolik Kral II. James karşısındaki zaferinin yıldönümünü kutlamak için her yıl 12 Temmuz'da Orange Salonu'ndan yerel kiliseye kadar bir yürüyüş düzenliyordu. Yürüyüş organizatörleri, geri dönerken her zamanki rotanın yerine Katolik mahallelerinden geçmeye karar verdi. Çıkan çatışmada dokuz kişi öldü.

İrlanda Cumhuriyeti'nin İlanı

Bu arada Serbest İrlanda Devleti, 1949 yılında resmen İrlanda Cumhuriyeti olduğunu ilan etti ve İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrıldı.

İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey İrlanda şeklinde iki ayrı bölgenin kurulması, Ada'nın kuzeyi ve güneyinde iki mezhepçi devletin gelişimine neden oldu. Güneydeki İrlanda Cumhuriyeti'nin 5 milyon nüfusunun büyük çoğunluğu Katolik'tir. Bu durum, bağımsızlıktan itibaren düzenli olarak devletin yasaları ve uygulamalarına yansımıştır. Doğum kontrolü ancak 1980'li yıllarda yasal hale geldi ve hâlâ birçok eczacı doğum kontrol ilaçları satmayı reddetmektedir. Boşanma 1995 yılına kadar yasadışı iken, kürtaj hâlâ yasadışıdır. Katoliklerin ibadet çağrısı olan Angelus, hâlen ulusal radyo istasyonunda günde iki kez yayınlanmaktadır. Ada'nın bölünmesi döneminde Protestanların yüzde 10'u İrlanda Cumhuriyeti sınırları içinde kalmışken, şimdi bu oran yüzde 4'e inmiştir. 1921 yılındaki bölünme zamanında Kuzey İrlanda'nın yaklaşık 1,5 milyonluk nüfusundan, bir milyonu Protestan; ve Protestanların büyük çoğunluğu Birlikçi idi. Bölgedeki Katoliklerin büyük çoğunluğu, yeni bir devletin sınırları içinde kalmaktan dolayı öfkeliydi; çünkü kendilerine karşı ayrımcılık yapılacağından korkuyorlardı. Korkularında haklı oldukları kısa sürede ortaya çıktı.

Protestanlar ise; Kuzey İrlanda'da iktidarı ele geçirdiklerinde, tam bir Protestan devlet kurdular ve konut, istihdam, siyasal temsil konularında Katoliklere karşı etkin bir ayrımcılık uyguladılar. Birçok Birlikçiye göre ayrımcılığın nedeni, Katoliklerin devlete sadık olmamalarından duyulan korku ve Kuzey İrlanda'nın varlığının, yıkıcı azınlık olarak gördükleri Katoliklerin tehdidi altında olduğuna inanmaları idi.

Bu tür bir mezhep düşmanlığının varlığı, İngilizler tarafından düzenli biçimde–yönetimi korumak amacıyla–

yerleşimcilerle yerlileri birbirinden sürekli ayrı tutacak şekilde tasarlanan yerleştirme sisteminin, kaçınılmaz sonucu idi. Ada'daki yerlilerle yerleşimciler arasında entegrasyonun zamanla norm haline geldiği daha önceki yerleştirmelerin aksine, daha sonraki yerleştirmeler toplumun aşırı derecede bölünmesine yol açtı ve bu durum günümüze kadar büyük oranda devam etti.

Bütün bunlara rağmen Kuzey İrlanda, 1924 yılından 1969 yılına kadar, IRA'nın bazı dönemsel saldırıları dışında oldukça sakin; ama Katoliklerin dışlandığı, ekonomik olarak yoksul bırakıldığı, ayrımcılığa uğradığı bir bölge olmayı sürdürdü. Ancak Katolikler, son derece zayıf ve kötü örgütlenmiş olduğu için, Protestanlara karşı çıkamıyorlardı.

1960'lı yıllarda ekonomik yeniden yapılanma, yükselen işsizlik ve siyasal merkeziyetçilik, Birlikçiler arasında da huzursuzluklar doğurdu. Kuzey İrlanda'da iki toplum arasında asıl sorunlar, 1966 yılından itibaren başlayan "Troubles" (Sorunlar) olarak adlandırılan dönemde yaşandı. Bunda, sivil haklar hareketinin Katolik nüfusu örgütleyip harekete geçirmesinin de payı büyüktür.

NEVZAT ÇİFTÇİ; "BEN İNSANDIM!"

Nevzat Çiftçi, hukuk fakültesi son sınıfta iken PKK'ya katılmıştı. Altı yıl çeşitli kademelerde çalıştı. Bekaa Vadisi'nde eğitim gördü; Abdullah Öcalan'la tanıştı. Şemdin Sakık'ın yanında komutanlık yaptı. Diyarbakır-Şırnak-Bingöl üçgeninde 1992-1993 yıllarında birçok saldırıya öncülük etti. Atina'ya gönderildi ve burada da eğitim gördü.

Her şey, Dicle Hukuk Fakültesi öğrencisi iken toplumsal olaylara katılması nedeniyle gözaltına alınmasıyla başladı. Bir defasında 16 gün gözaltında kaldı. Aralık ayının çok şiddetli soğuğunda çıplak bırakıldı, işkenceye maruz kaldı. Oradan çıktığında artık militan olmaya hazırdı. İstanbul'da bir aylık eğitim gördükten sonra, PKK adına kentsel faaliyetlere başladı. Dağlara birçok genci gönderdi.

Sonunda kendisi de katıldı dağ kadrosuna. Hızla yükseldi. Bir ara Tunceli sorumluluğu yaptı. Ancak örgütün içinde tanık oldukları, onun fikirlerini değiştirdi. Görüşleri nedeniyle tutuklandı PKK tarafından. Tutuklu olarak yürütüldüğü esnada başlayan bir çatışmayı fırsat bilip kaçtı.

"Atçınar Jandarma Karakolu'nun hemen karşısındaki kayalıklarda, örgütten ayrılmanın tuhaf heyecanını yaşıyordum. Daha düne kadar düşman görüp, hiç gözümü kırpmadan vurduğum insanlara karşı derin bir suçluluk duyuyordum....

Sabahın erken saatlerinde karakolun araba yolundan ilerleyerek giriş kapısına yaklaştım. Mevziden 'Dur!' emri gelince durdum. Başlangıçta benim köylü bir vatandaş olduğumu sanan asker, kim olduğumu sordu.

– Ben dağdan geldim, dedim.

Anlamadı.

– Adın ne, hangi köydensin? diye tekrarladı.

– Köylü değilim, kırsaldan geldim, dedim. Yine anlamadığını görünce:

– Ben teröristim! Teslim olmaya geldim. Komutanınla görüşeceğim, diye bağırdım.

Heyecanlanıp bir kaza yapmasından çekinirken o, hiç beklemediğim bir ses tonuyla beni şaşırtıyor:

– Teslim olmaya geldinse iyi ettin birader. Hoşgeldin aramıza, geçmiş olsun!

...

Ben insandım! İçimdeki tüm kin ve nefret tohumlarını atıp, dünyayı yüreğine sığdırmak isteyen bir insan."

ETNİK ŞİDDETİ ŞİDDETLE BASTIRMA DENEMESİ VE BARIŞA GİDEN YOL (1969-1998)

Kuzey İrlanda sorununun 1969 yılıyla başlayan aşaması, ülkemiz açısından üzerinde durulması gereken bir örneklik teşkil etmektedir. Bu dönemde İngiltere hükümeti, IRA'yı askerî önlemler ve baskı yöntemleriyle bastırabilmek için her türlü yola başvurdu. Ancak, bu yöntemlerin başarılı olamayacağı, yüzlerce insanın ölümünden ve şiddetin Britanya ana karasına yayılmasından sonra anlaşıldı.

Sivil Haklar Yürüyüşleri

Kuzey İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar arasındaki bölünmüşlük ve polis gücünün de büyük ölçüde önyargılı (Protestanların kontrolünde) olduğu dikkate alındığında, 1968 yılında Katolik ayrımcılığına karşı yapılan sivil haklar yürüyüşlerinin (başlangıçta son derece barışçıldı) Protestan Birlikçiler tarafından kuşku ve korkuyla karşılanması şaşırtıcı değildir. Birlikçiler, İrlanda Adası'ndaki azınlık olmalarının bilinci ve Katoliklerin onları Birleşik İrlanda'ya katılmaya zorlayacakaları korkusuyla, Katoliklerin eşitlik isteklerine öfkeyle ve bazı hallerde de şiddetle karşılık verdiler. İktidarda olan Birlikçilerin, sivil haklar taleplerine yeterince karşılık vermeye istekli olmadığı–ya

da veremeyecek durumda oldukları–anlaşıldığında, bazıları yürütülen kampanyayı, mevcut devlet yapıları içinde eşitliğin mümkün olmadığı ve tek çözümün Birleşik İrlanda olduğu inancına dayalı bir şiddet kampanyasına dönüştürdü.

1968 yılı Ekim ayında Londonderry'de sivil haklar yürüyüşçülerinin RIC polisleri tarafından dövülmesi görüntüleri televizyonlarda yayınlandı. Bunun üzerine kısa sürede çatışmalar başladı.

Çatışmaların Şiddetlenmesi

Şiddet kullanımının baş destekçisi, 1921 yılında bağımsızlık için savaşarı en güçlü askerî grubun [Eski IRA] torunları olan İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) oldu. 1969 yılında bu grup hayli küçüktü. Ancak çatışmanın mezhep kavgasına dönüşmeye başlamasıyla, sivil haklar yürüyüşlerini izleyen çatışmalar esnasında güvenliklerinden endişe eden bazı Katolikler, IRA'dan korunma talep ettiler.

Bu arada şiddetin artmasıyla birlikte, Birlikçi milis gruplar da silahlandı. Katolik nüfus, güvenlik güçlerinin giremeyeceği "kurtarılmış bölgeler" oluşturmaya başladı. Katolik mahallelerini korumak ve İngilizlerin Ada'dan tamamen çekilmesini sağlamak için eski IRA militanları tarafından Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu (PIRA) kuruldu.

1969 yılı Ağustos ayında, İngiliz ordusu Kuzey İrlanda hükümeti tarafından yardıma çağrıldı.

İngiliz ordusunun Kuzey İrlanda'ya gelişi, ülkemizde Güneydoğu sorununda ordumuzun istihdam edilişi ile benzerliği açısından biraz daha ayrıntılı ele alınacaktır.

İngiliz Ordusu Belfast'ta

1970 yılı Temmuz ayında Belfast'a ulaşan İngiliz birlikleri, helikopter hoparlörlerinden Aşağı Falls Bölgesi'nde sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini duyuruyordu. Sonraları "Falls Sokağa Çıkma Yasağı" olarak adlandırılan bu ön-

lemle birlikte askerî birlikler bölgeyi kontrol altına almış, masum dört sivili öldürmüş, tüm evleri aramış ve 337 kişiyi tutuklamıştı.[37] Olayın ilginç tarafı ise, askerî birliklerin orada bu önlemleri alması için hiçbir yasal yetkilerinin olmamasıydı.

Yalnızca altı ay sürmesi hedeflenen bu "barışı koruma" operasyonu 38 yıl sürdü. İlk başta Katolik azınlık, kendilerini Protestan milislerin ve Protestanların egemenliğindeki polisin saldırılarına karşı koruyacağı düşüncesiyle İngiliz ordusunu alkışlarla karşıladı. Ancak kısa süre içinde İngiliz birlikleri, IRA ve milliyetçi nüfusla doğrudan çatışmaya girdi.

Bu çatışmaların en kanlısı, 30 Ocak 1972 yılında İngiliz askerlerin Derry'de 13 silahsız protestocuyu vurup öldürmesiyle yaşandı.

Bu uzun operasyona toplam 300.000 İngiliz askeri katıldı. Bu askerlerin 700'den fazlası hayatını kaybederken, 6.000'i yaralandı.

Bölgeye İngiliz müdahalesinin ilk iki yılı, İngiliz ordusunun, terörist grupların en tehlikelisi olan Geçici IRA'yı yenmek üzere yüksek profil sergilemesiyle geçti. Bunlar arasında; teröristlerin yargıç önüne çıkarılmaksızın gözaltında tutulması, özellikle Katolik bölgelerinde tahrik edici ve rastgele ev aramaları, yıldırıcı ve zaman harcayıcı kontrol noktaları ve blokaj uygulamaları yer alıyordu. Aşağıda biraz daha ayrıntılı ele alacağımız bu uygulamalar, başarısız oldu.

İngiliz Politikaları

1969-1997 döneminde İngiltere'nin Kuzey İrlanda'ya yönelik politikaları çelişkilerle doluydu. Brendan O'Leary, bu çelişkileri şöyle özetliyor:

1. Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ta kalma-

[37] Hamil, D., *Pig in the Middle: The Army in Northern Ireland 1969-1984*, 1985, s. 36.

sına desteğini açıklarken, aynı zamanda Kuzey İrlanda'da "hiçbir bencilce stratejik ya da ekonomik çıkarı" olmadığını ve Birleşik Krallık'tan ayrılmasına desteğini ilan etmesi.

2. İngiltere'de yetki devrine karşı çıkarken, Kuzey İrlanda'da desteklemesi.

3. Avrupa Birliği'nin, İngiltere'nin bağımsızlığını erozyona uğratmasına karşı çıkarken; İrlanda Cumhuriyeti'ne, Kuzey İrlanda'da daha geniş rol verilmesi.

4. Kamuoyu önünde teröristlerle görüşmelere şiddetle karşı çıkarken, gizli temasların sürdürülmesi.

5. İngiltere'de serbest piyasa politikaları uygulanırken; Kuzey İrlanda'da güçlü bir müdahaleci rol ve yüksek kamu harcamaları politikasının benimsenmesi.[38]

Bu çelişkilerin yanı sıra İngilizlerin, bölgeye müdahalelerinde dönemsel olarak uygulanan bazı güvenlik politikaları oldu: Enterne etme, adi suçlu sayma, Ulsterizasyon.

Enterne Etme

Ordunun gelişinden yaklaşık bir yıl sonra, 9 Ağustos 1971'de, yargıç önüne çıkarmaksızın toplama kamplarında süresiz gözaltında bulundurma olarak tanımlanabilecek "internment" (enterne etme) politikası da başlatıldı. Bu politika başlangıçta, Sivil Makamlar Özel Yetkiler Yasası çerçevesinde uygulanıyordu. Bu yasanın 12. maddesine göre, İçişleri Bakanı "Kuzey İrlanda'da barışın korunması ve kamu düzeninin sürdürülmesine zarar vereceği veya verdiği ya da vermekte olduğundan kuşkulanılan herhangi bir kimseye karşı" enterne etme emri verebiliyordu. Bu

[38] Nakleden; Dixon, Paul, "*British Policy Towards Northern Ireland 1969-2000: Continuity, Tactical Adjustment and Consistent 'Inceonsistencies'*", British Journal of Politics and International Relations, c. 3, sayı 3, Ekim 2001, s.355.

uygulamanın amacı, IRA'nın aktif üyelerini gözaltında bulundurmak ve eylemleri ve örgütlenmesi hakkında bilgi almak olarak açıklanıyordu.[39] Ancak IRA bunu önceden haber almıştı ve hemen hemen tüm üst düzey IRA personeli kaçmıştı. Yakalanan 432 kişiden 116'sı, 48 saat sonra serbest bırakıldı.[40] Enterne uygulamasının başlamasıyla birlikte şiddet olayları hızla arttı ve İngiliz hükümeti, otonom Kuzey İrlanda Parlamentosunu kapatıp, "Londra'dan doğrudan yönetimi" tekrar başlattı. Ancak enterne etme uygulaması devam etti. Şüpheliler yirmi sekiz gün yargıç önüne çıkarılmaksızın tutulabiliyordu. Uygulama 1975 yılına kadar sürdü. Büyük ölçüde Katoliklere yönelik olarak yürütüldüğü için toplumlar arası çatışmayı artıran bu uygulama, güvensizlik ve kuşkuları yaygın hale getirdi. Aynı zamanda Birlikçi hükümet bu önlemi, kendi muhâliflerini baskı altında tutmak için de kullanıyordu.[41] Bir başka eleştiri de; bu önlemle, gözaltındaki şüphelilerin şiddeti azaltmada pazarlık unsuru olarak kullanılmasıydı.

Siyasal Suçluları Adi Suçlu Sayma ve Ulsterizasyon

1970'li yılların ortasına gelinirken, İngilizler bu mücâdelenin uzun süreceğini anladı ve içeriğini değiştirmek istediler. Böylelikle iki kavramı uygulamaya soktular. Bunlardan birisi "Ulsterizasyon" idi. Buna göre savaş, Kuzey İrlanda halkı ve onların güvenlik güçleri tarafından yürütülmeliydi ve ön safta Kuzey İrlanda polisi olmalıydı.

İkincisi ise; "suç haline getirme" (kriminalizasyon) oldu. Bu politikanın amacı, siyasî suçlulara adi suçlu muamelesi yapmaktı. Böylelikle Katolik toplumla, IRA militan-

39 Spjut, R. J., "*Internment Without Trial in Northern Ireland 1971-1975: Ministerial Policy&Practice*", Modern Law Review, sayı 49, 1986, s. 712.

40 McGuffin, John, *Internment!*, Tralee: Anvil Boks, 1973, s. 86.

41 Davis, Fergal F., "*Internment Without Trial: The Lessons from The United States, Northern Ireland and Israel*", Ağustos 2004, s.13. Şu adresten ulaşılabilir: http://ssrn.com/abstract=575481 or DOI: 10.2139/ssrn.575481

larını birbirinden ayırmayı, onları suç işleyen adi suçlular gibi göstermeyi seçiyorlardı. Sonuçta bu uygulamanın, barışçı değişimi tercih eden halk arasında teröristlere desteği azaltacağı umuluyordu.

Ancak bu iki politika da başarısız oldu. İlk başta IRA'nın saldırıları azaldı. Ama uzun vadede, özellikle siyasî suçlulara adi suçlu muamelesi ters etki yaptı. IRA, halkına dönüp şöyle dedi: "Hayatlarını sizin uğrunuza feda etmeye hazır oğullarınız ve kızlarınıza adi suçlu muamelesi yapılıyor. Bunu kabul edecek misiniz?" Bu politika, IRA'dan itirafçıları kullanarak, IRA liderlerini kısa sürede yargıç önüne çıkartıp mahkûm etmeyi de içeriyordu. Bu da ters tepti. Hatta bu şekilde yargı önüne çıkarılan militanların ailelerinden çok sayıda yeni militan çıktı.

Kuzey İrlanda'ya İngiliz ordusunun 1970'li yıllardaki müdahale politikaları, genel olarak başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü çok sayıda Katolik'i aşırı milliyetçileri desteklemeye yöneltti.[42]

Sorunun bir başka boyutu da İngiliz ordusunun tamamen savaş mantığı içinde düşünmesi; "savaş", "düşman" ve "bölgenin kontrol altına alınması" terimleriyle hareket etmesiydi. Bu da siyasal şiddet ve terörizme uygulandığında, çeşitli hukukî ve pratik sorunlar doğuruyordu. Hangi hukuk uygulanacaktı? Ordu ve polis arasındaki ilişkiler nasıl yürütülecekti? Ordunun faaliyetlerinin, ceza adaleti sisteminin işleyişiyle ilişkisi nasıl kurulacaktı? Ordunun faaliyetlerinin nihaî kontrolünün demokratik yolla seçilmiş hükümette olması nasıl sağlanacaktı? Hepsinden de önemlisi, siyasal şiddet veya terörizm halinde, ordunun faaliyetlerinin meşrû sayılması mümkün müydü? Hatta yasal dayanaklar oluşturulsa bile bu, meşrûiyeti sağlamaya yetecek miydi? Peki demokratik, hukuku uygulayan

[42] Kearns, Ian, "*Policies Towards Northern Ireland*", içinde yer aldığı eser Croft, Stuart, (ed.), *British Security Policy: The Thatcher Years and the End of the Cold War*, Routledge, 1991, s. 104-126.

"biz" ile; demokratik olmayan, şiddete başvuran "öteki" arasındaki çelişki, bu meşrûiyeti sağlamaz mıydı?

Tüm bu sorulara o gün aranan cevaplar, bugün hâlâ tartışılmaya devam edilmektedir. Çoğu siyasal teorisyen, siyasal şiddet ve terörizmle karşı karşıya kalan liberal-demokratik devletin hukukun üstünlüğü standartlarından sapmasını, meşrûiyet dışına çıkmak olarak görmektedir.

İngiliz ordu birlikleri ilk geldiklerinde, sokağa çıkma yasağını hiçbir hükümet emri olmaksızın koymuştu. Genel Kurmay Başkanı, yetkinin kaynağını, içeriği hiç açıklanmayan "Ordunun İngiltere'de İç Güvenlik konusundaki genel emirlerden" aldığını söylüyordu.[43] İlk ev aramaları için de herhangi bir karar alınmamıştı.

Ordu birliklerinin, 1972 yılı Ocak ayında Katoliklerin Derry/Londonderry kentindeki sivil haklar gösterileri esnasında 13 silahsız sivili öldürmesi, toplumlar arasındaki gerilimi önemli ölçüde artırdı. "Kanlı Pazar" olarak bilinen bu olay, aynı zamanda Kuzey İrlanda Özerk Parlamentosunun da askıya alınmasına neden oldu. Londra 24 Mart 1972 tarihinde, yeniden merkezden yönetimi getirdi. İngilizler, hükümetlerinin uluslararası arenada, bir bölgeye asker yığma ve bu askerlerin eylemlerinin yasal dayanağının bulunmaması yüzünden itibar kaybettiğini düşünüyordu. IRA bunu bir zafer olarak ilan etti. Aynı yaz IRA ile yapılan görüşmelerde, örgütün silahlı mücâdele kararlılığında olduğunun görülmesi, İngilizleri onlardan çok, yasal partilere odaklanmaya itti.

İngiliz ordu birliklerinin geri plana çekilip, tamamen Protestan Birlikçilerin kontrolünde olan Kuzey İrlanda polisinin güçlendirilerek öne çıkarılması, iki toplum arasındaki çatışmaları da hızlandırdı. 1969'da başlayıp 1997 yılına kadar süren "Troubles" dönemi boyunca İngiliz hükümetleri, Kuzey İrlanda'daki durumu "acil durum"

[43] "*Military Aid to the Civil Authority in Northern Ireland*", Genel Savcının Savunma Bakanına Raporu, 13 Aralık 1968, DEFE 24/882 PRO Kew.

olarak adlandırdı. Bu terminoloji, polis ve istihbârât servislerine istisnâî yetkiler verilmesi ve gerekli olan hallerde bu servislerin silahlı güçler tarafından desteklenmesi anlamına geliyordu. Ancak bu servisler, sivil otoritenin barış zamanı yapısı içinde çalışmaya devam ettiler. İşte bunların en önemlisi, SAS birlikleri idi.

SAS (Özel Harekat Birliği)

İkinci Dünya Savaşı esnasında kurulan bu birlikler daha çok; istihbârât toplama, sabotaj, karşı terör operasyonları, başka ülkelerin örgütlerinin eğitimi ve dış politikayı destekleyici karşı devrimci faaliyetlerde görev yapıyordu. İngiliz ordusunun Kuzey İrlanda'ya gelmesinden itibaren yürütülen birçok gizli operasyonu bu birlikler gerçekleştirmişti. Kuzey İrlanda'da çatışmaların yoğunlaşması üzerine 1976 yılında İngiliz Başbakanı Harold Wilson, resmen, SAS'ın Kuzey İrlanda'ya gönderildiğini açıkladı. Özellikle bundan sonraki dönemde bu birlikler, birçok gizli operasyona imza attı. Nitekim aynı yılın ocak ayında, bir otobüse yapılan terörist saldırı üzerine ortaya çıkan 12 SAS askeri, kamuoyunun ilgi odağı oldu. Ama daha çok, operasyonlar gizliydi. İrlanda Cumhuriyeti'nde yaşayan bir IRA liderinin evinden kaçırılıp Kuzey İrlanda'ya getirilmesi, birçok IRA militanının pusuya düşürülerek öldürülmesi, bu eylemler arasındaydı.

1980'li yıllarda özel güçler yeniden yapılandırıldı. 1980 Mayıs'ında bir Belfast mahallesinde kıstırılan IRA timine düzenlenen operasyonda, SAS tim komutanı öldürüldü. Bu dönemde IRA içindeki ajan ve muhbirleri sayesinde SAS, önceden haber aldığı IRA operasyonlarına müdahale ederek militanları öldürüyor ya da yakalıyordu.

Bu operasyonların en çok bilinen ikisi; Laughgall ve Cebelitarık operasyonlarıdır. İkisi de gelen ihbarlar üzerine yapılmıştır. Birincisinde, IRA'nın Laughgall'daki polis istasyonuna saldıracağını öğrenen SAS, pusu kurdu. Birkaç

saniye içinde 8 IRA militanı ile, tesadüfen pusu alanına giren bir araçta bulunan iki masum sivilden birisi öldürüldü.

1988 yılındaki Cebelitarık operasyonu, SAS'ın IRA'ya yönelik ilk ülke dışı saldırısı oldu. İngiliz denetimindeki Cebelitarık'ta yapılacak bir törene katılacak birliklere saldırmayı amaçlayan üç IRA militanı, sivil giysili SAS timi tarafından vurularak öldürüldü. Olay yerine İspanyol polislerinin gelmesiyle SAS komandoları, bereleri ve kol bantlarını takarak kendilerini tanıttılar.

Bu birliklerin Kuzey İrlanda'da kaç kişiyi öldürdükleri konusu halen açıklığa kavuşmamıştır.

Çatışmaların Uzun Sürme Nedeni ve Siyasal Partiler

Milis grupların şiddet eylemlerini sona erdirmedeki ana güçlüklerden birisi, toplumların seçimle gelen temsilcilerinin bölgede ya da Ada'da bir siyasal anlaşma ihtimali üzerinde müzâkereler yapmayı başaramamasıdır. Politikacıların hedefleri de milislerin hedeflerinden pek farklı değildi ve çatışma esnasında, yasal siyasal partiler sıklıkla birbirlerini farklı milis gruplarıyla gizlice işbirliği yapmakla suçluyorlardı. Ama asıl olarak, tüm taraflar İngilizlerin samimiyetine güvenmiyordu.

Hemen hemen Katoliklerin tamamı Birleşik İrlanda istiyordu ve çatışma boyunca bu siyasal seçeneğin ana demokratik savunucusu, Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi (SDLP) oldu. Bu parti genellikle, oyların yaklaşık yüzde 20'sini aldı. IRA'nın siyasal kanadı olarak görülen Sinn Féin ise, Kuzey İrlanda'daki oyların yüzde 10 ila 16'sını ve İrlanda Cumhuriyeti'ndeki oyların yaklaşık yüzde 2'sini almaktadır.

Hemen hemen tüm Protestanlar, İngiltere ile anayasal bağlantıyı korumak istiyorlardı. Birlikçi iki ana siyasal parti bulunmaktadır: Ulster Birlikçi Parti (UUP) ve Demokrat Birlikçi Parti (DUP). DUP, oyların yarısından biraz fazlasını almaktadır. İttifak Partisi (The Alliance Party) genellikle

daha ılımlı bir parti olarak bilinir ve hem Protestan hem de Katolik topluınlardan üyelere sahiptir. Bu parti, oyların yüzde 6'sı ile 10'u arasında oy almaktadır.

1990'lı yıllar boyunca birkaç küçük siyasal parti ortaya çıkarak, 1998'deki anlaşmanın gelişimine bazı yeni siyasal sesler ilâve ettiler. Bunlardan ilk ikisi, İlerici Birlikçi Parti (PUP) ve Ulster Demokrat Partisi (UDP)'dir. Her ikisi de eski Loyalist milislerden üye kazandılar ve Birlikçi politikaya ilâve bir perspektif kazandırdılar.

Ada'daki bölünmenin tarihi dikkate alındığında, bu Ada'nın nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşmaya varmanın bu derece güç olması şaşırtıcı değildir. 1921 yılında, Ada'nın bölünmesi yoluyla isteksiz bir anlaşmaya ulaşılmışsa da, aslında bu anlaşma hiç kimseyi memnun etmedi. 1921 anlaşması sonrasında da, Kuzey ve Güneydeki partiler tarafından, Ada'nın iki yanında eski kuşkular ve öfkeleri azaltabilecek bir temas ve uzlaştırma çalışması hiç yapılmadı. Daha da vahim olarak, Kuzeydeki iki toplum arasında; hükümet, adalet ve kaynak paylaşımı konusunda bir uzlaşmaya varmak için hiçbir çaba gösterilmedi.

1972 yılından bu yana İngiliz hükümeti ve 1995 yılından itibaren hem İngiliz hem de İrlanda hükümetleri, Kuzey İrlanda'yı temsil eden siyasal partileri, Kuzey İrlanda'da iktidarı nasıl paylaşacakları konusunda bir anlaşmaya varmaya ikna etmek üzere birçok girişimde bulundular. İngiliz hükümeti böyle bir barışı gerçekleştirmeye en fazla 1974 yılında yaklaştı. Bu tarihte yasal partiler (yani yalnızca demokratik süreçten yararlanan ve şiddete başvurmayan partiler) hükümette bir tür güç paylaşımı üzerinde uzlaştılar. İnisiyatif yalnızca beş ay sürdü ve grevler ve yol blokajlarıyla bölgede hayatı durduran Birlikçi milisler tarafından bozuldu.

Bundan sonraki dönemde ise İngilizler, sorunu yeni bir bakış açısıyla ele alıp, yeni stratejiler geliştirdiler. 1998 Barış Anlaşması'na kadar uzanan bu dönemin yeni stra-

tejisini ve uygulanma sürecini ayrı başlıklar halinde ele alacağız.

İngilizlerin Yeni Çözüm Stratejisinin Unsurları

Sorunun İrlanda Boyutunun Kabul Edilmesi

İngiliz hükümeti, 80'li yılların ortalarında büyük bir isteksizlikle ve devam eden şiddet yüzünden, o zamana kadar tamamen iç sorun olarak kabul ettikleri bu sorunu çözmek için dış inisiyatifler aramaya koyuldu. 1985 yılında İngiliz ve İrlanda hükümetleri, İngiltere-İrlanda Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma, Birleşmiş Milletler nezdinde saklanan uluslararası bir anlaşmaydı. Bu anlaşmada, Kuzey İrlanda'nın statüsünde ancak "Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun onayı ile" değişiklik yapılabileceği, resmen kabul edildi. Bu anlaşma ile ayrıca, Serbest İrlanda Cumhuriyeti'nin Kuzey İrlanda ile meşru bir ilişkisinin bulunduğu kabul edilerek, Kuzey İrlanda'yı ilgilendiren politik meseleleri tartışmak üzere, iki ülkenin temsilcilerinden oluşan bir danışma konseyi kuruldu.

Her ne kadar İrlanda Cumhuriyeti yalnızca danışmanlık yetkisine sahip olup herhangi bir yönetsel ya da veto yetkisine sahip değilse de, müzâkereye açık politika alanları önemliydi. Siyasal, hukukî ve güvenlikle ilgili meseleler ve sınır ötesi işbirliği bu alanlar arasında yer almaktaydı. İrlanda hükümeti ayrıca bu anlaşmayla, Kuzey İrlanda'da faaliyet gösteren adalet ve eşitlik organları ile güvenlik konusundaki yetkili organlar hakkında tavsiyede bulunma yetkisine sahipti. Anlaşma, her iki hükümeti, iki toplum arasında yaygın olarak kabul görecek, yetki devri yapılmış bir hükümeti teşvik etmeye davet ediyordu.

Anlaşma, İngiltere ve İrlanda Cumhuriyeti'nde yaygın destek gördü. Birlikçiler tarafından İngiltere ile birliği sulandırdığı gerekçesiyle, Sinn Féin tarafından ise bölünmeyi teyid ettiği gerekçesiyle reddedildi. Birlikçilerin yaygın muhâlefetine karşın bu anlaşma, daha sonra ulaşılan siya-

sal çözümün gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu anlaşmayla, her iki hükümetin çatışmayı ortak bir sorun olarak ele alma kapasitesi önemli ölçüde artırıldı.

Ancak Birlikçiler, bu anlaşmayla İngiliz hükümetinin kendilerini sattığına ve anlaşmanın İrlanda Cumhuriyeti'nin Ulster'i (Kuzey İrlanda'yı) sahiplenmesinin ilk adımı olduğuna inanıyorlardı. Bu da, 1990'lı yıllarda Protestan milislerin, IRA'dan daha fazla insan öldürdüğü eylemlere yol açtı.[44]

Sinn Féin'in Politizasyonu

Sinn Féin, "katılmama"[45] prensibini Dublin ve Londra Parlamentoları ve Stormont Parlamentosu (Kuzey İrlanda Parlamentosu) için sürdürmeye devam etmekle birlikte, 1981 yılında Kuzey İrlanda'daki yerel seçimlerde aday gösterme ve kazanılan koltukları sahiplenme kararı aldı. İlk olarak 1985 yılındaki şehir meclisi seçimlerine katıldılar ve tercihli oyların yüzde 12'sini aldılar.

Sinn Féin, özellikle IRA'nın ateşkes ilanından itibaren, bu siyasal tabanını geliştirmeye başladı. Şimdiden Kuzey İrlanda'daki büyük partilerden birisi haline geldi ve İrlanda Cumhuriyeti'nde de önemli bir siyasal harekete dönüşmeye başladı. 2003 yılı sonunda Kuzey İrlanda hükümetinde iki bakanlık, Kuzey İrlanda Meclisinde 18 sandalye, Kuzey İrlanda'nın çeşitli yerlerindeki yerel meclislerde 108 sandalye, İngiltere Parlamentosunda dört sandalye, İrlanda Parlamentosunda beş sandalye ve İrlanda Cumhuriyeti'ndeki yerel meclislerde 62 sandalye kazandı.[46]

---

[44] Taylor, Robin, "*Service for Peace: Youth Service as a Component of the Northern Ireland Peace Process*", Service News Worldwide, sayı 40, Şubat 2007.

[45] Katılmama (*abstention*): İngiltere ve İrlanda Cumhuriyeti parlamentolarının meşrûiyetini tanımama ve bu parlamentolara katılmayı reddetme.

[46] Leeuwen, Marianne van, (ed.), *Confronting Terrorism: European Experiences, Threat Perceptions and Policies*. Leiden, NLD: Brill, N.H.E.J., N.V. Koninklijke, Boekhandel en Drukkerij, 2003, s. 39.

Gerçeği Kabullenme: Terör Yoluyla Birleşik İrlanda'ya Ulaşmanın İmkânsızlığı

1980'lerin ortalarındaki İngiltere-İrlanda Anlaşması'ndan sonra, Sinn Féin içindeki birçok kimse, IRA'nın askerî mücâdelesini sürdürmesinin, İngilizlerin Kuzey İrlanda'dan çıkarılmasını sağlayamayabileceğini açıkça gördü. Ayrıca İngiliz ordusu da, çatışmayı kontrol altına alsa dahi, mevcut toplumsal destek dikkate alındığında IRA'yı askerî yolla yenmesinin imkânsız olduğunun bilincine vardı. Uluslararası çatışma literatüründe "olgunlaşma noktası" denilen çıkmaza ulaşılmıştı. Bu yüzden Sinn Féin, Birleşik İrlanda amacına ulaşmak için, daha geniş tabanlı bir milliyetçi siyasal cephe oluşturma seçeneği üzerinde durmaya başladı. Parti ayrıca siyasal taleplerinin yapısını da değiştirmeye, İngilizlerin Kuzey İrlanda'dan çekilmesi için belli bir tarih belirleme şartını yumuşatmaya başladı. Ayrıca, Birleşik İrlanda'nın kurulabilmesi için Birlikçilerin de onayının gerekli olduğunu kabullenip, İngiliz hükümetinden onları ikna etmesini talep etti.

İngiliz-İrlanda Anlaşması'nın en önemli sonucu, Kuzey İrlanda sorununu kalıcı olarak iki taraflı bir kontekse oturtması idi.

1992 yılında başarısız olan bir siyasal müzâkere sürecinin ardından, şiddeti desteklediği gerekçesiyle Sinn Féin, müzâkerelerden dışlandı. Ancak SDLP lideri John Hume ve Sinn Féin lideri Gerry Adams, şiddetin devam ettiği ve hiçbir siyasal seçeneğin görünmediği 1993 yılında, kördüğümü çözmek amacıyla yeniden görüşmelere başladılar. Bu müzâkereler, 1993 yılı boyunca sürdü ve sonunda IRA'nın onurlu bir şekilde şiddeti sona erdirmesini mümkün kılması umulan bir dizi prensip kabul edildi.

Süreçteki Amerikan Müdahalesi

Çatışma üzerindeki en önemli dış etken, Amerika Birleşik Devletleri idi. Amerika'nın uzun ve derin bir İrlanda-

lı tarihçesi vardır. 1845 yılında İrlanda'da yaşanan kıtlık,[47] birçok İrlandalının Amerika'ya göç etmesine neden oldu. İrlandalı göçü, zirvesine 1840 ila 1880 yılları arasında ulaştı ve hemen hemen 2,5 milyon insan (büyük çoğunluğu Katolik) Amerika'ya göç etti.[48] İrlanda tarihinin en ağır felâketlerinden birinin nedeni olduğu inancıyla İngiltere'ye yönelik kırgınlık, İrlanda kökenli Amerikalıların bilincinde 1960'lı yıllarda hâlâ tazeliğini koruyordu. 1969 yılında Kuzey İrlanda'da çatışmaların başlaması, bazı İrlanda kökenli Amerikalıların İngiltere'ye duyduğu husûmeti yeniden uyandırdı ve İngiltere'ye karşı duyulan bu İrlanda kökenli Amerikalı husûmetinin ilk yararlanıcısı, Geçici IRA oldu. Halen İrlanda diasporası, Amerikan iş ve siyaset dünyasının önemli bir kısmına egemendir ve en büyük ABD şirketlerinin yöneticilerinin beşte biri İrlanda kökenlidir.

Ancak İkinci Dünya Savaşı esnasında Amerika ve İngiltere arasındaki ilişkiler, iki ülkenin de Hitler ve Nazilere karşı savaşta müttefiklere katılmasıyla yakınlaştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yılların ortalarına kadar bu nüfûz, ABD Dışişleri Bakanlığının süzgecinden geçti. Amerika'nın bu politikası, statükoyu korumaya yönelik bir İngiliz yanlısı politika idi.[49] ABD diplomatları Dışişleri Bakanlığının taraf tuttuğunu inkâr etmesine karşın, militan cumhuriyetçiliğe siyasal husûmet gösterilmesi ve İngiltere-İrlanda Anlaşması'na verilen mâlî destek bu iddiayı boşa çıkarmaktadır. İrlanda kökenli on altı Ameri-

[47] İrlanda'da 1845-1849 yılları arasında yaşanan büyük kıtlık. İrlandalılar zamanın İngiliz hükümetlerinin kendilerine yardım etmek için yeterince çaba göstermediğine inandılar.

[48] Doyle, D. N., ve Edwards, O.D., (ed.), *America and Ireland, 1776-1976: The American Identity and the Irish Connections;* Cuman Merriman, Enis, *Amerika Birleşik Devletleri'nin 200. yıldönümü konferansı tutanakları*, Ağustos 1976, Westport, CT: Greenwood Press, 1980, s. 81.

[49] Tonge, Jonathan, *The New Irish Politics?,* Palgrave MacMillan, Hampshire 2005, s. 239.

kan başkanının gelmiş olmasına rağmen, ABD hükümeti İrlanda'yı bölgesel bir arka bahçe olarak değerlendirdi ve Kuzey İrlanda'yı da İngiltere'nin iç sorunu olarak gördü. Ancak bu resmî politikanın gerisinde, gayrı resmî yollarla ve özellikle de İrlanda kökenli Amerikalıların IRA'ya mâlî desteklerine göz yumulmasıyla, aslında ABD bir yandan da Kuzey İrlanda'daki Cumhuriyetçileri destekledi. Kanlı Pazar[50] sonrasında İrlanda kökenli Amerikalılar, bir süreliğine İngiliz karşıtı bir tavır gösterdiler ve Ted Kennedy gibi ünlü şahsiyetler, İngiliz Ordusunun Kuzey İrlanda'dan çekilmesi, toplama kampı uygulamasına son verilmesi ve nihayet İrlanda'nın birleştirilmesi çağrısında bulundular.[51] Kennedy ayrıca, 1970 yılında IRA mahkûmlarının ailelerine yardım amacıyla kurulan Kuzey İrlanda Yardım Komitesi'ne (NORAID) yardım etti. NORAID, İngiliz egemenliğinin toplama kampı, Kanlı Pazar gibi yeni sömürgeci yönlerini ve İngiliz ordusunun gözaltındakileri sorgulamasının insanlık dışı muamele oluşturduğuna ilişkin kararını öne çıkaran bir propaganda ile yardım toplamada başarılı oldu.

John Hume[52] devreye girdiğinde, İrlanda kökenli Amerikalıların Kuzey İrlanda sorununa bakışı değişmeye başladı. Hume'un rolü, İrlanda kökenli Amerikalı grupları Kuzey İrlanda'da Cumhuriyetçileri desteklemekten ve kasıtsız olarak şiddeti finanse etmekten caydırmaktı. Odaklandığı husus, SDLP'nin barışçıl ve anayasal politika ilkeleri idi. Senatör Edward Kennedy ile bir dizi görüşme yaptı. Senatör böylece, İrlanda kökenli Amerikalıların Ge-

[50] Kanlı Pazar (Bloody Sunday), 30 Haziran 1972'de Derry'de 26 silahsız sivil haklar yürüyüşçüsünün İngiliz askerleri tarafından vurularak, 13'ünün öldürüldüğü olayı ifade etmektedir.

[51] Tonge, *age.*

[52] Hume, John, (1937-) Kuzey İrlandalı politikacı ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDLP)'nin kurucusudur. SDLP'nin ikinci lideri idi ve 1998 Nobel Barış Ödülü'nü, Kuzey İrlanda'da barışa giden sürece katkıları nedeniyle David Trimble ile birlikte aldı.

çici IRA'ya para, cephane ve moral desteği yaptığı suçlamalarının ciddiyetinin farkına vardı. Hume'un çabaları sayesinde, 1980'li yılların başlarında NORAID'in militan cumhuriyetçiliğine alternatif olmak üzere İrlanda Dostları (FOI) grubu kuruldu. Amerikalıların soruna yaklaşımı değişmeye başlamıştı. ABD yönetimi, 1985 yılındaki İngiltere-İrlanda Anlaşması'nı destekledi. Kongre, anlaşmanın ilk yılı için, daha sonraki yıllarda da sürecek bir yardım programı çerçevesinde 50 milyon ABD doları yardımı onayladı.

ABD hükümetinin barış sürecine katkısı, 1992 yılında Bill Clinton'un başkan seçilmesiyle daha da belirgin hale geldi. ABD hükümeti, özellikle IRA'nın şiddetten uzaklaştığı 1994 yılından itibaren Kuzey İrlanda'daki barış sürecini etkin bir şekilde desteklemeye başladı. Bu durum Sinn Féin'e finans temini ve partiyi saygın hale getirme çabasında gerekli şartları sağladı. Clinton'un seçim kampanyası esnasında onu destekleyen İrlanda kökenli Amerikalılar grubu, New York'taki Irish Voice gazetesinin yayıncısı Niall O'Dowd'un koordinatörlüğünde, Clinton lehine propaganda yaptılar. Seçimden sonra O'Dowd, Clinton yönetimini, IRA'nın şiddeti terk etmedeki samimiyetine inandırdı. Bu ikna etme sonrasında ABD'nin amaçları, barış sürecinin geri kalan kısmı için İrlanda ve İngiltere hükümetlerinin amaçlarıyla çakışır hale geldi.

Siyasal literatürde pek sözü edilmese de, ABD'nin resmî Kuzey İrlanda politikasının değişmesinin bir diğer nedeni de, İngiltere'nin Birinci Körfez Savaşı dahil olmak üzere, Amerika'nın uluslararası çıkarlarını desteklemesi idi. İngiliz hükümeti bu desteğini, ABD'yi, İrlanda kökenli Amerikalıların desteğini IRA'dan çekmeye ve barış sürecini desteklemeye ikna etmede kullandı. O dönemden itibaren ABD çıkarları ile İngiliz çıkarları çakışmaya başladı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi de, ABD yönetiminin Ku-

zey İrlanda'daki barış sürecine yardıma istekliliğinin temel faktörlerindendir. Bu sorunun sona ermesi halinde, İngiltere sömürgeci saldırganlık yaftasından kurtulacak, Cumhuriyetçiler bunu kabul edecek ve ABD dürüst bir arabulucu rolüne soyunacaktı.

Bu politika değişikliğinin son ve önemli bir nedeni de, 11 Eylül saldırılarının, ABD'nin her türlü terörizme bakışını değiştirmesi ve barış sürecini daha istekli bir şekilde destekler hale getirmesidir.

ABD yönetimi Kutsal Cuma Anlaşması'na birkaç yönden katkıda bulundu. Birincisi; Clinton, Sinn Féin'e karşı daha esnek bir yaklaşım benimsedi. İkincisi; Clinton'un 1995 yılı Kasım ayında Kuzey İrlanda'yı ziyareti ve kısa bir süreliğine, Sinn Féin lideri Gerry Adams ile görüşmesi tarihte ilk kez görülüyordu. Bu ziyaret, ABD'nin barış sürecindeki kararlılığını vurguladı. Ayrıca IRA'nın kısa süreliğine ateşkesi bozduğu dönemde, kalabalık barış yürüyüşleri yapılmasına yol açtı. Üçüncüsü; Senatör George Mitchell'in önce özel danışman, sonra Kutsal Cuma Anlaşması'nın (GFA - Good Friday Agreement) hazırlanmasını sağlayan müzâkerelerin yöneticisi ve en son olarak da anlaşmayı gözden geçiren grubun başkanı olarak atanması, ABD'nin arabulucu rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Dördüncüsü; Birlikçiler, silahsızlanma konusundaki belirsizlikler nedeniyle anlaşmayı kabul edip etmeme konusunda görüş ayrılığı yaşadığında Clinton, UUP liderliğini, silahsızlanmanın gerçekleşeceği konusunda ikna etmek için bizzat müdahale etti. UUP lideri David Trimble, müzâkereler esnasında Başkan Clinton'un müdahalelerinin, onu anlaşmaya ikna etmeye yardımcı olduğunu belirtmektedir.[53] 11 Eylül saldırıları sonrası ABD hükümeti, Real ve Continuity IRA'yı (IRA'nın ateşkes ilanına karşı

[53] Fitzduff, Mari, *Beyond Violence: Conflict Resolution Process in Northern Ireland,* United Nations University Press, 2002. s. 15.

çıkarak gruptan ayrılan küçük hizipleri) terörist grup olarak ilan etme yoluyla, barış sürecinin devamına yardım etmiş oldu.[54]

Bu tür çatışmalarda, barışçı bir yol bulunabilmesi için uluslararası toplumun yardım etmesi gereklidir. İngiliz ve İrlanda hükümetleri siyasal süreci başlattıktan ve cumhuriyetçileri temsil eden politikacılar ortaya çıktıktan sonra dahi, başarı pek garantili değildi. Bu süreçte hükümetler ve taraflar, uluslararası toplumun onların en zor sorunları aşmalarına yardım edeceğine inandı.

Örneğin IICD (Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu), milis örgütlerine, iki hükümete "teslim olma"yı çağrıştıran bir yönteme başvurmaksızın silahlarını bırakma imkânı sağladı. Emekli Kuzey Amerika Polis Müdürleri tarafından üstlenilen Polis Denetim Müfettişliği (Police Oversight Commissioner), Patten Komisyonu reformlarıyla belirlenen uluslararası standartlara göre, Kuzey İrlanda Polis Servisinin denetimini sağladı. Bağımsız İzleme Komisyonu, Kuzey İrlanda'daki milis faaliyetlerin tarafsızca denetimini yaptı.

Amerika bu açıdan da önemli katkılarda bulundu. Hugh Carey, Daniel Patrich Moynihan, Tip O'Neill ve Ted Kennedy gibi Amerikalı politikacılar; Kuzey İrlanda'da eğitim, istihdam ve konutta Katolik toplumuna karşı yapılan ayrımcılığa uluslararası dikkati çeken ilk kişiler oldu. Bu politikacılar aynı zamanda IRA'nın şiddet kullanımını da ilk eleştirenler oldu. Clinton yönetimi, Sinn Féin'in profilini düzeltme ve sonra da siyasal momentumun korunmasını sağlamak için büyük özen gösterme yoluyla barış sürecine büyük katkıda bulundu. Amerikan Kongresindeki İrlanda dostları, Kongrenin, barış sürecini tam olarak desteklemesini sağladılar.

Ancak bu süreçte rol oynayan yalnızca Washington'daki

---

[54] Tonge, *The New Irish Politics?*, s. 244.

politikacılar ve yetkililer değildi. İrlandalı Amerikalılar da Kuzey İrlanda'ya ilişkin her şeye ilgi gösterdiler.

Dış Ekonomik Yardımların Etkisi

Kuzey İrlanda'da sınır ötesi inisiyatiflerin büyük mâlî destekçileri, Uluslararası İrlanda Fonu (IFI) ve AB oldu. IFI, 1986 yılında İngiltere-İrlanda Anlaşması sonrasında kuruldu. IFI fonlarının büyük bir kısmı Amerika tarafından, geri kalan kısmı ise Kanada ve Yeni Zelanda tarafından sağlanmaktadır.[55] Bu fonun yıllık bütçesi 10-15 milyon ABD doları arasında değişmektedir. Bu fonlar büyük ölçüde çatışmadan en çok etkilenen bölgelere gitmekte, ekonomik kalkınmayı ve Kuzey İrlanda'nın iki toplumunu bir araya getirmeyi amaçlayan projelerin finansmanında kullanılmaktadır.

Ayrıca 1990'lı yılların başlarından itibaren Kuzey İrlanda, AB yapısal fonlarının bölgeye maksimum ölçüde aktarılmasına imkân sağlayan 'hedef 1' statüsü nedeniyle AB fonlarından yararlandı. Finansman, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti'nin Sınır Vilayetlerinde Barış ve Uzlaşma Avrupa Özel Yardım Programı çerçevesinde gelmektedir.

Kuzey İrlanda'ya yönelik AB finansmanı, ayrıca Toplumsal Destek Çerçevesi kapsamında da gelmektedir. Bu destek iki programa dayanıyor: Finansmanın üçte ikisini sağlayan "Sürdürülebilir Refah İnşası Programı" ve geri kalan kısmını sağlayan "Barış ve Uzlaşma Programı". AB uzlaşma, bölgesel kalkınma ve sınır ötesi işbirliği için büyük fonlar harcadı. Yalnızca iki alt program olan Barış ve Interreg çerçevesinde 1995-2006 yılları arasında Ada'nın her yerine 1,33 milyar Euro harcandı. Bu harcamalarda beş öncelikli alan vardı: ekonomik yenilenme, sosyal entegrasyon, dahil etme ve uzlaşma, yerel yenilenme ve kalkınma, bölgesel ve sınır ötesi kalkınma.

---

[55] Graham, Carol, "*Can Foreign Aid to Help Stop Terrorism? Not with Magic Bullets*", Foreign Affairs, c. 76, sayı 4.

Ayrıca AB üyesi ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği ve sınırların kaldırılması da Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınır ötesi bağlantılara yansıdı.

Downing Street Bildirisi ve Ateşkesler

1993 yılı Aralık ayında, İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı Albert Reynolds ve İngiltere Başbakanı John Major, Londra'daki başbakanlık konutu olan Downing Street, 10 numarada buluştular ve "Downing Street Bildirisi" üzerinde anlaştılar. Böyle bir bildirinin, IRA'nın şiddet eylemlerini sona erdirmesi için yeterli gerekçeyi sağlayacağını umuyorlardı. Bu bildiride hükümetler, birleşmenin geleceği konusundaki bir kararın, sınırın kuzey ve güney tarafındaki referandumlarla onaylanması gerektiğini vurguluyorlardı. Böylelikle Sinn Féin'in, IRA ateşkesi için ön şart olarak gördüğü "İrlanda Adası halkının self determinasyon" hakkına imkân sağlıyorlardı.

Bildirideki en önemli satırlar şunlardı:

...

"İngiliz hükümeti adına başbakan, Kuzey İrlanda'da halkın, Birliği korumayı mı yoksa bağımsız ve Birleşik İrlanda'yı mı desteklediklerini konusunda çoğunluğun demokratik arzusunu yücelteceklerini teyit etmektedir. Bu esasa dayalı olarak İngiltere Başbakanı İngiliz hükümeti namına, Kuzey İrlanda'da hiçbir bencilce stratejik veya ekonomik çıkarları olmadığını tekrarlamaktadır. (İngiliz hükümetinin) temel ilgisi, Ada'da yaşayan tüm halkın arasındaki anlaşma yoluyla barış, istikrar ve uzlaşmanın kurulduğunu görmektir ve böyle bir anlaşmaya ulaşmak için (İngiliz hükümeti) İrlanda hükümeti ile birlikte çalışacaktır ve bu çaba ilişkilerin bütününü kapsayacaktır"...

5- İrlanda Başbakanı (Taoiseach) İrlanda hükümeti adına, İrlanda tarihinden, özellikle Kuzey İrlanda tarihinden alınacak derslerin; istikrar ve refahın, önemli bir

azınlığın kimliğine dayalı olarak reddedildiği herhangi bir siyasal sistem altında bulunamayacağını gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun hür iradesiyle onayı olmaksızın bir Birleşik İrlanda'yı empoze etme girişimleri yanlış olacaktır. (İrlanda Başbakanı) İrlanda hükümeti adına, bir bütün olarak İrlanda halkının self determinasyon demokratik hakkının, Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun onayı ve anlaşma ile gerçekleştirilmesi ve uygulanması gerektiğini kabul etmektedir.[56]

Tarihte ilk kez hem İngiltere hem de İrlanda, Kuzey İrlanda'ya ilişkin asırlara dayanan stratejik arzularını terk ediyor ve kararı halka bırakıyorlardı.

Sinn Féin'in, Downing Street Bildirisi'ni kendi siyasal beklentilerini tatmin etmekten uzak olarak nitelemesine karşın IRA, 1 Eylül 1994 tarihinde kendi beklentilerini siyasal süreç yoluyla gerçekleştirmeye çalışmak üzere askerî operasyonlarını tamamen durdurduğunu ilan etti. Altı hafta sonra da Loyalist milisler ateşkes ilan etti ve sonraki siyasal müzâkerelere dahil edilmeyi talep etti.

1995 yılı Şubat ayında İngiliz ve İrlanda hükümetleri, İngiliz hükümetinin Kuzey İrlanda'daki iç hükümetin muhtemel çerçevesi konusundaki görüşlerini ve Ada çapında iki hükümet arasındaki siyasal anlaşma ve işbirliğine ilişkin ortak fikirlerini içeren bir diğer belge hazırladılar. Ancak silahsızlanma sorunu, süreci önemli ölçüde tehdit etmeye başladı. 1995 yılı Mart ayında İngiliz hükümeti, milis gruplarının silahsızlanmasını siyasal müzâkerelere girişin ön şartı haline getirdi. Bu yüzden, barış görüşmelerini başlatma girişimleri çıkmaza girdi. Amerikalı Senatör George Mitchell'in başkanlık ettiği silahsızlanma sürecini denetleyen uluslararası organ, milis grupların tüm tarafların katıldığı müzâkereler başlamadan önce silahsızlan-

[56] Bildiri metninin tamamına şu adresten ulaşılabilir: http://foreignaffairs.gov.ie/home/index.aspx?id=8734

mayacağını bildirdi. Mitchell raporundan kısa süre sonra IRA, 8 Şubat 1996 tarihinde, Londra'da Canary Wharf'ı bombalayıp iki kişinin ölümüne neden olarak ateşkesi sona erdirdi.

Cumhuriyetçilerin siyasal kanadı olan Sinn Féin'in müzâkerelere girmesinden önce IRA'nın ateşkesi yenilemesi konusunda baskılar sürdü. Ama şiddet devam etti. IRA ateşkesi yenilemediği için 10 Haziran Stormont müzâkereleri Sinn Féin olmaksızın başladı. Ancak 1997 yılı Mayıs ayında, İngiltere'de İşçi Partisi ezici bir genel seçim zaferi kazanınca, İrlandalı Cumhuriyetçilerin şiddet eylemlerine zemin hazırlayan geniş siyasal ortam değişti. Yeni hükümet, Sinn Féin'i yeniden diyaloga dahil etmek için çabuk davrandı. İngiliz hükümeti, Sinn Féin'e polis reformu, istihdam eşitliği, Protestanların Katolik bölgelerinden geçerek yaptığı Orange yürüyüşü konusunda önlem alma ve Cumhuriyetçi mahkûmların, İngiltere'den İrlanda Cumhuriyeti'ndeki hapishanelere transferi konularında taahhütlerde bulundu. Daha da önemlisi, İşçi Partisi iktidarı, silahsızlanmanın, grupları müzâkerelere dâhil etmeye göre tali bir konu olduğunu açıkladı ve müzâkerelere girmek için silahsızlanmanın ön şart ilan edilmesi talebinden vazgeçti. **Bunun yanı sıra Sinn Féin, İrlanda Cumhuriyeti genel seçimlerinde Parlamentoda ilk sandalyelerini kazandı.** Bu durum, onlara büyük bir siyasal güven kazandırdı. Cumhuriyetçilerin öldürmekten çok konuşmayı seçmesi yönündeki baskılar, kısa sürede sonuç verdi: 19 Temmuz 1997 Cumartesi günü IRA, yeni bir ateşkes ilan etti:

"Biz kalıcı barış istiyoruz ve bu yüzden gerçek ve kucaklayıcı müzâkereler yoluyla demokratik bir barış anlaşması arayışını artırmaya hazırız".[57]

Böylelikle 1997 yılı Eylül ayında, Sinn Féin, Belfast Stormont'taki resmî siyasal müzâkerelere katıldı. Her ne

[57] English, Richard, *Armed Struggle: The History of the IRA*, Macmillan, Londra 2003, s. 295.

kadar Cumhuriyetçilerden bazıları ateşkes kararını onaylamayıp Real IRA'yı (RIRA) kurup şiddet eylemlerini sürdürdüyse de, barışa doğru yürüyüş durdurulamaz hale gelmişti. Müzakerelere ABD'li senatör George Mitchell başkanlık etti ve Sinn Féin ve UDP'nin ilişkili oldukları tarafların şiddete devam etmesi nedeniyle, müzâkerelerden sınırlı süre ile uzaklaştırılmış olduğu dönemler de dahil çok zor günler geçirilmiş olmasına rağmen, müzâkereler sürdü. 12 Ocak 1998'de Londra ve Dublin, ortak "Anlaşma Başlıkları Önerileri"ni sundular. Bu öneride, Kuzey İrlanda Parlamentosunun ana hatları, İrlanda Cumhuriyeti'nin kuzeye ilişkin anayasal taleplerinde değişikliği ve ayrıca İngiliz mevzuatında Ulster'in İngiltere'deki yerine ilişkin mevzuâta dair değişiklikler, bir Kuzey-Güney Bakanlar Konseyi ve İrlanda ve İngiltere Meclislerinin temsilcilerinden oluşan bir Hükümetler Arası Konsey tanımlandı. Nisan 1998'de, Başbakan Tony Blair'in bizzat başkanlık ettiği 48 saatlik yoğun ve aralıksız müzâkereler, 10 Nisan 1998'de bir mucize doğurdu: Kutsal Cuma Anlaşması.[58]

Çatışmanın İnsan Maliyeti

1969 yılındaki sivil haklar hareketinden bu yana, 3.700'den fazla insan (Kuzey İrlanda nüfusunun yaklaşık binde 2,5'u) öldü ve 30.000'den fazla insan yaralandı. Tüm ölümlü şiddet olaylarının yaklaşık yüzde 60'ı Cumhuriyetçi milisler tarafından gerçekleştirilirken, yüzde 30'u Loyalistler tarafından gerçekleştirildi. Ölümlerin yüzde 10'u ise birçoğu tartışmalı şartlar altında olmak üzere, güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirildi. Ölümlü olayların büyük çoğunluğu, toplumların birbirine çok yakın yaşadığı kentsel

[58] Kutsal Cuma; Hazreti İsâ'nın (a.s.) çarmıha gerildiğine inanılan kutsal gündür ve Paskalya öncesi (Paskalya her zaman pazar günü başlar ve genellikle mart sonu ile nisan sonu arasında kutlanır) son cuma günüdür. Anlaşma bu kutsal günde imzalandığı için bu adı almıştır. Ancak bazen Belfast Anlaşması olarak da anılmıştır.

bölgelerde meydana geldi. Örneğin; Kuzey Belfast'ta, bir mil karelik alan içinde, bu çatışmalar döneminde 600'den fazla cinayet işlendi. Çatışma esnasında öldürülen insanların sayısı, 1970'li yılların ortasında yılda 467 kişi ile zirveye çıkarken, bu rakam 1984-1993 döneminde yılda yaklaşık 80 kişiye düştü. Kuzey İrlanda'da öldürülenlere ilave olarak, İrlanda Cumhuriyeti, İngiltere ve Avrupa'da çatışmanın doğrudan sonucu olarak 200 kişi öldürüldü. Ölenlerin 763'ü askerdi. Askerlerin öldürdüklerinin sayısı ise 309 idi. Bu cinayetlerin çoğunluğunu üstlenen olmadı ve Cumhuriyetçilerden ölenlerin dörtte üçü ve Loyalistlerin yarısından fazlası faili meçhul kaldı. Cinayetlerin yaklaşık yüzde 10'undan sorumlu olan güvenlik güçlerinden çok az kimse bu cinayetlerden dolayı mahkûm edildi.[59]

1998 Kutsal Cuma Anlaşması

Anlaşma'nın Ana Unsurları

Bu anlaşmada taraflar, Kuzey İrlanda'nın geleceğine Kuzey İrlanda halkının karar vereceğini kabul ettiler. Kuzey İrlanda vatandaşları, kendilerinin İngiliz, İrlandalı ya da her ikisi birden olma ve bu kimliklerle ilişkili pasaport taşıma hakkına sahip olacaktı ve İrlanda, Kuzey İrlanda'ya ilişkin toprak talebinden vazgeçecekti. Anlaşma, Kuzey İrlanda'nın, halkın onayı ile İrlanda Cumhuriyeti'ne iltihâk etme hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. İngiltere de bu anlaşmada, İrlanda Adası genelinde İrlandalıların ulusal self determinasyon hakkını tanımaktadır. Anlaşma ayrıca, İrlanda Cumhuriyeti için federal yönetim yolunu açmaktadır:

> *İrlanda ulusunun, İrlanda Adası topraklarını paylaşan tüm insanları, tüm kimlik ve gelenek çeşitlilikleri içinde, uyum ve dostluk içinde, birleştirme sağlam iradesinin (ve) Birleşik İrlanda'nın ancak barışçı yollarla (ve)*

[59] Fitzduff, Mari, *Beyond Violence: Conflict Resolution Process in Northern Ireland*, United Nations University Press, 2002, s. 18.

Ada'nın her iki yanındaki halkın çoğunluğunun onayı ile gerçekleştirileceği tanınmaktadır. (İrlanda Anayasası 3. Madde)

Ayrıca güç paylaşımına dayalı, partilerin anlaşmalı olarak komisyon başkanları ve başkan yardımcıları görevlendireceği bir meclis kurulacak, her iki toplum için önemli olan konularda uzlaşma için, toplumlar arası uzlaşma aranacaktı. Ortak sorunların değerlendirilmesi için bir Kuzey-Güney Bakanlar Komisyonu ve yeni kurulan Galler ve İskoçya Meclisleri ile Kuzey İrlanda, İngiltere ve İrlanda Meclislerinden temsilcilerin yer alacağı bir İngiliz-İrlandalı Meclisi kurulacaktı.[60]

Anlaşma'da başka bir dizi soruna daha çözüm getirildi: eşitlik ve insan hakları komisyonları kurulması, sosyal, ekonomik ve kültürel kucaklayıcılık politikaları, mağdurların ihtiyaçlarını tanıma, milis örgütlerine mensup mahkûmların serbest bırakılmasının hızlandırılması, şiddet tehdidinin azalmasıyla birlikte güvenlik düzenlemelerinin normalleştirilmesi ve adalet sistemi ve polis için bağımsız komisyonlar kurulması.

Anlaşma'nın, İrlanda Adası'nın güneyi ve kuzeyinde yaşayan insanların çoğunluğu tarafından onaylanması şartı konusunda uzlaşıldı. Kutsal Cuma Anlaşması'nın birer nüshası her haneye gönderildi ve referandum gerçekleştirildi. Anlaşma–terörizme teslim olma olarak gören birçok Birlikçinin isteksizliğine rağmen–Kuzey İrlanda'da yüzde 71, İrlanda Cumhuriyeti'nde ise yüzde 94 "evet" oyu ile kabul edildi.

Kısa süre içinde, güç paylaşımına dayalı meclis seçimi yapıldı. Kuzey İrlanda Meclisine yetki devri, popülerdi; ancak sürdürülebilir değildi. Barışın Milliyetçi ve Birlikçi yorumları farklı idi ve uygulama konusunda çeşitli suçlamalar yapıldı. IRA'nın süresi içinde silahsızlandırılama-

---

[60] Fitzduff, Mari, *age*, s.15.

ması, birçok Birlikçinin Anlaşma'ya olan inancını yitirmesine neden oldu. Yetki devri yapılmış meclisin çöküşünün asıl nedeni, Birlikçilerle Cumhuriyetçiler arasındaki kronik güvensizlikti. Siyasal ilerleme sürecinin yavaş olmasına rağmen barış sürecinin sonucu olarak alandaki şartlar dramatik biçimde iyileşti; yerel ekonomi gelişti, güvenlik sınırlamaları azaltıldı ve kamuoyundaki iyimserlik havası arttı. Daha da önemlisi, siyasal çıkmaza girilmesine karşın ana militan gruplar ateşkesteydi ve ciddi şiddet olaylarının yeniden başlaması ihtimali çok zayıflamıştı.

Anlaşma'daki Koalisyon Unsurları

Anlaşma'da dört koalisyon unsuru bulunuyordu:

1- Yürütmede Yetki Paylaşımı

Anlaşma, yetki devri yapılan Kuzey Meclisinde iki yarı başkanlık makamı oluşturmaktadır: Birinci Bakan ve Birinci Bakan Yardımcısı. Seçildikten sonra her iki makam da başkanlık özelliklerine sahip olacaktı. Çünkü bir sonraki genel seçime kadar onları görevden almak mümkün değildi. Kurallar pratik olarak Birlikçiler ve Milliyetçilerin bu iki en üst makamı paylaşmalarını teminat altına alıyordu. Her iki makam da aynı yetkilere sahipti ve tek gerçek fark unvanlarındaydı. Yönetim komitesindeki diğer bakanlıklar da partilere, "d'Hondt prensibi"ne göre belirlenen, meclisteki güçlerine orantılı olarak dağıtılıyordu. Kısacası; Anlaşma'da toplumlar arası yürütme yetkisi paylaşımında koalisyon kriterine açıkça uyuluyordu.

2- Orantısallık

Anlaşma, birçok yönden orantısallık prensibi üzerine inşa edilmiştir: Yürütme Komitesinde, Meclisteki seçimlerde ve Polis Gücü dahil kamu sektöründeki makamlarda.

3- Toplumsal Özerklik ve Eşitlik

Anlaşma, Kuzey İrlanda'da eğitim için yeni düzenlemeler getirmektedir. Buna göre Katolik, Protestan ve her iki toplumdan öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü entegre

okullar eşit oranda finanse edilecekti. Ayrıca İrlanda dilinin eğitimde kullanılması, korunması ve kamusal kullanımı konusunda yeni hükümler getirilmiştir. En önemlisi de Anlaşma, her iki ana toplumu ulusal toplum olarak görme yoluyla eşitliği tamamlamaktadır. Anlaşma'da özellikle Protestan ve Katoliklerden değil, İngiliz ve İrlandalı topluluklardan söz edilmektedir.

Ayrıca çoğulcu bir demokrasinin sahnesini inşa eden Anlaşma, polis, savcılık ve yargılama hizmetlerinde temel değişiklikler öngörmektedir. Anlaşma çerçevesinde polisin yeniden yapılandırılması ve değiştirilmesinin motivasyonu, polisin vatandaşlara ayrımcı davranış tarihçesiyle yaralanmış olmasından geliyordu.[61] Polis ve adalet sistemindeki revizyon halen sürmektedir.

4- Azınlık Veto Hakları

Koalisyon düzenlemesinin son boyutu, azınlıkların veto hakkı verilmesi yoluyla korunmasıdır. Anlaşma bu kriteri mecliste, mahkemelerde ve İngiltere ve İrlanda hükümetlerine siyasal başvuru yapma imkânı tanıma yoluyla karşılamaktadır. Meclis, paralel onay, ağırlıklı çoğunluk ve Milliyetçileri Birlikçilerin egemenliğinden koruyan dilekçe prosedürleri dâhil olmak üzere, toplumlar arası eşitlik prosedürleri içermektedir.

Anlaşma Sonrası Gerilimler

Anlaşma sonrasında Kuzey İrlanda, uzun ve güç bir yaz geçirdi. "Evet" cephesi (anlaşmayı destekleyenler) ile "hayır" cephesi (anlaşmaya karşı olanlar) arasında önemli gerilimler vardı. Aynı yılın Ağustos ayında Tyron vilayetinin Omagh pazar kasabasında bomba patladı ve Protestan ve Katoliklerden oluşan 29 kişinin ölümüne neden oldu. Bombayı, IRA'dan ayrılan bir Cumhuriyetçi grup olan

[61] McGloin, J. M., "*A Historical Consideration of the Police and Prosecution/Courts in Northern Ireland*", International Criminal Justice Review 2006, 16; 77-98.

RIRA koymuştu. Saldırı, siyasal liderlerin aklının başına gelmesine yol açtı ve Eylül ayında UUP lideri ve yeni meclisin Birinci Bakanı David Trimble, tarihte ilk kez Sinn Féin lideri Gerry Adams ile yüz yüze görüştü.

Zamanla Anlaşma'nın çeşitli hükümleri de uygulanmaya başlandı. Silahsızlanma ana sorun olmayı sürdürdü. Sinn Féin/IRA'nın silahsızlanmayı başlatmak için herhangi bir kesin tarih vermemesi üzerine, UUP 1999 yılı Temmuz ayında, güç paylaşımına dayalı Yürütme Komitesinden çekildi. Tüm taraflar birbirini katı davranmakla suçluyordu. Siyasal partiler ve hükümetler, tekrar, Senatör George Mitchell'den Eylül 1999'da silahsızlanma sürecini gözden geçirmesini talep ettiler. Bu gözden geçirmeye ilişkin raporlar, Kasım 1999 ve Aralık 1999'da yayınlandı ve IRA, Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu'na temsilci atayacağını ilan etti. Bu temsilci atandı ve Yürütme Komitesi 2 Aralık 1999'da on bakanla kuruldu.

2001 yılına gelindiğinde, yetki devri yapılmış hükümetin yaklaşık iki yılı doldurmuş olmasına rağmen, toplumlar düzeyinde birçok mezhep geriliminin varlığını sürdürdüğü ve bunun caddelerde şiddetin sürmesine neden olduğu görülüyordu. SDLP'nin tarihte ilk kez Polis Üst Kuruluna katılması ve Katoliklerden de önemli sayıda polis alınması gibi önemli polis reformu unsurlarının gerçekleşmesine rağmen, polis reformunun bazı konularında hâlâ tam bir anlaşma bulunmamaktadır. Ayrıca tarihsel olarak toplumlar arası çatışmaya neden olan yürüyüşlerin de süreceği görülmektedir.

Ancak Anlaşma, geri kalan sorunların çözülebileceği süreçlerden birçoğunu oluşturmuş gibi görünmektedir. Özellikle güç paylaşımı ve konsensüs mekanizmaları, politikacıların toplumsal ihtiyaç sorunları konusunda sürekli dengelemeyle meşgul olmalarını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca Kuzey İrlanda'daki tüm okulların müfredâtına, kırılgan barış sürecinin bir parçası olarak,

demokratik politikaya bağlılığı vurgulama amacıyla vatandaşlık eğitimi konulmuştur.[62]

Polisin, Sinn Féin'in Stormont'taki ofisine, Cumhuriyetçilerin Kuzey İrlanda Bakanlığında casusluk yaptıkları iddiasının soruşturulması kapsamında yaptığı baskın, Anlaşma'nın işleyişinde krize neden oldu. İngiliz hükümeti, Birlikçilerin istifa ederek yürütme komitesini çökertmesini önlemek için, Kuzey İrlanda'daki kurumları süresiz askıya aldı ve Londra'dan doğrudan yönetimi tekrar uygulamaya koydu. Kuzey İrlanda Meclisi seçimleri de süresiz askıya alındı. Bu seçimler, henüz kriz çözülmeden 26 Kasım 2003 tarihinde gerçekleşti. Seçim sonuçlarına göre Kuzey İrlanda Meclisi yeniden kuruldu ve kriz sona erdi. Son genel seçimler 7 Mart 2007 tarihinde yapıldı ve Demokratik Birlikçi Parti (DUP) ve Sinn Féin'in zaferiyle sonuçlandı. Her iki parti de sandalye sayısını artırdı.

Mevcut Durum

Anlaşma sonrası, resmî siyasal ilerlemenin yavaş olmasına karşın, alandaki şartlar dramatik olarak iyileşti; yerel ekonomi büyüdü, güvenlik kısıtlamaları azaltıldı ve kamuoyundaki iyimserlik arttı. Daha da önemlisi, siyasal çıkmaza rağmen ana militan gruplar ateşkes halindeler ve ciddi şiddet olaylarının yeniden başlama ihtimali çok az. Ancak çatışma milliyetçilik bağlamında sürüyor. Aslında özünde bu çatışma, karşılıklı olarak birbirini dışlayan–birisi Birleşik İrlanda'yı savunan, diğeri de Kuzey İrlanda dahil Birleşik Krallığı savunan–iki milliyetçilik setinin çatışmasıdır. Bu milliyetçilik setleri yıllar içinde mutasyona uğradı ve karmaşık sosyo-politik ve kültürel yapılara dönüştüler. Protestan-Birlikçiler ve Katolik-Milliyetçiler ayrı politik-kültürel ortamlar geliştirdiler. Her bir grubun

---

62 Smith, A., "*Citizenship Education in Northern Ireland: Beyond National Identity?*", in Cambridge Journal of Education, c. 33, no: 1, 2003, s. 14-31.

kendi okulları, kendi gazeteleri, siyasal partileri, kültürel ve spor organizasyonları, karşı grubu güvenilmez olarak betimleyen kendi tarih versiyonları var. Her iki grup da kendi mensupları arasında katı bir disiplin ve adalet sistemi uyguluyor. Ceza dayakları olarak bilinen ve kurallara uymayanların kimliği belirsiz çetelerce dövülmesi, hatta bazı hallerde dizden ayaklarının kesilmesi, ilkel bir adalet ve disiplini koruma anlayışının ürünüdür. Hatta 2002 yılında Harry McCartan isimli genç, ellerinden çivilenmiş olarak bulundu. Güneydoğu'daki töre cinayetleri, köylerde kurulan sözde şeriat mahkemeleri gibi uygulamalarla benzerlik göstermiyor mu? Siyasal alanda kullanılan dil ve retorik bu bölünmeyi beslemekte ve artırmaktadır. Nüfusun yüzde 90'ından fazlasının kendi grubunun çoğunluğu oluşturduğu mahallelerde yaşadığını ve dolayısıyla mahalle ve okullarda ayrımın çok yüksek oranda olduğu dikkate alındığında, bunun doğal sonucunun toplumların birbirini anlama ve empati yapmada başarısız olması olacağı anlaşılmaktadır.

Sosyal kimlik açısından ise bu kimlikler genellikle çok açık bir biçimde ifade edilmektedir. Anlaşma sonrası ortamda, yaşamın dinî ölçütlere göre kategorize edilmesi anlayışının merkezî önemini ve belirginliğini koruduğunun anlaşılması önemlidir. Birbirine zıt kimliklerin sürdürülmesi ve entegrasyonun reddini güçlendirecek bir dizi sorun bulunmaktadır. Anlaşma şimdiye kadar çatışmanın ardında yatan toplumsal kimlikler üzerinde önemli bir etki yapmadı. Gerçekten de Anlaşma'da kimlik tartışması hiç yer almadı. Bu durum, meta ölçekli siyasal mühendisliğin yatay ya da kimlik değişimini teşvik etme yeteneği hakkında önemli soruları akla getirmektedir.

Bir diğer önemli kaygı da, Anlaşma'nın geleneksel tekil kimliklere sâdık kalmaya devam etmesidir. Zira bu Anlaşma, güç paylaşımı düzenlemesi yoluyla Katolik Milliyetçiliği ve Protestan Birlikçiliğini meşrûlaştırmaktadır. Gerçekten de siyasal ve dinî bölünmelerin meşrûlaştırıldığına

ilişkin kanıtlar, Anlaşma sonrası seçimlerde oyların gittikçe kutuplaşmasında görülebilir. Protestan Birlikçi blokta daha sertlik yanlısı olan Demokratik Birlikçiler, daha ılımlı olan Ulster Birlikçilerini, 2004 Kuzey İrlanda ve 2005 İngiltere Parlamentosu seçimlerinde ezip geçtiler. Benzer bir "etnik ezip geçme", Katolik Milliyetçi blokta da görüldü: IRA'nın siyasal kanadı olan Sinn Féin, ılımlı ve anlaşmanın da mimarlarından olan SDLP'yi ezip geçti.

Dinî bölünmenin toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığı gerçeği, Kuzey İrlanda nüfusunun demografik yapısıyla daha da güçlendi. Halen nüfusun yüzde 53'ü Protestan ve yüzde 44'ü Katolik olarak sınıflandırılmaktadır (İngiltere Ulusal İstatistik Ofisi, 2001). Gruplardan hiçbirisi Kuzey İrlanda'dan ayrılmayı kontrol edemeyeceği gibi, Kuzey İrlanda'nın siyasal kontrolünü de ele geçiremez. İki grubun boyut olarak benzerliği ve mevcut bölünme, gruplar arasında ortak bir güvensizlik ve kontrolün egemen olmasına yol açmaktadır. Bu durum ayrıca azınlık statüsünün hem Katolikler hem de Protestanlar arasında görülmesini açıklamaktadır. Birçok çatışmanın altında yatan asırlık tarihsel bölünmeler içinde eşitliği gerçekleştirmek hâlâ büyük bir meydan okuma olarak ortada durmaktadır.

Geleneksel olarak Katolik toplumu Kuzey İrlanda'da azınlık grubu olarak görülmesine karşın, son yıllarda Katolik-Milliyetçi toplum gittikçe artan bir kültürel, siyasal ve ekonomik kendine güven sergilemektedir. Daha da önemlisi, çoğunluğun sayı bakımından güç vermesine karşın, azınlığın mağdur statüsü daha büyük bir uluslararası sermaye sağlamaktadır. Anlaşma sonrası dönemdeki derin Birlikçi hoşnutsuzluk gittikçe artmaktadır.

Özet olarak; her iki grup da çatışma süreci içinde yeni acılarla tekrar tekrar enerji kazandı ve bu durum Kuzey İrlanda'daki sorunların sürmesine ve katmerlenmesine yol açtı. Çatışma ve çatışmayla ilişkili kimlikler kuşaktan kuşağa miras bırakıldı ve sonradan gelen kuşaklar da aynı dünya görüşlerini sürdürürken, siyasal ifade araçlarını

ve yöntemlerini güncelleştirdi. Kimlikler mikro ve makro sosyal ve siyasal değişime dayandı; genellikle gruplar arası çatışmaya dayanan siyasal söylemle güçlendirildi ve çatışmalar esnasında yaşanan siyasal şiddetten önemli ölçüde etkilendi.

Kuzey İrlanda'da zor bir barış süreci, kırılgan bir zemin üzerinde sürüyor. Ama barışın kalıcı olacağına duyulan inanç, gün geçtikçe artmaya devam ediyor.

PKK MİLİTANININ ÖYKÜSÜ!

Sami Demirkıran, yüzlerce itirafçı PKK militanından birisi. Onun iki farkı var benim için diğerlerinden: İlki, benim terörü ilk elden yaşadığım Hizan'da doğup büyümüş, dağa çıkışına ilişkin olayı da ilk günden duymuş olmam. Diğeri ise yaşadıklarını kaleme alabilme cesaretini gösterebilen az sayıda eski militanlardan birisi olması.

"14 yaşındaydım. Okuduğum okulun resim dersinde, resimci hocama, bulunduğum ilçenin hakiminin eşi olduğunun bilincinde olmadan, PKK'yı simgeleyen bayrağın bir resmini çizerek ödev olarak verdim. Hemen gözaltına alındım ve yaşımın küçüklüğüne bakılmadan, kolluk kuvvetlerinden ağır baskı ve hakaret gördüm. Belki o günlerde bana karşı baskı ve hakaret değil de nasihatta bulunulmuş olsaydı, PKK'ya katılmayacaktım.

Yüz yirmi sekiz çatışmaya katıldım. Bu çatışmalarda mübalağasız en az 300 masum insan hayatını kaybetti. PKK saflarından da aynı çatışmalarda ölenlerin sayısı bu rakamdan aşağı değildir.

Niçin öldük ve öldürdük? PKK içinde üç buçuk yıl ve PKK'dan ayrıldıktan sonraki ilk iki yıl, bu sorunun ceva-

bını bulmaya çalıştım. Ancak cevap bulamadım. Çünkü PKK bir menfaat çetesiydi. Saflarına katılanlar da kandırılmış insanlardı. Niçin öldürdüklerini ve niçin öldüklerini bilmiyorlardı. Üç aylık, beş aylık bebekler, yaşlı kadınlar ve erkekler ve daha niceleri bu girdaba dahil edildiler.

Sistemin yanlış işlemesi ve zaman zaman yapılan seçimlerin dışında bir daha hatırlanmayan bu bölgenin insanları, adeta emperyalistlerin oyuncağı olsun diye onların kucağına itilmiştir. Geri kalmışlığın sonucu olan çaresizlik, bu ağır faturaların sebebidir. Onlara gerçekler anlatılabilseydi, bölge geri bırakılmasaydı, devlet baba elini ve geleneğini buralara da uzatabilseydi ülkemiz bu hâle gelir miydi?"

5. Bölüm:

KUZEY İRLANDA ÇÖZÜMÜNDEN KÜRT AÇILIMINA YÖNELİK DERSLER

Sosyal sorunların oluşumuna ve çözümüne etki eden unsurlardan birçoğu tamamen özgündür. Dünyanın bir bölgesinde yaşanan sorun, başka bölgesindekine ne kadar benzerlik gösterirse göstersin, bulunan çözümü aynen alıp uygulamak asla mümkün değildir. Kuzey İrlanda'da varılan çözümün, Türkiye'nin Kürt sorununa hangi ölçüde uygulanabileceğine ilişkin değerlendirmeler İkinci Bölüm'de yapılmıştı.

Bu bölümdeki değerlendirmelerimizi; orada belirtilen çekincelerimizi, farklılıkları ve benzerlikleri dikkate alarak okumanızı tavsiye ediyoruz.

Kuzey İrlanda'daki sorunun çözümünde hangi aşamalardan geçildiğini bir önceki bölümde ele almıştık. Bu bölümde de aynı aşamalardan hareketle, oradaki deneyimin ülkemize ne kadar aktarılabileceği üzerinden, Kürt sorununun çözümüne yönelik önerilerimizi dile getireceğiz.

Kuzey İrlanda sorununun çözümünde gözlemlenen aşamalarla, Kürt sorununa ilişkin atılan adımlarda konuşulan ve teklif edilen aşamalar arasında bir benzerlik olduğu gözlemlenmektedir. Aşamalar ayrı ayrı incelendiğinde, bu tür sorunların çözümü için bu sürecin izlenmesinin

adeta bir zorunluluk olduğu anlaşılacaktır. Şimdi bu aşamalardan hareketle değerlendirmelerimizi ve önerilerimizi sunacağız.

1. Güvenlik Önlemlerinin Yeterli Olmadığını Görme

1970 yılı Temmuz ayından itibaren Belfast'a İngiliz birlikleri yerleşmeye başladı. Bölgeyi tamamen kontrol altına alan askerler tüm evleri aradı, dört sivili öldürdü ve 337 kişiyi tutukladı. Yalnızca altı ay sürmesi hedeflenen bu "barışı koruma" operasyonu 38 yıl sürdü. İlk başta Katolik azınlık, kendilerini Protestan milislerin ve Protestanların egemenliğindeki polisin saldırılarına karşı koruyacağı düşüncesiyle İngiliz ordusunu alkışlarla karşıladı. Ancak kısa süre içinde İngiliz birlikleri, IRA ile ve milliyetçi nüfusla doğrudan çatışmaya girdi.

Bu çatışmaların en kanlısı, 30 Ocak 1972 yılında İngiliz askerlerin, Derry'de 13 silahsız protestocuyu vurup öldürmesiyle yaşandı. Bu uzun operasyona toplam 300.000 İngiliz askeri katıldı. Bu askerlerin 700'den fazlası hayatını kaybederken, 6.000'i yaralandı.

Bu önlemlere ilâve olarak İngilizler, Kuzey İrlanda'da daha sıkı uygulamalar başlattı. Bunlardan ilki, yargıç önüne çıkarmaksızın şüphelileri toplama kamplarında süresiz olarak tutma (enterne etme) politikasıydı. Bu uygulama dört yıl sürdü ve yalnızca toplumlar arası gerginliğin artmasına yol açtı. Ayrıca Katoliklerin İngilizlere duyduğu güveni kine dönüştürdü. İkinci uygulama ise, IRA sanıklarını adi suçlu sayma politikası oldu. Böylelikle, Katolik toplumla, IRA militanlarını birbirinden ayırmayı, onları adi suçlular gibi göstermeyi amaçlıyorlardı. Sonuçta bu uygulamanın, barışçı değişimi tercih eden halk arasında teröristlere desteği azaltacağı umuluyordu.

Ancak bu iki politika da başarısız oldu. İlk başta IRA'nın saldırıları azaldı. Ama uzun vadede–özellikle adi

suçlu muâmelesi–ters tepki yaptı. IRA, halkına dönüp şöyle dedi: "Hayatlarını sizin uğrunuza fedâ etmeye hazır oğullarınıza ve kızlarına adi suçlu muamelesi yapılıyor. Bunu kabul edecek misiniz?" Bu politika, IRA'dan itirafçıları kullanarak, IRA liderlerini kısa sürede yargıç önüne çıkarıp mahkûm etmeyi de içeriyordu. Bu da ters tepti. Hatta bu şekilde yargı önüne çıkarılan militanların ailelerinden, çok sayıda yeni militan çıktı.

Sorunun bir başka boyutu da İngiliz ordusunun tamamen savaş mantığı içinde düşünmesi, "savaş", "düşman" ve "bölgenin kontrol altına alınması" terimleriyle hareket etmesiydi.

1985 yılına gelindiğinde, askerî önlemlerle bu sorunun çözülemeyeceği tamamen anlaşılmıştı.

Türkiye'de de–daha önce izah edildiği üzere–soruna uzun süre yalnızca "terör" sorunu olarak bakıldı ve güvenlik güçlerinin, dağlardaki beş-on bin teröristi "etkisiz hale getirmesiyle" sorunun çözüleceğine inanıldı. Polis ve jandarmaya ilâve olarak düzenli askerî birlikler bölgeye konuşlandırıldı. Ancak günümüze gelindiğinde askerî önlemlerle bu sorunun çözülemeyeceği anlaşılabildi. Yani Kuzey İrlanda'da on beş yılda gelinen noktaya, ülkemizde 25 yılda gelinebildi.

Bu yüzden akıllı bir karşı-terör stratejisine, şiddeti terk etmeyi özendirecek siyasal teşviklerle donatılmış askerî ve güvenlik stratejisinin eşlik etmesi gerekir. Bir siyasal çözüme temel oluşturulabilmesi için, herkesin barışçıl bir sonuçtan yararının olması gerekir. Barışa ulaşılması halinde herkesin kazanabileceği bir şeyler olmalıdır.

Askerî önlemlerin Kürt sorununu çözmeye yetmeyeceği, vatandaşlar arasında da yaygın bir kanâat haline gelmiştir. Nitekim SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) tarafından yapılan kamuoyu araştırmasına göre, toplumun yüzde 71,1'i terörle mücâdelede askerî yöntemlerin başarısız olduğunu düşünmektedir. Araş-

tırmada bu konu, "Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askerî yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?" şeklinde doğrudan sorulduğunda, nüfusun yüzde 55,6'sı "hayır" cevabını vermektedir.

2. Sorunun Gerçek Yüzüyle Tanınması ve Kabullenilmesi

Her türlü sorunun çözümüne giden ilk adım, o sorunun tam teşhisinden geçer. Nedeni ne olursa olsun, yanlış ya da eksik teşhis, çözümü imkânsızlaştıracaktır. Kuzey İrlanda sorunu konusunda; "iki taraf da... yeterince sebat etmeleri halinde nihayetinde üstün geleceklerine inandırıldığı"[63] için, onlarca yıl boyunca çatışma çeşitli boyutlarda sürdü. İngilizler siyasî yollara başvursalar da daha çok, güvenlik önlemleriyle IRA'yı etkisiz hale getirecekleri yanılgısına kapılmışlardı. Özellikle 1975-1979 yılları arasında, Thatcher'ın başbakanlığı döneminde, katı bir Birlikçiler (İngiltere yanlısı Protestanlar) taraftarlığı egemen oldu. Ayrıca bu dönem de dâhil olmak üzere, İngiltere bu sorunu bir iç sorun olarak görüyor ve İrlanda Cumhuriyeti ile ilişkisi olduğunu kabul etmeye yaklaşmadığı gibi, Kuzey İrlandalı Katoliklerin taleplerini de "ayrılıkçı talepler" olarak değerlendiriyordu.

1980'lerin ortalarındaki İngiltere-İrlanda Anlaşması'ndan sonra, Sinn Féin içindeki birçok kimse, IRA'nın askerî mücâdelesini sürdürmesinin, İngilizlerin Kuzey İrlanda'dan çıkarılmasını sağlayamayabileceğini açıkça gördü. Ayrıca İngiliz ordusu da, çatışmayı kontrol altına alsa dahi, mevcut toplumsal destek dikkate alındığında IRA'yı askerî yolla yenmesinin imkânsız olduğunun bilincine vardı. Uluslararası çatışma literatüründe "olgunlaşma noktası" denilen çıkmaza ulaşılmıştı.

"Olgunlaşma Teorisi"ne göre, eğer bir çatışmanın tarafları "şiddetin devamı ya da artırılmasının, barışçı al-

[63] O'Malley, P., *The Uncivil Wars*, Blackstaff, Belfast 1983, s.254-255.

ternatiflerden daha maliyetli olduğu kanısına varırsa, iki tarafa da zarar veren kördüğüm haline ulaşılmış demektir." O noktada bu kördüğüm "müzâkereler için bir fırsat penceresi, 'bir olgunlaşma noktası' oluşturur."[64]

Kuzey İrlanda'da İngilizler, "IRA'nın aşılamaz bir engel, ne yenecek ne de yenilebilecek bir güç olduğunu" anladığında, "zarar verici kördüğüm" ortaya çıktı. Bunu, 31 Ağustos 1994'te, ilk IRA ateşkesine götüren olgunlaşma noktasını oluşturan Ortak Bildiri'ye destek için Doherty, Adams ve McGuinness (Sinn Féin'in önde gelen şahsiyetleri)'in yaptığı olumlu girişimler izledi. 22 Şubat 1995'te, İngiliz ve İrlanda hükümetleri arasında imzalanan "Yeni Anlaşma Çerçevesi", barış süreci konusundaki kararlılıklarını gösterdi.

Son bir-iki yıl içinde ülkemizde yaşanan gelişmeler, Kürt sorununda olgunlaşma noktasına geldiğimizi göstermektedir. SETA tarafından 8-15 Ağustos 2009 tarihlerinde, yaklaşık on bir bin kişi ile yapılan ankette ortaya çıkan sonuç da bunu teyit etmektedir. Bu araştırmaya göre; Kürt

[64] School of Advanced Internatinoal Studies (SAIS), *Timing: Ripe Moments for Conflict Intervention* (Johns Hopkins University, 2002-2003), s. 2. Olgunlaşma Teorisi, en yaygın versiyonu itibariyle, tarafların birbirini yenmek için uğraştığı ağır çatışmalarda müzâkere ya da arabuluculara yönelen karar yapıcıların düşünme sürecini ifade eder. I. William Zartman tarafından geliştirilmiştir. Zartman, rasyonel politika yapıcıların müzâkereyi kabul eder hale gelmesi için–yeterli olmamakla birlikte–gerekli iki şart belirlemektedir: (1) İki tarafa da zarar veren bir kördüğüm. Her iki taraf da, çatışmayı yoğunlaştırma yoluyla kaçamayacakları maliyetli bir kördüğüm noktasına geldiğinin bilincine varmıştır. Yakın ve görünür hale gelmiş bir felâketi doğuracağı açıkça anlaşılması halinde bu kördüğüm özellikle motive edici bir unsur haline dönüşür. (2) Karşılıklı olarak kabul edilen çıkış yolu. Her iki taraf da, "her iki taraf için de âdil ve tatminkâr olan" bir formülün "müzâkere yoluyla çözüme ulaşmasının mümkün olduğu"nu öngörmektedir. Nakleden; Pruitt, Dean G., "*Whither Ripeness Theory?*, Institute for Conflict Analysis and Resolution", Working Paper no:15, George Mason University, 2005, s.1.

kökenlilerin yüzde 75,7'si hükümetin başlattığı süreci olumlu bulmakta, barışa olan isteklerini dile getirmektedir. Türk kökenlilerden ise yüzde 42,7'si olumlu bakarken, yüzde 40,8'i olumsuz bakmaktadır.[65] Aynı araştırmaya göre Türk vatandaşlarının yüzde 55,3'ü bu sorunu ülkemizin önemli bir sorunu olarak görmeye başlamıştır.

Peki PKK silahlı mücâdele ile sonuca ulaşamayacağının farkına varmış mıdır?

PKK'yı fiilen yöneten Murat Karayılan, el-Cezire televizyonuna verdiği röportajda çözüme hazır olduklarını açıklıyordu: "Şimdi durum çok hassas ve tehlikeli. İki ihtimal var ve biz ikisi için de hazırız; büyük bir savaş ya da barışçı çözüm" diyen Karayılan, barışa yakın olmalarının gerekçesini; "Türkiye bizi askerî olarak yok edemedi; ayrıca siyasal olarak da denediler, başaramadılar. Bu yüzden bir siyasal çözüm yakın" sözleriyle açıklarken; aslında dolaylı olarak kendilerinin de silahlı mücâdele ile çözüme ulaşamayacaklarını anladıklarını itiraf etmekteydi.[66]

Gazeteci Hasan Cemal'in yine Karayılan'la yaptığı röportajda da aynı husus açıkça görülmektedir. Bu röportajda Karayılan: "Artık kan dökülsün istemiyoruz. Çünkü yıllar geçer, yine aynı noktaya geliriz. Kan kaybeder Türkiye. Askerî yöntemlerle PKK bitirilemez; 25 yıl denendi bu, ama olmadı" diyor.[67]

Ancak 2009 yılı Aralık ayında yoğunlaştırılan sokak gösterileri ile, PKK'nın açılım çalışmalarından rahatsız olduğu, destekleme yerine halkı sokağa dökerek açılımın önünü kesmeyi planladığı görüldü. Asılsız bilgilere dayanan Öcalan'ın oda genişliği tartışması da buna bahane ola-

[65] SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) ve Pollmark (Piyasa ve Kamuoyu araştırmaları), *Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı*, Ağustos 2009, s. 32.

[66] 28 Nisan 2009, http://english.aljazeera.net/news/europe/2009/04/20094281013241487l.html

[67] *Milliyet*, 5 Mayıs 2009.

rak gösterildi. Ortam birden gerildi; Türk ve Kürt kökenli vatandaşlar karşı karşıya getirilmeye çalışıldı. Bu da örgütün demokratik açılımı istemediği yorumlarına yol açtı. Hükümet ise bu tür olayların demokratik açılım çabalarını durduramayacağını vurguladı ve somut adımlar atmaya devam edeceğini açıkladı. Kamu Güvenliği Müsteşarlığının kurulması ve Ayrımcılık Komisyonu kurulmasına yönelik yasa tasarıları ilk adımlar olarak Meclise sunuldu.

Peki devletimiz bu noktaya geldi mi?

Gerek Cumhurbaşkanımız ve gerekse Başbakan'ın açıklamaları, sivil yönetimin bu noktaya geldiğini gösteriyor. Ayrıca atılan ilk adımlar da bunu ortaya koyuyor. TRT'de Kürtçe yayın yapılan bir kanal açılması, Kürtçe yer isimlerinin yeniden kullanılabilmesine yönelik çabalar, İçişleri Bakanlığının bu satırlar yazıldığı sırada henüz açıklanmamış olan yol haritası çalışmaları, artık Türkiye'nin, bu sorunun barışçı yollarla çözümü gerektiği noktasına geldiğini göstermektedir. "Kürt Sorunu" deyiminin bile ağza alınamadığı, sorunun yalnızca teröre indirgendiği bir dönemden, sorunun varlığının ve gerçek yüzünün kabullenilmesi aşamasına geçiş, önemli bir ilerlemedir.

3. Muhatap Belirleme

Kürt sorununda, Kuzey İrlanda sorunundan farklı olarak, aşamaların birçoğu için muhatap belirlenmesi ihtiyacı bulunmamaktadır. Sorunun kültürel ve siyasal haklar boyutu, zaten anayasal vatandaşlık çerçevesinde tüm Türk vatandaşlarına verilen hakların–anadilde eğitim ve yayın da dâhil edilerek–bu bölgede de etkin biçimde kullanımının sağlanmasıdır. Burada muhatap zaten halkın kendisidir. Devlet vatandaşlarının ihtiyaçlarını belirleyip, bunların karşılanması için gerekli önlemleri alacaktır. Zaten bu konularda kimsenin devlet ile pazarlığa girme niyeti olamaz.

Ancak aşağıdaki başlıklarda göreceğimiz gibi, militan-

ların ülke topraklarını terk etmesi, silahsızlanma ve affın kapsamı ve bu kapsama girecek lerin isimlendirilmesi konusunda muhataba ihtiyaç vardır.

İngiltere'de devlet, IRA'nın siyasî kanadı olan Sinn Féin'i, IRA ile özdeş kabul ettiği için muhatap almadı. Onun yerine, aslında birkaç yıl öncesinden dolaylı olarak desteklediği ve sürecin başından itibaren demokratik yöntemi benimseyen; Kuzey İrlanda ile İrlanda'nın birleşmesinin, Kuzey İrlanda'nın Protestan nüfusunun da ikna edilerek gerçekleştirilmesini savunan SDLP'yi muhatap aldı. SDLP seçimlerde yüzde 20 oy almıştı.

John Major hükümeti SDLP ile görüşmelere başladı. Ancak süreç dışında kalan Sinn Féin de SDLP ile görüşmeler yoluyla, sürece dolaylı olarak katıldı. SDLP lideri John Hume ile Sinn Féin lideri Gerry Adams düzenli olarak görüştüler ve IRA'nın–kendilerine göre–onurlu bir şekilde şiddeti sona erdirmesini mümkün kılacak bir dizi prensip kabul ettiler.

Türkiye'nin bu konuda, PKK ile; af sonrası Türkiye'ye gelebilecekler, Kuzey Irak'ta kalacaklar ve bir Batı ülkesine sürgüne gönderilecekler gibi akla gelebilecek somut isimlendirmeleri karara bağlayacak bir iletişim kanalına ihtiyacı olacaktır. Hükümetin süreci hızlandırma çabası dikkate alındığında, bu muhataplık rolünün Kuzey Irak Yönetimi olması, gerek görülen somut işlemler esnasında ABD temsilcilerinin de katılması yararlı olabilecektir. Militanların Türkiye'den çekilmesi sürecinin organizasyonu için de bu tür bir iletişim ihtiyacı olacağı açıktır.*

* Kitabın yayına hazırlandığı sırada ilk somut adımlar atıldı ve suça karışmamış PKK militanları ve Mahmur Kampı'nda kalanlardan oluşan 34 kişilik bir grup Türkiye'ye giriş yaptı. Ancak binlerce kişi ve DTP milletvekillerinin katıldığı karşılama töreni ve sonrasında yaşananlar, gerek hükümet ve gerekse halk arasında büyük rahatsızlıklara ve tepkilere neden oldu. Bunun üzerine militanların teslim olması süreci durduruldu. Şimdi, hükümet ve örgütün yeniden durum değerlendirmesi yapması bekleniyor. Ancak sürecin iptali beklenmiyor. Yalnızca bundan sonraki geliş-

4. Eylemlerin Durması ve Ülke Topraklarının Silahlı Teröristlerden Arındırılması

Örgütün halen kırsalda varlığını sürdürdüğü, eylemler ve operasyonların durmadığı bir noktada barışçı çözümden söz edilebilir mi?

Genel Kurmay Başkanı Başbuğ'un, "Dağdaki son terörist etkisiz hale getirilene kadar mücâdelemiz sürecek"[68] açıklaması ve peşinden gelen operasyonlar ve çatışmalar, "Kürt Açılımı"nın sekteye mi uğradığı sorusunu akıllara getirmektedir.

PKK, Türkiye'nin dağlarındaki militanlarını halen çekmedi. "Eylemsizlik" sürecine girdiklerini, buna karşılık devletin de operasyonları durdurması gerektiğini savunuyorlar. Burada önemli bir soruya cevap verilmesi gerekiyor: Bu aşamada devlet kendi topraklarının güvenliğini sağlama, dağlarında da egemenliğini koruma görevinden vazgeçebilir mi?

Bu sorunun en yalın cevabı "hayır"dır. Devletin mutlaka, kendi egemenliğine "şiddet yoluyla" meydan okuyanlara karşı ezici gücünü göstermesi gerekir. Bir "terör tehdidi", sınırları içinde var oldukça, devletin elindeki tüm kaynaklarla bu tehdidi gidermeye çalışmaktan başka seçeneği yoktur. Devletin mutlaka, gücün meşrû kullanımı üzerinde tekel olduğunu göstermesi gerekir. Bütün devletlerin doğuştan sahip olduğu bu hakka, hiçbir devlet dışı aktör, özellikle de teröristler karşı çıkamaz. Devletin bu politikasını, tam bir siyasal irade göstererek, şiddet dönemi sona erene kadar sürdürmesi gereklidir.

Bilindiği üzere, İngiliz hükümeti sindirilemeyeceğini; aksine IRA'ya güçlü bir şekilde karşılık vereceğini gösterdi. Yıllar boyu bu mesaj daha da açıkça ifade edilir oldu. IRA,

lerin gövde gösterisine dönüştürülmesi ve böylelikle muhalefetin de tahrikiyle Türk asıllı nüfusun galeyana gelmesinin önlenmesi yoluna gidileceği tahmin ediliyor.

68 *Sabah*, 3 Eylül 2009.

tüm mücâdelesine rağmen İngilizleri Kuzey İrlanda'dan çıkaramadı. Türk devletinin teröristlere ve destekçilerine verdiği açık mesaj da budur.

Ancak burada güç kullanımında "etkinlik çizgisi"nin aşılmaması gerekir. Aşırı güç kullanımı, örgüt mensuplarının ailelerinde bir haksızlığa uğrama duygusu uyandırmaktadır. Ayrıca bu gücün kullanımında hukuk kurallarının çiğnenmesi, sivil halkın günlük yaşamını sürdürmesini önler hale gelmesi, herkese terörist gözüyle bakılmasının verdiği toplumsal huzursuzluk, sorunun çözümüne katkı sağlamaktan çok, akut hale gelmesine yol açmaktadır.

Güç kullanımında, bu yola başvurulmasının haklılığını ortadan kaldıracak boyutta ölçü aşılmamalıdır.

Ayrıca PKK'nın da, en kısa zamanda tüm silahlı güçlerini Türkiye sınırları dışına taşıması gerekir. Aslında örgüt de bunun farkında. Ancak bu çekilmenin hasarsız olmayacağı endişesini taşıyor. "1999'da PKK sınır dışına çekildi. Ama çekilirken, 500'ün üzerinde kayıp verdi. Çünkü asker operasyonları durdurmadı. Ya yine olursa?"[69]

DTP Genel Başkanı Ahmet Türk, bunun için "Devletin kapalı kapılar ardında güvence vermesi gerekir; tek kişinin burnu bile kanamayacak diye..." şartını koyuyor.[70]

Bu açıklamalar ve PKK'nın, militanlarını Türkiye sınırları dışına bu endişeyle taşımaması, Devlet ile PKK arasında–aracı yoluyla da olsa–bir iletişimin kurulmamış olduğu izlenimi doğuruyor. Ancak gayrı resmî ve sivil aracılarla gizlice yürütülecek böyle bir iletişim kanalına ihtiyaç olduğunu İngiltere örneği göstermektedir. 1993'te açıklanan belgelerden, İngiltere'nin, 1989 yılından resmî görüşmeler başlayana kadar başbakanın onayı ile gayrı resmî aracılar, varlıkları inkâr edilebilir "kahramanlar"

69 Cemal, Hasan, "*Ahmet Türk: Askerî Operasyonlar Dursun, PKK da parmağını tetikten çeksin!*", Milliyet, 10 Eylül 2009.

70 *Age.*

görevlendirmeye başladığını öğreniyoruz.[71] Bu kimseler o kadar gizli tutulmuştu ki, Başbakan bu kimselerden İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı'na bile söz etmemişti. Din adamları ve işadamlarından oluşan bu grup, iki taraf arasında bazen sözlü, bazen de yazılı haberleşmeleri taşıyordu. Bunlar olup biterken Başbakan Major, Avam Kamarasında yaptığı bir açıklamada, IRA ile yüz yüze görüşmeler yapıldığı iddiasının "midesini bulandırdığını" söylüyordu.[72]

Bu yüzden, ülkemizde de sorunun çözümü için bu yöntemin izlenmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

5. Silahsızlanma

PKK'nın silahsızlandırılması, barışçıl çözüme giden önemli adımlardan birisi olacaktır. Çünkü bu aşama, yalnızca ölüm ve yıkıma neden olan silahların ortadan kaldırılmasını değil, aynı zamanda siyasal güvenin oluşmasını da ilgilendirmektedir. Eğer terörist gruplar silahlarını muhafaza ederse, bu durum devletin gözünde, öldürmeye ve şiddete devam etme niyetlerini korudukları anlamına gelecektir.

Ancak bu şartın diğer tarafı da; devletin güvenlik operasyonlarını durdurması ve böylelikle çözüm müzâkereleri için karşılıklı güvene dayalı bir ortam oluşturulmasıdır. Zaten bir önceki aşamanın gerçekleşmesi, yani örgütün eylemsizlik süreci ile birlikte tüm silahlı varlığını sınır dışına çıkarması halinde, ülke içinde devletin egemenliğinin ve vatandaşların güvenliğinin korunması yönünde önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu yüzden eğer bir çözüme ulaşılacaksa, örgütün de kendisine yönelik bir saldırı olmayacağı güvencesine sahip olması gerekir. Ancak bu güvenin doğması halinde, silahsızlanma süreci başlayabilir.

Kuzey İrlanda'da, Tony Blair iktidara gelene kadar barış görüşmelerinin tıkanmasına yol açan ana sorun bu idi.

---

[71] Anthony Bevins, Eamonn Mallie ve Mary Holland, "*Major's Secret Links with IRA Leadership Revealed*", Observer, 28 Kasım 1993.

[72] *Age.*

Bundan önce Downing Street Bildirisi (Aralık, 1993)'nde Sinn Féin'e, silahların teslim edilmesinden açıkça söz edilmeksizin, IRA'nın şiddeti durdurması kaydıyla, Kuzey İrlanda'nın geleceği hakkındaki siyasal müzâkerelere katılma imkânı sunuldu. Ancak 1997 yılı Mayıs ayında İngiliz İşçi Partisi ezici bir seçim galibiyeti kazandığında, yeni Başbakan Tony Blair bu durumu tamamen değiştirdi. Silahsızlanmanın bir ön şart olmayacağını, tüm partilerin katılacağı müzâkerelerle birlikte yürüyecek bir süreç olduğunu açıkladı.[73] Bu çözüm işe yaradı. Ancak tamamen silahsızlanma çok uzun zaman aldı. 2005 yılı Eylül ayına gelindiğinde, IICD (Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu) kendisi ve bağımsız tanıkların, "IRA'nın bütün silahlarını mevzuâtın öngördüğü tarzda, kullanılamayacak hale getirdiğini belirlediği"ni açıkladı. Daha sonraki IICD raporu, Şubat 2006'da bu değerlendirmeyi teyit etti.[74]

Bu deneyim, tam ateşkes ve tüm şiddet faaliyetlerinin durdurulmasının ön şart olması gerektiğini, ancak ayrıca taraflar arasında "güven" inşa etmek üzere barış görüşmelerinin yanı sıra silahsızlanmanın da başlaması gerektiğini göstermektedir.

Nitekim Henri Barkey, Üçüncü Bölüm'de özetlediğimiz

[73] Mitchell Raporu'nun 34. paragrafında bu açıklama şu şekilde yer almaktadır: "Şimdi partilerin ısrar ettiği gibi tüm partilerin katılacağı müzâkerelerden önce ya da sonra değil, müzâkereler esnasında silahsızlanmanın gerçekleşeceği bir yaklaşımı tüm partiler değerlendirmelidir. Eğer barış sürecinin ilerlemesi isteniyorsa, mevcut kördüğümün aşılması şarttır. Her iki taraf bir yandan kendi görüşlerini bağnazca korurken, hem de ilerleme arzularını sürekli dile getiriyorlar. Bu yaklaşım onlara bu fırsatı vermektedir." Raporun tam metnine şu adresten ulaşılabilir: http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/gm24196.htm

[74] Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu (IICD) Ağustos 1997'de Kanadalı eski general ve Mitchell Komisyonu üyesi John de Chastelaine'yi başkanlığına seçti. Son raporlarında silahsızlanmanın tamamlandığını ilan etti. Bu son raporun tam metnine şu adresten ulaşılabilir: http://www.nio.gov.uk/report_of_the_independent_commission_on_decommissioning_19_january_2006.pdf

raporunda, bu konuda Amerika'nın arabulucu olabileceğini; çünkü hem Türkiye hem de Kürtlerle olumlu ilişkileri bulunduğunu belirtmektedir. Zira PKK'nın, silahlarını Türk Silahlı Kuvvetlerine bırakması mümkün görünmüyor. Bu durumda silahları gerekirse Türk subayların gözetiminde Amerikan ordusunun ve Kuzey Irak Kürt Yönetimi temsilcilerinin teslim alması ve yine Türk gözlemcilerin gözetiminde imha edilmesi daha uygulanabilir bir öneri olarak görünmektedir.

Bu aşama ile doğrudan bağlantılı olmamakla beraber geçici köy korucularının silahsızlandırılması da süreçte–özellikle Kürt nüfusta–devletin niyetine ilişkin güven artırıcı bir önlem olarak düşünülebilir. Tabii binlerce köy korucusunun bu dönem içinde doğmuş husûmetler nedeniyle silah bırakmada yaşayacağı güçlükler, bu kişilerin nasıl istihdam edileceği, istihdam edilmemesi halinde doğacak ekonomik sorunlar, bu adımı zorlaştırıcı etkenler olacaktır.

6. Af

Karşılıklı güvenin inşa edilebilmesi için sınırlı af ya da erken tahliye yararlı bir yöntemdir. Kuzey İrlanda örneğinde, IRA'ya mensup mahkûmların erken salıverilmesi, Anlaşma'nın önemli bir unsurunu oluşturuyordu. 10 Nisan 1998 tarihinden bu yana toplam 450 mahkûm, 1998 Kuzey İrlanda (Cezalar) Yasası uyarınca şartlı olarak tahliye edildi. Bunlardan 242'si Cumhuriyetçi örgütlere, 196'sı Loyalist örgütlere mensuptu; 12 mahkûmun ise belli bir örgüt bağlantısı yoktu.[75]

Bu amaçla 1988 Kuzey İrlanda (Cezalar) Yasası çıkarıldı. Yasa'da, 10 Nisan 1998 (Anlaşma'nın tarihi) tarihinden önce işlenmiş terör suçları için, cezanın ömür boyu hapis veya en az beş yıl hapis olması; mahkûmun belirlenmiş (halen terör faaliyetini sürdüren) bir örgütün destekçisi

[75] Devlet Bakanı Lord Rooker'in Lordlar Kamarasında yaptığı konuşmadan alınmıştır. Kaynak: http://www.theyworkforyou.com/wrans/?id=2007-01-10b.91.3

olmaması; serbest bırakılması halinde o tür bir örgütün destekçisi haline gelmemesi ve yeniden terör suçu işlemeyeceği kanaatinin oluşması; serbest bırakılması halinde halk için bir tehlike oluşturmaması halinde, erken tahliye öngörülüyordu.

Bu durumda olan mahkûmlardan belli süreli hapse mahkûm olanlar, cezalarının üçte birini çekmiş olmaları halinde hemen salıverilecekti. (Madde 4) Ömür boyu hapse mahkûm olanlar ise, tahliye kararı verecek komiserin, cezasının üçte ikisini çekmiş sayılacağı günü belirlemesi halinde bu sürenin tamamlanmış olması durumunda hemen salıverileceği; tamamlamamış ise, bu süreyi tamamladığında salıverileceği belirtiliyordu. (Madde 6) Yasa, Kuzey İrlanda'dan sorumlu İngiliz Devlet Bakanlığına, şartlı tahliye şartlarından birini veya hepsini ihlâl eden veya ihlâl etme ihtimali bulunan kişilerin şartlı tahliyesini askıya alma ve mahkûmu yeniden hapse gönderme yetkisi vermektedir.

Asıl sorun olan, halen örgütte bulunan militanlar konusunda ise;

Bunların 10 Nisan 1998 tarihinden önce işledikleri suçların bulunması halinde;

a) Halen terör faaliyetini sürdüren bir örgütün mensubu olmamaları, halen terörizmle uğraşıyor olmamaları,

b) Bu tarihten sonra 5 yıl veya daha fazla cezayı gerektirir bir suç işlememeleri halinde, başvuruları üzerine bir komisyonca uygunluklarına karar verileceği,

- bu kararı alanların serbestçe Kuzey İrlanda'ya dönecekleri,
- bu komisyon kararının özel mahkemeye gönderileceği;
- mahkemenin yapacağı kovuşturma sonucunda ilgilisinin yargılanmayı gerektirir bir suç işlediğine kanâat getirmesi halinde yargılama yapacağı;

• bu yargılamada sanığın bulunmayacağı, avukatının gelebileceği, sonuçta verilecek cezanın ise hemen yukarıdaki, mahkûmlara uygulanan hükümlere tabi tutulacağı belirlenmişti. Böylelikle "kanun kaçağı" durumunda olanlara cezaevine girmeksizin yargılanıp serbest kalma imkânı getiriliyordu.

PKK örneğinde de bu tür bir güven inşa yöntemi gereklidir. Elbette kapsamlı bir af, yakınları PKK tarafından şehit edilen binlerce insanın duyguları, medyada her gün yer alan şehitlerine ağlayan çocuklar, eşler ve annelere ilişkin haberler karşısında Türk halkı tarafından kabul edilebilir çözüm yöntemi değildir. Ancak, iyi planlanmış ve uygulanan bir af olmadıkça, Türkiye'nin PKK sorununu tamamen çözmesi de mümkün görünmemektedir.

Nitekim Türkiye'de hükümetler, bu konuda zaman içinde "pişmanlık yasası" adı verilen çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Son haliyle Türk Ceza Kanunu'nun 221. maddesi bu konuyu düzenlemektedir. Buna göre:

(1) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu nedeniyle soruşturmaya başlanmadan ve örgütün amacı doğrultusunda suç işlenmeden önce, örgütü dağıtan veya verdiği bilgilerle örgütün dağılmasını sağlayan kurucu veya yöneticiler hakkında cezaya hükmolunmaz.

(2) Örgüt üyesinin, örgütün faaliyeti çerçevesinde herhangi bir suçun işlenişine iştirâk etmeksizin, gönüllü olarak örgütten ayrıldığını ilgili makamlara bildirmesi hâlinde, hakkında cezaya hükmolunmaz.

(3) Örgütün faaliyeti çerçevesinde herhangi bir suçun işlenişine iştirâk etmeden yakalanan örgüt üyesinin, pişmanlık duyarak örgütün dağılmasını veya mensuplarının yakalanmasını sağlamaya elverişli bilgi vermesi hâlinde, hakkında cezaya hükmolunmaz.

(4) Suç işlemek amacıyla örgüt kuran, yöneten veya örgüte üye olan kişinin, gönüllü olarak teslim olup, örgütün

yapısı ve faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili bilgi vermesi hâlinde, hakkında örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçundan dolayı cezaya hükmolunmaz. Kişinin bu bilgileri yakalandıktan sonra vermesi hâlinde, hakkında bu suçtan dolayı verilecek cezada üçte birden dörtte üçe kadar indirim yapılır.

(5) Etkin pişmanlıktan yararlanan kişiler hakkında, bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine hükmolunur. Denetimli serbestlik tedbirinin süresi üç yıla kadar uzatılabilir.

Kürt Açılımı çerçevesinde düzenlenecek af ya da erken tahliyenin de benzer bir yapıda olması beklenmekte, yalnızca, "itiraf ve pişmanlığın ifadesi" şartının aranmayacağı değerlendirilmektedir. İlk teslim olan gruba yapılan işlem de bu madde çerçevesinde olmuştur.

Nitekim Henri Barkey'in, PKK'nın tasfiyesine ilişkin raporunda da üç aşamalı bir düzenleme tavsiye edilmektedir:

1- Silahlı eyleme karışmamış olanların (aslında bunu silahlı eylemlere karıştığına ilişkin herhangi bir soruşturma açılmamış olanlar olarak anlamak gerekir) yargıç önüne çıkarılıp hemen tahliyesi;

2- Silahlı eylemlere karıştığı sabit olan ve Türkiye'ye dönmesi halinde mevcut pişmanlık yasası ile ceza almadan serbest bırakılabilecek olanların, bu süreçten geçirilerek tahliyesi; her hâlükârda ceza alacağından korktuğu için dönmeyecek olanların Kuzey Irak'ta ikametine izin verilmesi;

3- Lider kadronun ise, bir Batı ülkesinde faaliyetleri kontrol altında tutulmak ve herhangi bir siyasî faaliyet yapmalarına izin verilmemek kaydıyla ikametleri.

Bu affın da belli tarihten önce işlenen suçları kapsaması zorunlu olacaktır. Özellikle örgüt liderlerinin bu şekilde yargılanmaksızın serbest kalmaları, elbette Türk kamuoyunun kolayca hazmedebileceği bir çözüm yolu olmayacaktır. Ancak örgüt liderlerinin varılacak bir çözümde kendilerine de yarar sağlayacak unsurlar olmadığı sürece ba-

rış sürecini engelleyecekleri gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca, militanların önemli bir kısmının Suriye uyruklu olması, Suriye'nin bu militanlarla birlikte Türkiye'ye yargılanma korkusuyla dönemeyen silahlı eylemlere katılmış militanları almayı kabullenmesi, süreci kolaylaştıran bir unsur olarak gündeme gelmektedir.

7. Haklar Temeline Dayalı Politika Geliştirilmesi

Etnik terörün sona erdirilmesinde, bu terörün nedenlerinin ortadan kaldırılması en önemli unsurdur. Ayrımcılık temeline dayalı politikalar ve bunlara dayalı olarak etnik gruplara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılması, bu terörün doğmasının en önemli nedenidir. Öyleyse diğer tüm önlemlere, bu terörün yeniden hortlamasını önleyici, siyasal, sosyo-kültürel önlemlerin eşlik etmesi gerekir.

Siyasal önlemler, yerel halkın kalplerinin ve akıllarının kazanılması ve muhalefetle işbirliği yapılması gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Örneğin Londra'nın konut, istihdam ve polis servisindeki ayrımcılığı kaldırmaya yönelik önlemler alması çok yararlı oldu. Zaman içinde, Katoliklerin–eşitlik, insan hakları ve güç paylaşımı dahil–tam sivil haklara sahip olması bir ayrıcalık değil, doğuştan gelen haklar olarak görülmeye başlanıldı. Ayrıca entegre eğitim sistemi ve yerel ve küresel vatandaşlık eğitimi çok önemli araçlardı.[76] Bu araçlar, milliyetçilerin IRA'yı destekleme arzusunu azalttı. Bu açıdan bakıldığında, askerî önlemler, hükümet bir siyasal strateji formüle edip uygulamaya koyana kadar durumu kontrol altına almayı sağlayan bir faaliyet oldu. İşte barış süreci bu noktada başladı.

Aslında Kuzey İrlanda'dan farklı olarak Türkiye'de, Kürt kökenli vatandaşlara yönelik olarak kamusal yaşamda ayrımcılık olarak nitelenebilecek uygulamalar azdır. İstihdam, konut, üst görevlere yükselme konularında hiçbir sınırlayıcı yasal düzenleme yoktur.

[76] Wylie, K., "*Citizenship, Identity and Social Inclusion: Lessons from Northern Ireland*", European Journal of Education, c. 39, no:2, s.237-248.

Siyasal temsil noktasında HADEP (şimdi BDP oldu) ve seleflerinin PKK örgütü ile organik bağ içinde hareket etmesinden kaynaklanan kapatma davaları, oy barajından kaynaklanan parlamentoya temsilci göndermede zorlanma sorunları önemli bir ayrışma kaynağı oldu. Son genel seçimlerde, HADEP'li adayların bağımsız olarak seçildikten sonra parti çatısı altında toplanması yoluyla bu sorunun aşıldığına tanık olduk. Ancak HADEP'li yetkililerin uzlaştırıcı ve barışçı bir havadan çok, tahrikçi bir üslup benimsemeleri, siyasal atmosferin zaman zaman gerilmesine yol açmaya devam etmektedir. Yine de önceki yıllara nazaran bu tür siyasal söylemlerinden dolayı yargılanan ve ceza alan siyasetçilerin sayısı hayli azalmıştır.

Sosyo-kültürel haklar konusunda ise, anadil sorunu öne çıkmaktadır. Ancak Kürtçe tek bir dil olmadığı, farklı diyalektler bulunduğu için bu sorunun çözümünde pratikte sorunlar bulunmaktadır. Son bir yıl içinde Kürtçenin kullanımına getirilen kolaylıklar, yeni yeni başlatılan, Türkçe bilmeyenler için adliyede ve kamu kurumlarında tercüman bulundurulması, Kürtçe basılı yayınlara izin verilmesi önemli bir gelişme olarak gündemdeki yerini aldı. TRT-6 bu konuda çığır açan bir adım oldu. Özellikle de içeriğinin "Türk'ün Kürt'e propagandası olacak" iddialarını boşa çıkarması önemli bir gelişmedir. Ayrıca çocuklara Kürtçe isim verilebilmesi, yerleşim yerlerinin (bir kısmı Kürtçe olmamasına rağmen yöre halkınca benimsenmiş olanlar dahil) değiştirilmiş olan isimlerinin yeniden verilmesi, özel kurumlarda Kürtçe eğitim yapılabilmesi, genel eğitim müfredatında etnik kimliği öne çıkaran unsurların azaltılması da önemli gelişmelerdir. Kürt aydınları ile konuştuğumuzda, en önemli eksiğin, Kürtlerin kendilerini ikinci sınıf vatandaş hissetmesini önleyecek önlemlerin alınması olduğunu gördük. Adliyede, devlet dairelerinde ve eğitim kurumlarında Türkçe bilmeyenlere rehber sağlanması bile yararlı bir adım olarak kabul edilmektedir.

Üniversitelerde Kürtçe enstitüsü açılması, bu dili bilen uzman sayısının artması yoluyla çözüme katkıda bulunacaktır. Zira Kürtlere göre bu gelişme, yalnızca varlıklarının resmen tanınması anlamına gelmekle kalmayıp, onlarca yıldır ihmal edilen dillerinin gelişimi yolunu açacaktır.[77]

Kısacası; Kürtlüğün farklı bir kültürel kimlik olarak tanınması ve kültürlerini bir tür kültürel özerklik ya da serbestiyet sistemi altında tam olarak ifade edebilmelerine imkân sağlanması, sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

Unutulmamalıdır ki; Türkiye'nin kültürel çeşitliliğinin kabulü, bir zayıflık göstergesi değil, kültürel zenginlik göstergesidir.

8. Ekonomik Kalkınma Programları

Çatışma süreci içinde, hükümetin bu çatışmaya yoğun bir şekilde dahil olması, genellikle şiddetin sona erdirilmesi yanında, tâli bir kaygı konusu gibi görülen yerel ekonominin kırılganlığını maskeler. Ayrıca bölgenin güvenlik şartları da özel yatırımları önler ve bu durum ekonomik güçlüklere ve yüksek işsizlik oranlarına yol açar. Ekonomik güçlükler ve işsizlik ise, terörist örgütün yeni eleman ve taraftarlar kazanmasını kolaylaştırır.

Ancak şiddet bir kez yavaşlatıldığında, hükümetlerde de, dikkatlerini–ve ekonomik kaynaklarını–başka yere yöneltme eğilimi görülür. Bunun sonucu olarak da barış ortamı genellikle bir ekonomik güçlük dönemine dönüşmekte, bu da gerilimin yeniden artmasına ve en kötü ihtimalde de şiddetin yeniden başlamasına yol açmaktadır. Bu yüzden barış sürecine paralel olarak, bölgeye yönelik ekonomik kalkınma programlarının da uygulamaya konulması tavsiyeye değer bir politikadır. Kuzey İrlanda'da bu yükümlülüğü ABD ve AB üstlendi ve bölgeyi geliştirme ve özel

[77] Barkey, Henri J. ve Fuller, Graham E., *Turkey's Kurdish Question, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict*, Rowman&Littlefield Publishers Inc., New York 1998, s. 186.

yatırımcıları bölgeye çekme amacıyla milyarlarca dolar harcadılar ve halen de harcamaktadırlar.

Türkiye'de de geçmiş dönemlerde, Doğu ve Güneydoğuya yönelik teşvik paketleriyle ekonomik kalkınma programları uygulandı. Ancak bölgedeki güvenlik, altyapı ve ulaşım şartlarının, özel yatırımcının bu bölgelere yatırım yapmasını engellemesi, uygulanan projeleri sonuçsuz bıraktı. Birçok yatırımcı göstermelik olarak bu bölgede inşaatlar başlattıktan sonra, aldıkları kredileri batıdaki yatırımlarına harcadı. Sağlıklı bir denetim sistemi olmadığı için, istenen yararlar sağlanamadı. Ayrıca, altyapı yatırımları da PKK'nın sık saldırıları nedeniyle tamamlanamadı. Böylelikle onlarca yıldır sürmekte olan ekonomik ihmaller, bölge insanının mutsuzluğunu ve çilesini artırdı.

Bu ekonomik şartlar, yüz binlerce bölge insanının daha iyi iş ve yaşam imkânları bulmak için batıya göç etmesine, dolayısıyla büyük kentlerde nüfus artışına ve birçok sosyal soruna neden oldu.

Şimdi hükümetin, Kürt Açılımı ile birlikte; Güneydoğu Anadolu Bölgesinin can damarı olan yan yatırımları yarım kalmış GAP projesine ağırlık vermesi bu açıdan önemli bir adımdır. Bölgede güvenlik ve huzur havasının egemen olması özel sektörün de bu bölgeye gitmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, PKK'ya lojistik destek kaynağı oluşturduğu gerekçesiyle yaylalara çıkma yasağı getirilmesi, bölgedeki yüz binlerce büyükbaş hayvanın satılmasına ve hayvancılık gibi önemli bir gelir kaynağının kaybına yol açmıştı. Devletin hayvancılığın yeniden canlandırılmasına yönelik projeleri de uygulamaya koyması, bölge insanına gelir kaynağı ve istihdam sağlayacaktır.

Burada Irak, Suriye ve İran ile iyi komşuluk ilişkileri ve özellikle Kuzey Irak'la ticârî ilişkilerin sağladığı sınır ticaretinin biriktireceği zenginlik de, bölgenin kalkınmasına önemli bir katkı yapacaktır.

Bölgede terörle mücâdele sürecinde yıkılmış köylerin yeniden inşası, bölge insanının köylerine dönmeye teşvik edilmesi, çeşitli küçük gelir sağlayıcı faaliyetlerinin desteklenmesi, silahların susmasından sonra gündeme gelebilecek ve yaraların sarılmasını sağlayacaktır.

Psikolojik bir unsur olarak bölgedeki askerî varlığın görünürlük düzeyinin azaltılması da, yöre insanının kendisini daha hür ve serbest hissetmesi açısından önemlidir.

9. Toplumsal Kaynaşma Politikaları

Uzun yıllar boyu süren etnik çatışmalar, çatışan taraflar üzerinde derin yaralar açmaktadır. Ölenlerin ailelerinin yaşadığı acılar, toplumsal bölünmenin getirdiği kaygılar, güvensizlik ve çatışma ortamının neden olduğu ekonomik sıkıntılar, insanlar üzerinde onulması zaman alacak izler bırakmaktadır.

Özellikle, çatışmanın taraflarının iki toplum olduğu Kuzey İrlanda'da bu bölünmüşlük, çok belirgin ve keskindir. Her bir grubun kendi okulları, kendi gazeteleri, siyasal partileri, kültürel ve spor organizasyonları, karşı grubu güvenilmez olarak betimleyen kendi tarih versiyonları var. Dinî bölünmenin toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığı gerçeği, Kuzey İrlanda nüfusunun demografik yapısıyla daha da güçlendi. Halen nüfusun yüzde 53'ü Protestan ve yüzde 44'ü Katolik olarak sınıflandırılmaktadır. Nüfusun yüzde 90'ı, kendi grubundan insanların oluşturduğu mahallelerde yaşıyor.

Kuzey İrlanda'da, Avrupa Birliği destekli projelerle iki toplumun kaynaşmasını sağlayabilecek çalışmalar yapılıyor. Çocukların karışık okullara gitmesi teşvik ediliyor. Toplumların birbirlerinin bayramlarına ve önemli gün kutlamalarına katılmaları veya en azından saygı göstermeleri sağlanmaya çalışılıyor. Özellikle de eskiden beri en önemli sorunlardan birini oluşturan polis gücüne, Katoliklerin de alınması uygulaması güçlendiriliyor.

Türkiye'de ise toplumlar arasında böylesine keskin bir bölünmüşlük hiç olmadı. Zaten çatışmaların en şiddetli döneminde bile, çatışmanın tarafları Devlet ile PKK olduğu için, halk arasında çatışma şekline dönüşen bir ayrılık hiç olmadı. Ortak din, tarih ve kültürümüz var. Her ne kadar Kürt nüfusu Doğu ve Güneydoğuda yoğun olarak bulunuyor gibi görünse de, aslında batının büyük illerindeki Kürt nüfusu, doğudakinden az değil. Kamu kurumlarında, eğitim kurumlarında, aslında yaşamın tüm alanlarında tüm etnik gruplar birlikte yer almaktadır.

SETA Vakfı'nın yaptığı araştırma, bu birlik ortamını çok iyi ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya göre, her iki Türk'ten birinin (% 54,1) bir Kürt komşusu var ve yüzde 78,3'ü bir Kürt ile komşu olmaktan rahatsız olmuyor. Kürtlerin de yüzde 70'inin bir Türk komşusu var ve yüzde 90,5'i bir Türk ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını açıklıyor. İş hayatında karşılıklı güven (Türklerde yüzde 74, Kürtlerde yüzde 88,5), karşılıklı olarak akrabalar arasında karşı etnik kökenden insanların bulunması (Türklerin yüzde 33,8'inin, Kürtlerin ise yüzde 67'sinin akrabaları arasında karşı etnik kökenden birisi var), aynı şekilde arkadaş çevreleri arasında karşı kökenden insanların olması (Türklerin yüzde 59,4'ünün, Kürtlerin ise yüzde 83,6'sının yakın arkadaşları arasında karşı etnik kökenden insanlar var) bu kaynaşmışlığı çok güzel bir biçimde ortaya koymaktadır. Yıllarca süren etnik terör ve Kürtleri bu ülkeden koparmak için oynanan bunca oyuna rağmen, bu ülkedeki birlik ve beraberlik sürebilmiştir.

Bu birlik ve beraberliği güçlendirici politikaların birleştirici ortak unsurlara dayandırılması önemlidir. Bu bağlamda dinî unsurların öne çıkarılması, bir üst kimlik olarak din, tarih, ülke birliğinin vurgulanması önemlidir.

10. Eğitim

Doğu ve Güneydoğunun önemli sorunlarından birisi eği-

tim yetersizliğidir. Bunda anadilde eğitime imkân verilmemesi, Kürtçe bilmeyen öğretmenlerin okullarda Türkçe eğitim yapmasının önüne PKK tarafından çıkarılan engeller, yerel ağalık-şeyhlik sisteminin eğitimsizliği desteklemesi gibi birçok nedenin rolü vardır.

Sosyal Etüdler Derneği (SETÜD)'nin hazırlayıp yetkili makamlara gönderdiği kürt sorununun çözümüne yönelik raporun "eğitim" başlıklı bölümünde; Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği din ve fen ilimlerinin birlikte okutulması gerekirken, bunun yapılmamasının bölgede etkisinin büyük olduğu; bu sebeble bölge halkının İslâm kardeşliği düşüncesinden koparak, ayrılıkçı milliyetçi fikirlere yöneldikleri vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede bölgenin kültürel özelliklerine uygun bir eğitim sistemi ile tüm vatandaşların ortak paydada buluşması kolaylaştırılabilir. Raporda buna örnek olarak; Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in başlangıcında Van'da din ve fen ilimlerinin birlikte öğretileceği bir üniversite (Medresetüzzehra) kurulması fikrini savunan İslâm bilgini Bediüzzaman Said Nursî'nin önerileri gösterilmektedir.

Gerçekten de bölgede, pozitif ilimlerin okutulduğu, aynı zamanda yerel kültürel renklerle çeşitlendirilmiş, bir eğitim müfredatı uygulayan üniversitelere ihtiyaç bulunmaktadır. Örgütün özellikle üniversite çağındaki gençlik arasında taban bulduğu; birleştirici, aydınlatıcı ve geliştirici bir eğitime tabi tutulan gençlerin, ayrılıkçı hareketlerin peşinde koşmayacağı varsayımı dikkate alındığında, bu önerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu yüzden mevcut üniversitelerde Kürt enstitüsü açılması önemli bir adım olmakla birlikte, asıl olan çağa uygun modern imkanlara sahip, pozitif bilimlerle yerel kültürel değerleri harmanlayan üniversitelerin açılması ve bu okulların yöresini aydınlatan ilim ve irfan kaynakları haline gelmesidir.

SONSÖZ

Kürt Sorunu, ülkemizin en önemli, en karmaşık ve çözümü en zor sorunlarından birisidir. Bu zorluğun birçok nedeni vardır. Son iki yüz yılın biriktirdiği sosyo-ekonomik sıkıntılar, demografik yapı, bölgenin aşiret yapısı, dış güçlerin müdahalesi, ayrımcılık, ihmal, demokratik hakların yetersizliği, otuz yıllık terörün doğurduğu güvensizlik ve düşmanlık ortamı; bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Ancak işin temelinde; bir etnik kimliğin tanınması, o kimliğe tüm farklılıkları ve zenginlikleriyle, ülke bütünlüğünü bozmadan tüm alanlarda yaşama fırsatı verilmesi, ayrıca siyasal alanda hür ve hoşgörüye dayalı bir temsil imkânı sağlanması sorunları yatmaktadır. Çözüm de; Türkiye'nin insan haklarına gerçek anlamda saygılı, tüm demokratik kurumları işleyen, hukukun üstünlüğüne saygılı, tüm vatandaşların kendisini birinci sınıf vatandaş olarak hissettiği, bölgesel ayrımcılığın tamamen yok olduğu bir ülke haline gelmesinde yatmaktadır.

Dünyada iki trend birden yaşanıyor. Bir yandan küreselleşme tüm fiziksel sınırları anlamsızlaştırıp, iletişim teknolojilerinin hızı ve gelişmişliğiyle dünyayı küresel köye dönüştürürken; öbür yandan aynı şartlar yerelleşmeyi, etnik kültürlerin yeniden canlanmasını, aynı etnik kökene, aynı kültüre, aynı inanca mensup insanların dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, aynı yörede yaşıyormuş gibi bağlar kurabilmelerinin yolunu açtı.

Artık ulus-devlet kavramının sınırları aşıldı. Haklar temeline dayalı, farklılıkların bir üst kimlik altında zenginlik olarak yaşanabildiği; ülke, din, tarih, vatandaşlık algısı gibi birleştirici unsurların öne çıktığı yeni bir dönemde yaşıyoruz. Bu dönem bir yandan etnik kimliklere birlikte yaşama imkânı sunarken, öbür yandan etnik çatışmaların da sonunu hazırlıyor.

Yirminci yüzyıl; Güney Afrika, Bask bölgesi (İspanya) ve Kuzey İrlanda'da barış süreçlerine tanık oldu. Her ne kadar bu bölgelerde geçmişin anılarının körüklediği bazı sancılar hâlâ yaşanmaktaysa da, geriye dönülmeyecek bir birlikte yaşam dönemi çoktan başladı.

Kürt sorunu ise yirmi birinci yüzyıla devreden nadir etnik sorunlardan birisidir. Bu sorunda olgunlaşma noktasına ulaşılmıştır. Türkiye'nin bu sorunu çözmekten başka çaresi yoktur. Belirsizlik yalnızca çözümün yöntemi konusundadır. Elbette sorunun devamında çıkarı olan birçok taraf bulunmakta, bu çevreler çözümü engellemek için meşrû-gayrı meşrû her türlü yola başvurmaktadır. Fakat bu çevrelerin unuttukları husus; Kürt sorununun yalnızca iç dinamiklere dayalı bir sorun olmadığı, dolayısıyla bölgesel konjonktürün de çözümü zorunlu kılar hale geldiğidir. Amerika'nın Büyük Ortadoğu Projesi ile ilgili planlarında bu soruna yeri yok. Türkiye'nin kendi iç sorunlarını çözmeden–Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ifadesiyle–bölgede"merkez ülke" olması da imkânsız. Bu yüzden Kürt sorunu artık çözülmek zorunda. Yani artık cin şişeden çıktı ve geri döndürülmesi imkânsız. Zaten 30 yıldır süren çatışmanın -tüm diğer maliyetleri bir yana bırakılsa dahi- insanî maliyeti çok ağırdır ve artık sürdürülemez hale gelmiştir. Terörün büyük kentlerde bombalarla katlettiği insanların sayısı azımsanamaz bir hale gelmiş, her olay Türkiye'deki güvensizlik ortamını daha da artırır hale dönüşmüştür.

Öbür yandan ülkemizdeki Kürt kökenliler, çoğunluğu

oluşturan nüfusla, etnik çatışmalarda çözüme ulaşılan diğer ülkelerdekinden çok daha fazla kaynaşmış haldedir. Önceki bölümlerde atıfta bulunduğumuz SETA araştırmasının sonuçları, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum çözümü kolaylaştıran bir unsurdur.

Bu çalışmamızda, bir başka etnik çatışmada, Kuzey İrlanda'da varılan çözüm perspektifinden "Kürt Sorunu"nu ele aldık. İki sorun arasında onlarca farklılık bulunmasına, her sorununun kendi dinamikleri ve nevi şahsına münhasır özellikleri olmasına karşın, yine de ortak yönleri de olduğunu ortaya koyduk.

Örgütün eylemlerini durdurması, sınır dışına çıkarılması, silahsızlandırılması, af, ekonomik önlemler, sosyo-kültürel önlemler, demokratik hak ve hürriyetlerin geliştirilmesi, din kardeşliğinin birleştiriciliğinin öne çıkarılması gibi hususlar bu ortak yönleri oluşturuyordu.

Umarız bu deneyimden hareketle ortaya koyduğumuz öneriler, Kürt sorununun çözümü yolunda küçük de olsa bir ışık tutar.

İki sorun arasında yaptığımız karşılaştırmalar ve ülkemizdeki duruma ilişkin değerlendirmelerimizden çıkması gereken sonucu birkaç madde halinde özetlemek mümkün:

1- Etnik sorunların çözülebilmesi için olgunlaşmış olması gerekir. Yani tüm taraflar artık bu sorunun çözülmesini samimiyetle istemelidir. Burada asıl olan halktır. Siyasetçi ancak halkın çözüm arzusuna karşılık verebilir. Halkın, bu arzusunu çok baskın ve somut bir şekilde ülkeyi yönetenlere ve etnik terörden medet umanlara duyurması gerekmektedir. Çözümü kolaylaştıracak olan da budur. Yani kalıcı çözümün yönü, yukarıdan aşağıya doğru değil, aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır.

2- Kürt sorununda çözüm yolu hükümetçe tek taraflı olarak belirlenemez. İçişleri Bakanımızın vurguladığı gibi, bu bir "süreç" olmalıdır. Tüm taraflar çözüm yolunun belirlenmesine katkıda bulunmalıdır. Hiç kimse bu sorumlu-

luktan kaçamaz. "Hayır" diyenlerin bile alternatif sunma yükümlülüğü vardır.

3- Bu sorunun çözümünde, ülkede yaşayan tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanacak hale getirilmesi esas olmalıdır. Bu yüzden açılımın adının "Demokratik Açılım" yada "Birlik ve Kardeşlik Projesi" olduğunu vurgulanması önemlidir. Bu nedenle Kürt toplumunun âkil adamlarının, varılacak çözümün PKK tarafından zafer olarak algılanması ve ilan edilmesine, böylelikle Anadolu'daki yüreği yanık ana ve babaların isyan etmesine neden olmasını önleyecek politikaları şimdiden geliştirmesi gerekir. Burada kazanan, ülkemizin huzur ve istikrara kavuşan tüm vatandaşları olacaktır.

4- Çözümün kalıcı olabilmesi için, bölgenin eğitim düzeyinin, iş imkânlarının, altyapısının iyileştirilmesi; böylelikle bu olumsuzlukların yeniden terör örgütlerince istismarının önlenmesi şarttır.

Bu hususlar dikkate alındığında; Kürt sorununun çözümünde en önemli noktanın, hangi etnik kökenden gelirse gelsin tüm vatandaşların farklılıkları içinde birlikte yaşamasının sağlanması olduğu açıkça görülmektedir.

Sorunun başlamasından bu yana şartlar ilk kez bu kadar uygun hale gelmiş, siyasal irade ilk kez bu kadar kararlı bir şekilde çözüm sürecini başlatmıştır. Bu fırsatı kaçırma lüksümüz yoktur. Bu sorunun çözümüyle birlikte Türkiye'nin önünün açılacağı, sırtındaki kamburdan kurtulmuş olarak, bölgesinde daha güçlü bir devlet haline geleceği muhakkaktır. Yapılması gereken; modern ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin, tüm vatandaşlarına çağdaş devletlerin sağladığı tüm hak ve hürriyetleri sağlamasıdır.

KAYNAKÇA

Barkey, Henri, J. ve Fuller, Graham, E., *Turkey's Kurdish Question, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict*, Rowman&Littlefield Publishers Inc., New York 1998.

Bloy, Marjie, *Britain and Ireland 1789-1801*, (the Victorian Web.) Ulaşılabileceği adres: http://www.victorian-web.org/history/ireland1.html

Bozdağ, İsmet, *Kürt İsyanları*, Truva Yayınları, İstanbul 2004.

Collins, M. E., *Ireland 1868-1966*, Edco, The Educational Company of Ireland, 1993.

Darby, J., *Scorpions in a Bottle: The Case of Northern Ireland*, Minority Rights Group, Londra 1997.

Davis, Fergal F., *"Internment Without Trial: The Lessons from The United States, Northern Ireland and Israel"* Ağustos 2004, s.13, Şu adresten ulaşılabilir: http://ssrn.com/abstract=575481 or DOI: 10.2139/ssrn.575481

Dixon, Paul, *"British Policy Towards Northern Ireland 1969-2000: Continuity, Tactical Adjustment and Consistent 'Inceonsistencies"*, British Journal of Politics and International Relations, c. 3, s. 3, Ekim 2001.

Doyle, D. N. ve Edwards, O.D. (ed), *America and Ireland, 1776-1976: The American Identity and the Irish Connections;* Cuman Merriman, Enis, *Amerika Birleşik Devletleri'nin 200. yıldönümü konferansı tutanakları*, Ağustos 1976, Westport, CT: Greenwood Press, 1980.

English, Richard, *Armed Struggle: The History of the IRA*, Macmillan, Londra 2003.

Farrington, Christopher ,*"Unionism and the Peace Process in Northern Ireland"*, British Journal of Politics and International Relations, c. 8, s. 284.

Fitzduff, Mari, *Beyond Violence: Conflict Resolution Process in Northern Ireland*, United Nations University Press, 2002.

Ginty, Roger Mac, Orla T. Muldoon, Neil Ferguson, *No War, No Peace: Northern Ireland after the Agreement Political Psychology*, 28 (1), 1-11, 2007.

Graham, Carol *"Can Foreign Aid to Help Stop Terrorism? Not with Magic Bullets"*, Foreign Affairs, c. 76, sayı 4.

Hamil, D., *Pig in the Middle: The Army in Northern Ireland 1969-1984*, 1985.

Hart, Peter. *The IRA at War 1916-1923*, Oxford University Press, Oxford 2003.

Hopkinson, Michael, *Irish War of Independence*, Gill&Macmillan Ltd., Mart 2004.

Hür, Ayşe, *"Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet"*, Taraf Gazetesi yazı dizisi.

İçduygu, A., Romano, D. ve Sirkeci, İ, *"The ethnic question in an environment of insecurity: the Kurds in Turkey"*, içinde yer aldığı eser: *Ethnic and Racial Studies*, c. 22, sayı 6, 1999.

Kearns, Ian *"Policies Towards Northern Ireland"*, içinde yer aldığı eser Stuart Croft (ed.), *British Security Policy: The Thatcher Years and the End of the Cold War*, Routledge, 1991.

King, Kevin, *"The Role of International Mediation in the Northern Ireland Peace Process"*, içinde yer aldığı eser: Melanie C. Greenberg, John H. Barton ve Margaret E. McGuinness (editörler), *Words Over War: Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, Rowman&Littlefield, 2000, s.182-212.

Kirişçi, Kemal ve Winrow, M. Gareth, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.

Konferans bildirisi, *"Intransigent Ethnic Conflicts: Prospects for Peacemaking"*, 12 Kasım 1991, Haverford College, Philadelphia, ABD.

Leeuwen, Marianne van (ed.), *Confronting Terrorism: European Experiences, Threat Perceptions and Policies*,

Leiden, NLD: Brill, N.H.E.J., N.V. Koninklijke, Boekhandel en Drukkerij, 2003.

McGuffin, John, *Internment!*, Tralee: Anvil Boks, 1973.

Morrill, John, *The Irish Rebellion of 1641: Origins, Course, Consequences*. Ulaşılabilecek adres: http://www.hist.cam.ac.uk/undergraduate/part2/2008-2009/special-subject-f.pdf

McGloin, J. M., *"A Historical Consideration of the Police and Prosecution/Courts in Northern Ireland*, International Criminal Justice Review, 2006, sayı 16.

O'Malley, P., *The Uncivil Wars*, Blackstaff, Belfast 1983.

Parkinson, Alan F., *Belfast's Unholy War: The Troubles of the 1920's*, Four Courts Press, 2004.

SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) ve Pollmark (Piyasa ve Kamuoyu araştırmaları), *"Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı"*, Ağustos 2009.

Smith, A., *"Citizenship Education in Northern Ireland: Beyond National Identity?"*, içinde yer aldığı eser: *Cambridge Journal of Education*, c. 33, no: 1, 2003, s.14-31.

Spjut, R.J., *"Internment Without Trial in Northern Ireland 1971-1975: Ministerial Policy&Practice"*, 1986, Modern Law Review, sayı 49.

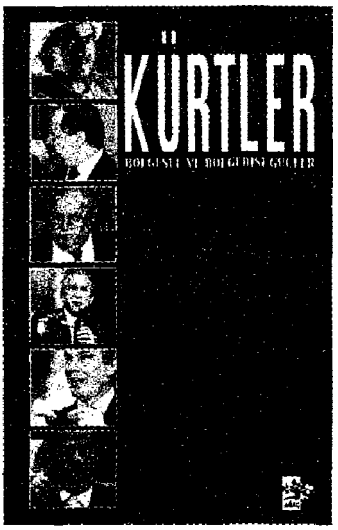
Tan, Altan, *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik ya Hep Birlikte Kölelik*, Timaş Yayınları, 3. bs. İstanbul 2009

Taylor, Robin, *"Service for Peace: Youth Service as a Component of the Northern Ireland Peace Process"*, Service News Worldwide, sayı 40, Şubat 2007.

Tonge, Jonathan, *The New Irish Politics?*, Palgra ve MacMillan, Hampshire 2005.

Wylie, K., *"Citizenship, Identity and Social Inclusion: Lessons from Northern Ireland"*, European Journal of Education, c. 39, no: 2.

Yeğen, Mesut, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

Kürtler
Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler

Ali Rıza Şeyh Attar

Dünya Siyaseti, 400 sayfa

Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler isimli bu çalışma, yazarın üç cilt olarak tasarladığı bir serinin ilk cildidir. Bu ciltte ağırlıklı olarak Irak Kürtleri işleniyor. daha sonra yayınlanacak diğer iki cilt ise Türkiye ve İran Kürtlerini ele alacaktır.

Elinizdeki eser, Kürtler konusundaki abartılı iyimser yaklaşımlardan da, bastırıcı ve yok sayıcı kötümser komplekslerden de uzak durmaya çalışan nesnel bir bakışa sahip. Eserin bu özelliği onu hem riskli hem de avantajlı kılıyor. Kürt kimliği konusuna abartılı bir iyimserlikle yaklaşanlar da, Kürt olgusuna inkârcı bir kötümserlikle yaklaşanlar da bu eseri okuyunca hayal kırıklığına uğrayabilirler. Bu durum eser açısından bir risk olarak değerlendirilebilir. Halbuki iki abartılı yaklaşımı da memnun etmeyen bu perspektif, bu eserin aynı zamanda en olumlu ve en özgün yanını oluşturuyor.

Kitabın yazarı Ali Rıza Şeyh Attar, İran İslâm Devrimi'nden sonra İran'ın Kürdistan ve Batı Azerbaycan (Urumiye) eyaletlerinde valilik ve vali yardımcılığı görevinde bulunmuş bir isim. Kendisi, bu görevlerinden ve ilmî kişiliğinden dolayı, hem İran hem de Irak Kürtlerini ve Kürt siyasî liderlerini yakından tanıyan birisidir. Bir dönem Hindistan'da büyükelçilik görevi de yürüten Şeyh Attar, diplomat kimliğinin yanında zengin bir entelektüel kişiliğe de sahip. İran'ın en yüksek tirajlı gazetelerinden biri olan Hemşehri'nin genel yayın yönetmenliğinde de bulunan Ali Rıza Şeyh Attar şu an İran İslam Cumhuriyeti Dış İşleri Bakan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir.